

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Facultatea Istorie și Filosofie

Departamentul Filosofie și Antropologie

Anghelina SUCEVEANU

ETICA ȘI ESTETICA

Ghid metodic

Pentru studenții Ciclului I, Licență
specialitățile *Filosofie, Antropologie*

Aprobat de Consiliul Calității al USM

Chișinău – 2022
CEP USM

CZU 17+7.01(075)

S 94

Recomandat:

*Departamentul Filosofie și Antropologie
și Consiliul Facultății Istorie și Filosofie*

Autor:

Anghelina SUCEVEANU, doctor în filosofie, conferențiar universitar

Recenzent:

Ecaterina LOZOVANU, doctor în științe filosofice, conferențiar universitar

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Suceveanu, Anghelina.

Etica și estetica : Ghid metodic / Anghelina Suceveanu ;
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Istorie și Filosofie,
Departamentul Filosofie și Antropologie. – Chișinău : CEP USM,
2022. – 123 p. : tab.

Referințe bibliogr. la sfârșitul temelor. – 50 ex.

ISBN 978-9975-159-48-7.

17+7.01(075)

S 94

© A. Suceveanu, 2022

© USM, 2022

ISBN 978-9975-159-48-7

CUPRINS

PRELIMINARII	5
I. OBIECTIVE GENERALE ALE DISCIPLINELOR ETICA ȘI ESTETICA	9
II. ADMINISTAREA DISCIPLINELOR	11
III. STRATEGII DE EVALUARE/ SUGESTII METODOLOGICE DE PREDARE-ÎNVĂȚARE- EVALUARE	12
IV. TEMATICA ȘI REPARTIZAREA ORIENTATIVĂ A ORELOR DE CURS/SEMINAR/LUCRU INDIVIDUAL	16
V. CONȚINUTUL ORELOR DE CURS	18
VI. CONȚINUTUL ORELOR DE SEMINAR	98
VII. BIBLIOGRAFIE	115
VIII. CERINȚE PENTRU ACTIVITĂȚILE INDIVIDUALE ALE STUDENȚILOR	121
IX. LISTA TEMELOR PENTRU TEZE DE AN/LICENȚĂ; PROIECTE DE CERCETARE/REFERATE/ESEURI/ COMUNICĂRI ETC. SAU ALTE ACTIVITĂȚI INDIVIDUALE	123

PRELIMINARII

Cursul *Etica și Estetica* va permite a acumula un set de cunoștințe ce vor facilita evaluarea morală și artistică a lumii și autoevaluarea competențelor personale în materie de Bine și Frumos. Pentru ca etica să devină utilă studenților, sunt necesare două premise: arta de a dirija pasiunile și dorința de a le îndrepta spre scopuri nobile. Studiul eticii va da posibilitatea la înțelegerea temeiurilor apariției diverselor fenomene culturale și sociale, precum și a esenței morale și estetice a omului. Acestea vor contribui la o ierarhizare întemeiată a valorilor morale în raport cu mediul de viață și creație, dar și în raport cu arealurile culturale cercetate. Studiul esteticii va oferi oportunitatea descifrării dinamicii valorice a percepției sensibile de la o epocă la alta, de la unele culturi la altele. Aceasta va facilita proiecția și elucidarea mediului spiritual în care activează și creează oamenii. Combinația *Etica și estetica* nu e întâmplătoare, deoarece aprofundarea simțului moral și estetic îl va ajuta pe student să-și dezvolte capacitățile de percepție a Binelui și a Frumosului, percepție care, în ultimă instanță, îl va îndepărta de aroganță, ipocrizie și de alte calități negative în comportamentul uman. Drept rezultat al audierii acestui curs studenții vor însuși abilități de analiză, sinteză, generalizare a fenomenelor ce au loc în cadrul realității social-politice, iar studiul acestor discipline normative va contribui atât la pregătirea profesională a specialiștilor, cât și la constituirea convigerilor morale și estetice. Acest curs se adresează tuturor celor care doresc să se inițieze în problematica eticii și esteticii, în special, studenților de la alte specialități USM, în mod deosebit de la specialitățile Filosofie și Antropologie.

Cursul *Etica și Estetica* are un rol important în formarea competențelor studenților prin specificul problematicii studiate și al metodelor de învățare valorificate în cadrul procesului de studiu.

Realizarea obiectivelor generale și de referință pe parcursul orelor de curs și de seminar va permite fortificarea cunoștințelor studenților, precum și pregătirea acestora în activitatea profesională conform cerințelor și rigorilor actuale.

Prin studierea disciplinelor *Etica*, *Estetica*, studenții își vor forma/dezvolta următoarele competențe:

Competențe profesionale și finalități se studii

Competențe profesionale	Finalități / outcomes (rezultate)
1. Identificarea și definirea conceptelor și teoriilor fundamentale ale Eticii și Esteticii pe parcursul lecturării surselor bibliografice	Definirea conceptelor de bază ale Eticii și Esteticii; Identificarea arealului de abordări teoretice din cadrul Eticii și Esteticii; Înțelegerea specificului temelor de reflecție în cadrul Eticii și Esteticii; Recunoașterea impactului contextului moral și artistic asupra societăților; Cunoașterea sistemului moral și artistic din perspectiva abordării antropologice.
2. Definirea și exprimarea specificității problemelor Eticii și Esteticii în raport cu alte discipline	Generalizarea cunoștințelor din științele socioumane cu privire la morală și artă; Sintetizarea teoriilor interdisciplinare privitor la domeniul moral și artistic; Evaluarea datelor cantitative și calitative ale sistemului moral și artistic utilizând metodologia proprie disciplinelor de specialitate; Utilizarea metodologiilor moderne de cercetare în domeniul Eticii și al Esteticii; Determinarea rolului jucat de morală în diferite societăți și la diferite popoare prin prisma interpretării antropologice; Depistarea interacțiunii dintre Etică și Estetică.
3. Identificarea, interpretarea și respectarea valorilor, opiniilor, nevoilor altor	Dezvoltarea unor practici și abilități de investigare antropologică a diverselor sisteme etice; Comunicarea informațiilor despre procesele culturale contemporane atât specialiștilor, cât și nespecialiștilor;

persoane sau altor culturi	Dezvoltarea abilităților decizionale în estimarea evenimentelor morale și artistice; Argumentarea sensului moral al actelor decizionale și acționale; Formularea recomandărilor pentru îmbunătățirea sistemului moral contemporan.
4. Estimarea funcției formative a eticii și esteticii în condițiile democratizării societății	Apreceirea fundamentului moral al concepțiilor despre lume și valoarea creațiilor culturale; Motivarea/justificarea alegerii/preferinței pentru o anumită interpretare etică și estetică; Formularea criteriilor morale cu privire la problemele antropologice controversate.
5. Evaluarea rolului autoreflexiei pentru cunoașterea etică și estetică, precum și evaluarea nevoii de formare profesională în scopul dezvoltării autonomiei personale, a inserției și adaptabilității la cerințele pieței muncii	Recunoașterea fenomenelor și a tendințelor artistice contemporane pentru a se orienta în universul atât de divers al manifestărilor culturale de azi; Analizarea fenomenelor și a proceselor culturale ținând cont de schimbările ce se produc azi; Aplicarea cunoștințelor teoretice în realizarea dialogului cultural.
6. Explicarea și adaptarea diverselor concepții despre lume și a modelelor culturale elaborate, aplicarea cunoștințelor și a metodologiei în aprecierea unor situații concrete	Propunerea unor căi de soluționare a problemelor actuale ale moralei; Elaborarea modelelor pozitive de comportament moral; Argumentarea propriilor opinii privind nivelul de moralitate al oamenilor, societăților; Dialogarea asupra problemelor morale și artistice în baza cunoștințelor însușite.
7. Gestionarea metodelor însușite în cadrul învățării celor	Aplicarea cunoștințelor teoretice obținute la Etică și Estetică în domeniul cercetării științifice și acțiunilor practice; Elaborarea

<p>mai importante orientări din Etică și Estetică, în cercetarea științifică și în acțiunile practice</p>	<p>referatelor, proiectelor de cercetare științifică în domeniul Eticii și Esteticii. Prezentarea unor sinteze din domeniul Eticii și Esteticii (studii, articole, comunicări, discursuri etc.) în cadrul conferințelor, simpoziunilor, meselor rotunde, în mass-media etc.; Utilizarea tehnicilor de management al informaticii în cadrul studiului independent la cursul Etica și Estetica; Utilizarea tehnologiilor informaționale în cercetare și analiza fenomenelor și a proceselor morale și artistice (Power Point).</p>
---	--

Structura acestui *Ghid metodic* reflectă obiectivele și structura disciplinelor *Etica, Estetica*. În vederea prezentării plene și complexe a conținutului informativ al obiectului de studiu, precum și a particularităților procesului didactico-metodic, cuprinsul respectivului *Ghid metodic* include următoarele secțiuni: preliminarii, obiectivele generale ale disciplinei, administrarea cursului, strategii de evaluare, tematica și repartizarea orientativă a orelor de curs/seminar/lucru individual, conținutul orelor de curs și de seminar, lista bibliografică, cerințe pentru activitățile individuale ale studenților, lista temelor pentru teze de an/licență/master; proiecte de cercetare/referate/eseuri/comunicări etc., sau alte activități individuale. Literatura recomandată este prezentată atât pentru fiecare temă de curs/seminar aparte, cât și într-o formulă generalizatoare.

Prezentul *Ghid* constituie un îndrumar metodic care, prin misiunea, conținutul și problematica abordată, pune la dispoziția mediului studentesc, cadrelor profesionale interesate de disciplinele *Etica și Estetica*, scheme didactice structurate și utile, pentru asigurarea unui proces de predare-învățare cu finalități teoretice și aplicative. Cursul are îndeosebi o destinație didactică, adresându-se studenților, dar și celor preocupați de această problematică.

I. OBIECTIVE GENERALE ALE DISCIPLINELOR

ETICA ȘI ESTETICA

Înșușirea cunoștințelor dobândite în urma studierii disciplinelor *Etica și Estetica* va permite studenților:

La nivel de cunoaștere și înțelegere:

- ✓ să determine specificul disciplinelor Etica și Estetica;
- ✓ să definească conceptele de bază ale Eticii și Esteticii;
- ✓ să identifice arealul de abordări teoretice din cadrul Eticii și al Esteticii;
- ✓ să recunoască impactul contextului moral și artistic asupra societăților;
- ✓ să descrie fenomene, procese morale și artistice ținând cont de schimbările ce se produc azi.

La nivel de aplicare:

- ✓ să distingă obiectul și problematica Eticii și Esteticii;
- ✓ să utilizeze corect conceptele etice și estetice;
- ✓ să compare teorii, abordări etice și estetice;
- ✓ să analizeze relațiile specifice dintre procesele istorico-culturale și problematica etică și estetică;
- ✓ să stabilească conexiuni între elementele de ordin general și cele de ordin particular în cadrul orientărilor, abordărilor etice și estetice;
- ✓ să analizeze prin intermediul scalei de valori orientarea valorică în societatea contemporană;
- ✓ să stabilească legătura dintre comportamentul moral și judecățile de valoare morală;
- ✓ să aplice cunoștințele teoretice obținute la cursul Etică și Estetică în domeniul cercetării științifice și acțiunilor practice;

- ✓ să analizeze sistemele morale și artistice din perspectiva abordării etice și estetice;
- ✓ să deosebească fenomenele și tendințele artistice contemporane pentru a se orienta în universul atât de divers al manifestărilor culturale de azi;
- ✓ să deosebească semnificația educației morale și estetice ca o componentă a demersului educațional.

La nivel de integrare:

- ✓ să decidă asupra locului și rolului eticii și esteticii în formarea competențelor specifice ale programului de specialitate;
- ✓ să formuleze criteriile valorice cu privire la problemele etice controversate;
- ✓ să evalueze situația sistemului valoric-moral contemporan;
- ✓ să demonstreze fundamentul axiologic (moral și estetic) al concepțiilor despre lume și valoarea creațiilor culturale;
- ✓ să argumenteze sensul moral al actelor decizionale și acționale;
- ✓ să justifice alegerea/preferința pentru o anumită interpretare etică și estetică;
- ✓ să aplice cunoștințele teoretice în realizarea dialogului cultural;
- ✓ să formuleze recomandări pentru îmbunătățirea sistemului valoric (moral și estetic) contemporan;
- ✓ să realizeze referate, proiecte de cercetare științifică aplicând cunoștințele din domeniul Eticii și al Esteticii.

II. ADMINISTRAREA DISCIPLINELOR

Forma de învățământ	Codul disciplinelor	Denumirea disciplinelor	Responsabil de disciplină	Semestrul	Ore total:				Evaluarea	Nr. de credite	
					Total	inclusiv					
					C	S	L	LI			
cu frecvență la zi	S.03.A.021	Etica și Estetica	Anghelina Suceveanu, dr., conf. univ.	III	120	30	30	60		Ex.	4

III. STRATEGII DE EVALUARE/SUGESTII METODOLOGICE DE PREDARE- ÎNVĂȚARE-EVALUARE

Formele de organizare a instruirii sunt: cursul universitar (introdactiv, tematic curent, sinteză/cursul-prelegere clasică, cursul dezbateri, cursul mixt prelegere-dezbateri), seminarul universitar (introdactiv, de reluare și aprofundare, de dezvoltare, aplicativ, de evaluare/dezbateri, pe baza referatelor, pe baza exercițiului, pe baza jocului didactic), consultațiile (individuale și de grup) și lucrul individual al studentului.

Predarea-învățarea acestei discipline, având un caracter atât formativ, cât și informativ, presupune a utiliza diversele strategii didactice (expozitiv-euristice, creative și evaluativ-stimulative), răspunde unor nevoi fundamentale de variație, diferențiere și particularizare a activității didactice. Astfel că metodele utilizate în predarea-învățarea acestei discipline vor fi centrate pe acțiunea profesorului, în cazul orelor de curs (expunerea, povestirea, explicația, demonstrația etc.); centrate deopotrivă pe acțiunea profesorului și a studentului, în cazul orelor de curs și seminar, în funcție de tipul de lecție – curs sau seminar (conversația-dezbateri, cooperarea, știu/vreau să știu/am învățat, explozia stelară, graficul T etc.); centrate cu precădere pe acțiunea studenților, în cazul seminarelor (problematizarea, învățarea prin descoperire, studiul de caz, brainstormingul, discuția în panel, eseul, pălăriile gânditoare, cubul, floarea de nufăr, diagrama Venn, Philips 6/6, GPP/gândește-perechi-prezintă, FRISCO, MOZAIC, SINEGL, simularea, modelarea, lectura individuală etc.).

Operaționalizarea strategiilor didactice este realizabilă în diferite contexte organizatorice: frontale, individuale și de grup, îmbinate printr-o alternanță judicioasă și echilibrată. Strategiile de evaluare a rezultatelor academice ale studenților se vor baza atât pe metodele tradiționale (evaluare orală, scrisă, practică), cât pe cele alternative/complementare în funcție de situațiile educaționale în care sunt folosite. Printre metodele complementare de evaluare, al căror potențial formativ susține individualizarea actului educațional prin sprijinul acordat studentului sunt: observarea sistematică a activității studentului; proiectul, portofoliul, autoevaluarea.

Pentru evaluarea rezultatelor învățării, în cadrul disciplinelor *Etica și Estetica* se utilizează:

1. *Evaluarea curentă* – realizată prin verificări sistematice pe parcursul procesului educațional în cadrul cursurilor, seminarelor, consultațiilor, celor două testări semestriale obligatorii și evaluării lucrului individual. Activitățile și sarcinile orientative ale lucrului individual, ce urmează a fi îndeplinite, sunt specificate în descrierea desfășurării orelor de seminar și în cadrul secvenței „Cerințe pentru activitățile individuale ale studenților”. Rezultatele evaluării curente se exprimă în note conform scalei de notare. Rezultatul evaluării curente constituie 60% din nota finală.

2. *Evaluarea finală* – realizată prin intermediul examenului scris, utilizând testul instituțional, alcătuit din două subiecte a câte trei sarcini, formulate pe nivele de complexitate: cunoaștere și înțelegere, aplicare și integrare. Nota de la examen constituie 40% din nota finală la disciplină.

Nota finală la disciplină se calculează conform Regulamentului de evaluare a randamentului academic al USM: Nota semestrială (60%) + Nota de la examen (40%).

- ✓ *Nota semestrială* (rezultatul evaluărilor curente) se calculează în modul următor: 30% media evaluărilor la seminar, 30%

media celor două testări semestriale, 40% evaluarea lucrului individual.

- ✓ *Nota de la examen* (evaluarea finală) – 40%.

Cerințe minimale pentru promovare:

- ✓ obținerea notei minime de promovare la disciplină (nota semestrială);
- ✓ obținerea notei minime de promovare la examenul de curs;
- ✓ predarea produselor lucrului individual;
- ✓ prezentarea la activitățile didactice (nu mai puțin de 75% din numărul total de ore de contact direct).

Evaluarea disciplinei:

- a) *Evaluări sumative periodice: modele de lucrări de control.*

Lucrarea de control nr. 1

Tema: *Manifestarea morală*

1. Identificați componentele structurale ale manifestării morale.
2. Stabiliți legătura dintre previzibil și imprevizibil în manifestarea morală.
3. Estimați atitudinea indivizilor (conformistul, conflictualul, oportunistul, refractarul, moralul) față de normele morale în contemporaneitate.

Lucrarea de control nr. 2

Tema: *Arta ca formă de comunicare*

1. Relatați despre specificul comunicării artistice.
2. Analizați impactul mijloacelor de comunicare contemporane în formarea cultural-artistică a publicului.
3. Justificați necesitatea componentei estetice în ansamblul procesului educațional.

- b) *Evaluarea sumativă finală: modele de teste pentru examen.*

Exemplu de test utilizat în cadrul evaluării finale (test de examinare):

Testul nr. ----

Pentru examen la disciplinele *Etica și Estetica*

Ciclul I, anul II, specialitățile *Filosofie, Antropologie*

Subiectul I: Aprecierea morală

Activități de evaluare:

- 1.1. Determinați valențele judecății de apreciere morală ..... 3 pct.
- 1.2. Deosebiți nivelurile aprecierii morale ..... 5 pct.
- 1.3. Demonstrați semnificația valorică și socială a eticii
spiritului critic și a abateriilor de la ea ..... 7 pct.

Subiectul II: Antropologia artei

Activități de evaluare:

- 2.1. Evidențiați specificul și funcțiile artei ..... 3 pct.
- 2.2. Comparați teorii asupra originii artei ..... 5 pct.
- 2.3. Demonstrați prin ce se manifestă evoluția și progresul,
universalul și naționalul în artă ..... 7 pct.

Barem de evaluare:

30-29 pct. – „10”;	24-28 pct. – „9”;	18-23 pct. – „8”;
12-17 pct. – „7”;	9-11 pct. – „6”;	6-8 pct. – „5”;
4-5 pct. – „4”;	3 pct. – „3”;	0-2 pct. – „2,1”.

IV. TEMATICA ȘI REPARTIZAREA ORIENTATIVĂ A ORELOR DE CURS

Nr. d/o.	TEMA	Numărul de ore
1	Aspecte teoretice ale eticii	2
2	Comportamentul în termeni morali	2
3	Componenta „faptului moral”: normele morale	2
4	Principiile morale	2
5	Manifestarea morală	2
6	Aprecierea morală	2
7	Subiectul moral și conștiința morală	4
8	Valorile morale	2
9	Etica aplicată	2
10	Estetica – disciplină filosofică	2
11	Categoriile estetice	2
12	Antropologia artei	2
13	Opera de artă	2
14	Estetica receptării	2
	TOTAL	30

TEMATICA ȘI REPARTIZAREA ORIENTATIVĂ A ORELOR DE SEMINAR /DE LUCRU INDIVIDUAL

Nr. d/o.	TEMA	Numărul de ore	L/I nr. de ore
1	Delimitări disciplinare și perspective integratoare ale Eticii	2	2
2	Momente din istoria concepțiilor etice	2	2
3	Concepte fundamentale ale eticii	2	2
4	Atitudinea indivizilor față de normele morale	2	2

5	Conținutul și semnificația principiilor și idealului moral	2	6
6	Lucrarea de control nr.1	2	2
7	Etica datoriei	2	2
8	Etica virtuții	2	2
9	Etica aplicată și problemele ei	2	2
10	Statutul esteticii	2	2
11	Sistemul categoriilor estetice	2	2
12	Domeniul artei	2	2
13	Opera de artă și momentele ei consecutive	2	8
14	Lucrarea de control nr.2	2	2
15	Conferința de totalizare a activității individuale a studenților la disciplinele Etica și Estetica	2	
16	Elaborarea și prezentarea referatelor la conferința de totalizare a activității individuale a studenților la disciplinele Etica și Estetica		10
17	Pregătirea pentru examinarea finală		10
18	Consultații		2
	TOTAL	30	60

V. CONȚINUTUL ORELOR DE CURS

Tema 1. ASPECTE TEORETICE ALE ETICII

Obiective de referință:

- ✓ să identifice obiectul și problematica eticii;
- ✓ să stabilească etape în evoluția conceptului de moralitate;
- ✓ să demonstreze statutul, rolul și funcțiile eticii în contemporaneitate;
- ✓ să justifice importanța eticii în sistemul științelor filosofice;
- ✓ să decidă asupra rolului eticii în formarea competențelor specifice ale programului de specialitate.

Unități de conținut:

1. Obiectul de studiu și originea eticii
2. Etape în evoluția conceptului de morală
3. Statutul, rolul și funcțiile eticii în contemporaneitate

Cuvinte-cheie: *etică, morală, conștiință morală, funcții ale eticii, tipologie, caracterologie, fapt moral.*

Conținutul temei:

Pretutindeni revitalizarea valorilor și spiritul de responsabilitate sunt invocate ca imperativul numărul unu al epocii: sfera etică a devenit oglinda privilegiată în care se descifrează noul spirit al timpului. Până nu demult, societățile noastre erau electrizate de ideea eliberării individuale și colective, morala fiind asimilată cu fariseismul și cu represiunea burgheză. Această epocă a trecut „secolul XXI va fi etic sau nu va fi deloc”. După ce, la finele secolului al XIX-lea și începutul celui următor, Nietzsche decretase „moartea lui Dumnezeu”, astăzi asistăm la o evidentă tendință în sens contrar, o mișcare sesizată, de altfel, de numeroși autori. Experiența

actuală ne arată destul de limpede că cele mai multe dintre problemele cu care se confruntă lumea noastră nu pot fi rezolvate fără a face recurs la etică. Se poate spune, prin urmare, că timpurile pe care le trăim ne obligă, într-un fel, să revenim la fundamente. Fundamente pe care lumea actuală încearcă să le redescopere în plan spiritual și moral. În aceste condiții, într-adevăr, etica a devenit marea afacere a vremurilor noastre, „o cerință incisivă și universală pentru supraviețuirea ca specie a umanității”. Morala este considerată o concepție sistematizată și coerentă în forma unei științe – etica. Etica reprezintă forma de cunoaștere și legitimare în conștiință, prin intermediul normelor și imperativelor morale, a unor acte și fapte omenești. Categoriile fundamentale ale eticii sunt: binele, răul, corectitudinea, responsabilitatea, virtutea etc.

1. Obiectul de studiu și originea eticii

Etimologia termenilor „etică”, „morală”. Etica – teorie a moralei, disciplină filosofică ce studiază morala. Denumirea domeniului în perspectivă istorică. Conceptul de morală a rămas multă vreme fără granițe riguros stabilite. Aristotel a folosit termenul „politică” pentru disciplina despre educarea virtuții. Abia stoicii au introdus denumirea „etică” în uzul științei. Ei au început să considere etica fiind parte constitutivă a filosofiei. „Etica” a devenit un sinonim al „moralei”, păstrându-și această calitate și în epocile de mai târziu. În Evul Mediu și Renaștere cuvântul „morală” nu se folosea ca indiciu al întregii sfere a moralității. Autorii tratatelor filosofice preferau să discute despre „virtute”, „bine” și „rău”. În Epoca Modernă filosoful german I. Kant a fost preocupat de utilizarea regulativă a rațiunii, cu aplicabilitate în practică, în acțiunea morală a omului. Kant a denumit etica „rațiune practică”, sau modul de a fi al vieții zilnice. Inițial, cei doi termeni (etica și morala) – unul grecesc, altul latinesc – aveau aproximativ aceeași semnificație. Pe parcursul timpului, s-au conturat sensuri mai precise. Etica este știința care se ocupă cu morala, ea este teoria

comportamentului moral. Obiectul de studiu al eticii este morala, ce constituie un ansamblu de principii, norme și reguli de comportare a oamenilor, care se bazează pe forța convingerii, educației, autorității opiniei publice, tradiției.

2. Etape în evoluția conceptului de „morală”

Antichitatea europeană oferă bazele conceptului de morală (ca virtute) și întemeiază știința eticii. Originea eticii o găsim în aforismele, maximele celor șapte înțelepți ai Antichității grecești. Primele idei sistematizate despre morală au apărut în filosofia greacă presocratică. Presocraticii identificau morala cu virtutea, cu viața în armonie cu natura, cu universul. Realizând marea răsturnare epistemologică a filosofiei grecești, prin întoarcerea cugetării filosofice spre om, Socrate pune la baza moralității rațiunea ca virtute, realizând și o ierarhie a valorilor: înțelepciunea, curajul, cumpătarea, dreptatea. În concepția lui Platon, virtutea reprezintă o știință, poate fi predată într-o relație de la magistru la discipol. Aristotel interpretează virtutea ca o calitate a individului care se manifestă în relațiile sale cu alți indivizi și cu societatea. Virtuțile se formează prin exercițiu și prin deprindere în acțiunea practică. Aristotel a precizat particularitățile specifice moralei. El a delimitat primul această disciplină teoretică aparte și i-a conferit caracterul unei științe riguroase. *Etica nicomahică* poate fi considerată primul sistem științific al eticii. Stoicii echivalează morala cu viața conformă legilor naturii. Învățătura despre modul în care se poate obține plăcerea, fericirea se află în strânsă legătură cu virtuțile. Epicurienii, pentru care scopul fundamental al omului este fericirea, considerau posibilă atingerea fericirii prin practicarea sobră a plăcerilor, prin virtuți asigurând dobândirea stării de detașare față de frământările lumești – ataraxia.

Morala medievală se prezintă ca principiu al autorității divine, ca sistem de porunci date de Dumnezeu. Activitatea morală a omului este echivalentă cu slujirea lui Dumnezeu (Aurelius Augustinus,

Toma din Aquino s.a.). La baza eticii religioase se redă una din poruncile lui Iisus Christos: „Ce voiți să vă facă vouă oamenii, făceți-le și voi la fel”. Acest principiu moral se obișnuiește a-l numi „regula de aur”. În perioada modernă se delimitează punctele de vedere care asociază moralitatea cu intențiile acțiunii și cele care o asociază cu efectele acesteia.

Meritul constituirii unei etici ca disciplină autentică, bine conturată în problematica filosofică, aparține filosofiei clasice germane, reprezentată de Immanuel Kant și Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Ideea centrală a eticii kantiene este aceea că datoria morală primează și, pentru orice ființă rațională, se impune un standard de moralitate. I. Kant a fost cel care a enunțat principiul universal al comportamentului moral – de a privi umanitatea întotdeauna ca *scop* și niciodată ca *mijloc*. Principiului egalității în morală I. Kant i-a dat o rezonanță mai largă în prima sa formulare a „imperativului categoric”, al cărui sens constă în ideea ca omul să se poarte așa cum el s-o poartă că e just să se poarte toți oamenii: oricare ar fi conținutul cerințelor morale, ele trebuie să aibă întotdeauna un caracter universal, să se extindă asupra tuturor oamenilor. Hegel argumentează că morala nu poate fi înțeleasă în afara diversității de relații reale (în societatea civilă, în stat, în familie). Jeremy Bentham considera că actele morale sunt acelea care, prin consecințele lor, fac să sporească în lume binele, pe când cele imorale fac să sporească în lume răul. Dacă o anumită decizie are efecte pozitive asupra unui mare număr de indivizi, atunci ea este justificată din punct de vedere moral, chiar dacă se soldează cu efecte negative asupra unei minorități. Continuând această direcție, J.S. Mill credea că în evaluarea morală, deciziile trebuie să fie apreciate după consecințele lor: o decizie este bună, dacă aduce beneficii și este rea, dacă provoacă daune. În cea mai mare parte a lui, secolul XX a stat sub semnul neîncrederii în morală și în etică, al nihilismului de sorginte nietzscheană, al relativismului etic și moral, iar, în ultima parte, al

gândirii postmoderniste, care a pus în cauză existența oricăror standarde, principii și valori morale cu pretenții de universalitate sau, ca să folosim o sintagmă a lui Albert Camus, a oricăror „absoluturi morale” și chiar a moralei în sensul tradițional al termenului. Începând mai ales cu ultimul deceniu al secolului XX, are loc o puternică mișcare în sens invers. Etica revine în prim-plan. Apar proiecte grandioase, precum cele vizând eticile globale, iar dezbaterile pe probleme etice, cu deosebire cele vizând etica aplicată iau o amploare fără precedent. Aproape concomitent apar fundații și centre de cercetare în domeniul eticii, precum *Foundation for Global Ethics*, condusă de Hans Kung, sau *Center for Global Ethics*, în Statele Unite ale Americii, avându-1 în frunte pe profesorul Leonard Swidler, și proliferază codurile etice și deontologice, comisiile și comitetele de etică. Se poate, prin urmare, vorbi, începând cu anii '90, despre o adevărată renaștere a eticii și a interesului pentru problemele morale și etice.

3. Statutul, rolul și funcțiile eticii în contemporaneitate

Etica are un dublu statut: este disciplină *filosofică* (orice etică se întemeiază pe o concepție generală despre lume și viață; conceptele utilizate au un grad foarte mare de generalitate, ca și categoriile filosofice; orice sistem filosofic ajunge în cele din urmă să ofere o etică, un temei de manifestare umană a omului) și *științifică* (are obiect de studiu propriu, formulând norme și principii de urmat pentru ameliorarea condiției umane; fundamentează justificarea pretențiilor de a prezenta binele întregii colectivități; poate explica originea, evoluția și starea fenomenului moral). Etica se află în căutarea răspunsului la întrebarea cum trebuie să acționeze individul în raport cu sine însuși, cu semenii săi și cu lumea din jur. Scopul demersurilor etice este realizarea binelui. Ea are un rol important de informare, de elaborare a imaginii teoretice generale asupra binelui și răului, contribuind totodată la descrierea și încurajarea comportamentului moral, propunând-și cultivarea virtuților. Etica este un catalizator al

conturării idealului social. Idealul moral este expresia sintetică a conștiinței morale și are valoare morală numai dacă se manifestă în viața socială. Funcțiile eticii: *cognitivă* (de cunoaștere) realizată pe trei nivele: treapta descriptivă, analitico-sintetică, explicativă; *normativă*, (axiologică) care stabilește reguli de comportament pentru o colectivitate umană; *persuasivă*, urmărind să convingă subiecții să acționeze conform normelor; *educativă*, cea care formează individul, îl învață comportamentul moral. Locul și rolul eticii în formarea competențelor specifice ale programelor de specialitate.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Definiți conținutul conceptelor de „etică” și „morală”.*
2. *Identificați obiectul și problematica eticii.*
3. *Stabiliți etape în evoluția conceptului de moralitate.*
4. *Demonstrați statutul, rolul și funcțiile eticii în contemporaneitate.*

Bibliografie:

1. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*. București: IRI, 1998.
2. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*. Timișoara: Amarcord, 2000.
3. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*. Chișinău: ARC, 2010.
4. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
5. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
6. GÎNJU, T. *Discurs despre morală*. Iași: Junimea, 1981.
7. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică*. Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1999.
8. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
9. KANT, Im. *Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
10. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
11. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
12. STERE, E. *Din istoria doctrinelor morale*. Iași: Polirom, 1998.
13. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.

14. VIDAM, T. *Incursiuni și prefigurări în filosofia moralei*. Cluj-Napoca: Transilvania Press, 1997.
15. VIDAM, T. *Introducere în filosofia moralei*. Cluj-Napoca: Inter-Tonic, 1994.
16. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
17. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 2. COMPORTAMENTUL ÎN TERMENI MORALI

Obiective de referință:

- ✓ să identifice caracteristicile definiției ale comportamentului moral;
- ✓ să analizeze sistemele etice cu privire la sfera morală: teleologic și deontologic;
- ✓ să valorifice semnificația teoriilor etice privitor la binele suprem: hedonismul, concepția raționalistă și pluralismul etic.

Unități de conținut:

1. Conceptele de bază ale eticii: binele și răul
2. Sisteme etice cu privire la sfera morală: teleologic și deontologic
3. Teorii etice privitor la binele suprem: hedonismul, concepția raționalistă, pluralismul etic

Cuvinte-cheie: *binele, răul, sistemele teleologic și deontologic, hedonismul, concepția raționalistă, concepția teologică, pluralismul etic.*

Conținutul temei:

Numai comportamentul uman este apreciat moral. Numai comportamentul uman ce presupune opțiunea/alegerea este socotit drept obiect potrivit pentru judecățile noastre morale. Chiar și atunci când are la bază opțiunea, nu orice comportament uman aparține sferei morale. Pentru ca un comportament să fie apreciat moral, este

necesar să existe o regulă sau un principiu moral ce condiționează comportamentul; este necesar să existe ceva ce o ființă umană este obligată să facă într-o situație dată, o anumită alegere pe care ea e obligată sau nu s-o facă în acele circumstanțe particulare, în virtutea faptului că ea este o ființă umană.

1. Conceptele de bază ale eticii: *binele și răul*

Binele este ceea ce trebuie să facem, ceea ce este moral. Conținutul conceptului de bine este susceptibil de variații extreme, în funcție de tipul normelor la care ne raportăm: binele poate fi un ideal de care lumea imperfectă trebuie întotdeauna să încerce să se apropie (ideea de bine la Platon); el poate fi, pentru fiecare ființă, dezvoltarea maximă a propriei sale naturi (Aristotel); poate fi fericirea sau plăcerea (Epicur); adecvarea la ordinea universală a naturii (stoicismul); supunere față de legea divină; pură intenție morală (Kant); utilul (utilitarismul). A ne pronunța asupra a ceea ce este binele înseamnă a stabili un principiu de existență și de sens, care ține adesea de o metafizică și întotdeauna de o morală sau etică. Conceptul de bine poate fi utilizat în aceeași măsură și în mod relativ și în acest caz el califică ceea ce este util realizării unui scop superior. Acesta este cazul doctrinelor care afirmă supremația interesului general („binele public”) sau care pretind existența unui Bine Suveran/Bine Suprem. În Antichitate, Binele Suprem semnifica scopul ultim care trebuie urmărit de om, binele superior tuturor celorlalte; iar la Kant, realizarea, în lumea inteligibilă, a acordului dintre virtute și fericire. Uneori binele este căutat nu pentru el însuși, ci pentru că servește la realizarea unui scop suprem. Conceptul de Bine Suveran permite astfel evitarea unei confuzii între formele subalterne ale binelui (puterea, îndemânarea, bogățiile etc.) și adevăratul bine. Etimologia termenului *rău*: de la latinescul *malum*, ceea ce în traducere înseamnă „rău”, „suferință”. Răul este tot ce constituie obiectul dezaprobării și împotriva căruia omul trebuie să lupte (greșeala, cruzimea, violența).

2. Sisteme etice cu privire la sfera morală: teleologic și deontologic

Eforturile filosofilor de a pune în ordine și de a da consistență gândirii noastre în ceea ce privește sfera morală, s-au concretizat două tipuri generale de sisteme etice: *teleologic* și *deontologic*. Conform sistemului etic *teleologic*, valoarea morală a oricărui act stă în capacitatea lui de a realiza ceva bun sau ceva rău. Tot ce este lăudabil din punct de vedere moral, conform acestui tip de teorie, ține de intenția cu care a fost făcut, anume aceea de a obține ceea ce este bun în sine însuși. Binele în sine însuși este țelul spre care este orientat orice comportament cu valoare morală. Unele acte sunt obligatorii în ele însele, dincolo de orice necesitate de a produce un rezultat bun în mod intrinsec. Acestea sunt „bune din punct de vedere moral” în și prin ele însele: ele nu sunt drepte numai datorită intenției lor de a realiza ceva bun. Sistemele etice care încearcă să înțeleagă sfera morală din această perspectivă sunt denumite teorii *deontologice*.

3. Teorii etice privitor la binele suprem: hedonismul, concepția raționalistă, pluralismul etic.

Axioma fundamentală a *hedonismului* (de la gr. *hedone*, însemnând „plăcere”) – plăcerea e binele suprem pentru om. Pentru hedoniști, afirmația că plăcerea este cel mai mare bine pentru om nu înseamnă că desfătarea simțurilor e binele suprem, ci constă în satisfacerea optimă a plăcerilor demne de un om. Axioma fundamentală a *concepției raționaliste* – binele suprem pentru om – este activitatea aflată sub controlul rațiunii. Unicitatea omului constă în faptul că el este o ființă rațională. Alături de căutarea adevărului, rațiunea omului mai are și funcția de a-l instrui asupra a ceea ce este bine și drept: omul își exercită facultatea rațională nu numai când caută sau contemplă adevărul, dar și atunci când el acționează conform cu ceea ce rațiunea îi spune că este bun și drept.

În consecință, cel mai mare bine pentru om constă în activitatea călăuzită de rațiune fie în căutarea adevărului, fie în activitatea practică guvernată de preceptele morale ale rațiunii. Afirmând că activitatea în acord cu rațiunea reprezintă binele suprem pentru om, raționaliștii nu neagă că plăcerea este un bine. Dimpotrivă, ei susțin chiar că plăcerea este un bine de rang foarte înalt și că merită să fie dorită atâta timp cât nu ne distrage de la urmărirea binelui suprem. *Pluralismul* este o concepție filosofică asupra lumii care presupune diferență, multiplicitate. Ea s-a dezvoltat în Antichitate, în legătură cu problema raportului unu-multiplu. Pluraliștii etici se îndoiesc că există un singur lucru care poate fi considerat cel mai mare bine pentru om; pentru ei, cel mai mare bine pentru om constă nu atât în realizarea maximă a unui singur bine în sine, cu riscul chiar al excluderii tuturor celorlalte, ci mai degrabă în îndeplinirea tuturor. Pentru a-și susține poziția, pluraliștii apelează la metoda *izolării prin imaginație* (G.E. Moore, *Principia Ethica*) și o aplică la virtuțile morale. În accepția comună, virtuțile morale sunt acele calități ale personalității umane ce predispun pe cineva să facă bine semenilor săi și să se poarte într-un fel pe care ei îl consideră bun și drept. Virtuțile morale constituie un bine în sine. De ex.: fie o lume posibilă ce conține o cantitate bine definită de plăcere și cunoaștere, dar lipsită de virtute morală, și fie un alt univers conținând exact aceeași cotă de plăcere și cunoaștere, dar și virtute morală. Am alege, fără ezitare, pe cel din urmă. Deci, considerăm virtutea morală ca pe ceva ce este un bine în sine.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Identificați caracteristicile definiției ale comportamentului moral.*
2. *Deosebiți sistemele etice cu privire la sfera morală: teleologic și deontologic.*

3. *Valorificați semnificația teoriilor etice privitor la binele suprem: hedonismul, concepția raționalistă, concepția teologică și pluralismul etic.*

Bibliografie:

1. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*. București: IRI, 1998.
2. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*. Timișoara: Amarcord, 2000.
3. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizată*. București: Pro Universitaria, 2017.
4. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
5. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
6. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.
7. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
8. KANT, Im. *Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
9. LOSSKI, N. O. *Condițiile binelui absolut: Bazele eticii*. București: Humanitas, 1997.
10. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
11. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
12. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
13. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
14. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
15. VIDAM, T. *Incursiuni și prefigurări în filosofia moralei*. Cluj-Napoca: Transilvania Press, 1997.
16. VIDAM, T. *Moralitatea ca fenomenologie a tipurilor de morală*. Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2000.
17. VIDAM, T. *Orientări și mize ale gândirii etice contemporane*. Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2009.
18. VIDAM, T. *Repere esențiale ale gândirii etice contemporane*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2012.
19. VIDAM, T. *Tematizări ale gândirii etice actuale*. Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2001.
20. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 3. COMPONENTA „FAPTULUI MORAL”: NORMELE MORALE

Obiective de referință:

- ✓ să determine structura și caracteristicile normelor morale;
- ✓ să distingă criteriile de clasificare și funcțiile normelor morale;
- ✓ să justifice importanța normelor morale *versus* alte prescripții normative.

Unități de conținut:

1. Structura și caracteristicile normelor morale
2. Clasificarea și funcțiile normelor morale
3. Normele morale *versus* alte prescripții normative

Cuvinte-cheie: *norma morală, norme generale, particulare și speciale, normă abstractă, concretă.*

Conținutul temei:

Așa precum istoria studiază „faptul istoric”, economia „faptul economic”, tot astfel și etica cercetează „faptul moral”, deci acei parametri constitutivi care-i conferă oricărui fapt uman calitatea de fapt moral. Elementele componente ale „faptului moral” sunt: normele morale, principiile morale, subiectul moral, conștiința morală, manifestarea morală, aprecierea morală, valorile morale, relațiile morale. Analiza moralei o începem cu normele morale, deoarece ele sunt nivelul cel mai cristalizat și, totodată, cel mai specific al moralei.

1. Structura și caracteristicile normelor morale

Normele morale sunt propoziții sau enunțuri prescriptive prin care se indică ce trebuie să facă sau să nu facă, respectiv cum trebuie să fie sau să nu fie subiectul conștient în situații repetabile, pentru ca manifestarea lui de a fi să fie apreciate ca bună și nu ca rea. Normele morale se cristalizează în două expresii: expresia calitativă și expresia

imperativă. Expresia *calitativă* indică *ce* anume trebuie „să faci” sau *cum* anume trebuie „să fii” (ex.: „Trebuie să fii recunoscător, cinstit, sincer”). Componenta *imperativă* se cristalizează în expresia „*trebuie*”. Imperativul poate lua două forme de expresie: pozitivă („trebuie”) și negativă („nu trebuie”). *Caracteristicile normelor morale*: asumarea lor în mod conștient; trebuie să fie enunțată explicit, ca model de comportament (model supraindividual de comportament). Norma – regulă explicit enunțată având valabilitate la nivelul conștiinței colective, ca standard de comportament acceptat și respectat în mod deliberat. Normele morale sunt prototipuri de acțiune, indică ceea ce trebuie întreprins pentru ca acțiunea și fapta umană să se înscrie într-un univers valoric pozitiv. Toate valorile morale se sprijină pe argumente raționale. Toate normele morale sunt respectate deliberat și se adresează subiecților liberi.

Obiectivitatea normelor: normele sunt obiective, pentru că în momentul constituirii și pe tot parcursul dezvoltării lor provin din nevoi obiective, extramorale; sunt obiective prin finalitatea lor, prin faptul că se obiectivează în activitățile umane.

Caracterul abstract și concret al normelor morale: *norma este abstractă*, atunci când este enunțată teoretic – spre exemplu, atunci când este formulată într-un cod moral – sau atunci când este asimilată sau însușită la nivel pur cognitiv, teoretic, atunci când subiectul doar îi înțelege semnificația; *norma este concretă*, când este asimilată, interiorizată și la nivel afectiv-emoțional, și la nivel volitiv, până la punctul limită la care ea devine o componentă a conștiinței și un element motivațional al comportamentului subiectului.

2. Clasificarea și funcțiile normelor morale

Normele morale pot fi clasificate în: *generale (universale)*, *particulare*, *speciale*. Normele *generale* sunt prezente în toate colectivitățile umane, au o mare durabilitate în timp, reglează toate tipurile de relații și activități umane (ex. să nu ucizi); normele

particulare sunt cele care se adresează unor grupuri sau colectivități determinate, au o anumită variație în timp, reglează tipuri de relații sau activități umane particulare (ex. etica muncii științifice, etica medicală, etica juridică...); normele *speciale* se adresează unor grupuri restrânse sau vizează relații și manifestări cu totul specifice sau ocazionale (normele de protocol, normele cavalerismului). *Normele pot fi clasificate și după alte criterii: norme ce exprimă: a) obligații, b) interdicții și c) permisiuni.*

Funcțiile normelor morale: exprimarea și promovarea cerințelor de funcționare ale unui sistem; mod simplificat de rezolvare a unor probleme, rețetă de soluționare; expresie acțională a cunoștințelor acumulate, modalitate de transmitere a informațiilor utile acțiunii; modalitate simplă de exercitare a controlului față de modul subiectiv, arbitrar de a acționa; crearea consensului și reducerea incertitudinii, fixarea cadrului comun acțiunii.

3. Normele morale versus alte prescripții normative

Normele morale și prescripțiile juridice: autoritatea prescripției legale este exterioară indivizilor (Parlamentul, Guvernul etc.), dimpotrivă, norma morală este autonomă, deoarece oamenii sunt convingși de propria rațiune și voință, că norma trebuie respectată. Subiectul prescripției juridice îl reprezintă cetățenii unui stat, indivizii supuși unor autorități. Subiectul normei morale este omul, indiferent de cetățenie, deci un subiect universal. Sancțiunile juridice sunt întotdeauna pedepse care urmează încălcării normelor juridice. Acestea sunt de natură materială sau fizică: amenzi, confiscări, privarea de libertate, sau chiar pedeapsa capitală. Sancțiunile morale sunt de natură psihică sau spirituală, pentru că cel care a greșit se autopedepsește singur prin regrete, rușine; ele sunt mai ales premiale, onorifice: respectul, marginalizarea, ocară. Interdicția legală este scrisă și e dublată de interdicții morale, dar nu și invers. Morala adaugă o serie de îndatoriri fiecărui individ, pe care legea nu i le pretinde: să fie mărinimos, cinstit, să nu râvnească la bunul altuia.

Normele morale, solicitând un comportament altruist, urmăresc maximum de sociabilitate, așa încât să se amelioreze condiția umană.

Normele morale și poruncile religioase. Morala poate constitui terenul comun pe care se întâlnesc diferite confesiuni religioase. Delimitările dintre normele morale și poruncile religioase: d.p.d.v. al autorității, poruncile religioase au o autoritate exterioară individului și lumii pământești – voința divină, care poruncește ce trebuie făcut. Autoritatea normelor morale este conștiința individuală, voința autonomă care se supune propriei deliberări și îl determină pe individ să acționeze într-un fel sau altul. Subiectul poruncii religioase este adeptul unei anumite confesiuni, credinciosul. Subiectul normelor morale este ființa umană, omul în general, în virtutea demnității și exigențelor sale. Sancțiunile poruncilor religioase vor avea loc într-o „viață ulterioară”, pe când recompensele și pedepsele morale aparțin în totalitate lumii pământești și provin din atitudinea celor din jur sau din vocea lăuntrică a propriei conștiințe care provoacă remușcări.

Normele morale și moravurile. Moravurile sunt obiceiuri de comportament și se deosebesc de normele morale prin faptul că se respectă din tradiție, fără implicare reflexivă. Obiceiurile se impun nu prin forța convingerii, ci prin imitație, prin conformism. Delimitările dintre normele morale și obiceiurile tradiționale. Morala se întemeiază pe libertatea persoanei de a hotărî asupra modului de viață, pe când tradițiile sunt impuse de niște modele transmise din generație în generație. Obiceiurile sunt susținute prin prestigiul și autoritatea tradiției, iar autoritatea regulilor morale este susținută de argumente raționale. Regulile morale au pretenție de universalitate, de a se aplica tuturor. Obiceiurile sunt întotdeauna particulare, specifice unei culturi și unei perioade.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Enumerați elementele componente ale „faptului moral”.*
2. *Determinați caracteristicile normelor morale.*

3. *Analizați structura, clasificarea și funcțiile normelor morale.*
4. *Apreciați importanța normelor morale versus alte prescripții normative.*

Bibliografie:

1. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*. București: IRI, 1998.
2. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizat*. București: Pro Universitaria, 2017.
3. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*. Chișinău: ARC, 2010.
4. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
5. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
6. GÎNJU, T. *Lumea morală*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
7. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.
8. HABERMAS, J. *Conștiință morală și acțiune comunicativă*. București: „All Educațional”, 2000.
9. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
10. KANT, Im. *Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
11. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
12. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
13. MARINESCU, A. *Codul bunelor maniere astăzi*. București: Humanitas, 2015.
14. MÂNDĂCANU, V. *Etica și arta comportamentului moral*. Chișinău: Baștina-Radog, 2004.
15. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
16. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
17. SÂRBU, T. *Etică: valori și virtuți morale*. Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.
18. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
19. VIDAM, T. *Introducere în filosofia moralei*. Cluj-Napoca: Inter-Tonic, 1994.
20. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
21. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 4. PRINCIPIILE MORALE

Obiective de referință:

- ✓ să relateze despre accepțiile termenului „principiu”;
- ✓ să distingă principiile morale fundamentale;
- ✓ să analizeze coraportul dintre norme și principii morale;
- ✓ să aprecieze importanța principiilor morale pentru menținerea ordinii sociale.

Unități de conținut:

1. Accepțiile termenului „principiu”
2. Principiile morale fundamentale
3. Coraportul dintre norme și principii morale
4. Importanța principiilor morale pentru menținerea ordinii sociale

Cuvinte-cheie: *principiu, principiu moral, principiul renunțării, principiul autonomiei individuale, principiul cooperării.*

Conținutul temei:

Normele pot fi decodificate și obiectivate în modalități diferite, iar aceste modalități sunt indicate, pentru că ele sunt generate de principiile morale. Normele, în totalitatea lor, alcătuiesc sau structurează sistemul normativ al unei colectivități. Sistemul poate fi unitar sau coerent, atunci când el nu conține norme care exprimă cerințe opuse, contradictorii sau concurențiale. În cazuri contrare, el este contradictoriu pe unele porțiuni ale sale. Principiile morale exprimă esența și finalitatea unui sistem.

1. Accepțiile termenului „principiu”

Etimologia termenului *principiu* derivă din limba latină, care la origine însemna „început”, „element fundamental”. Utilizarea acestor semnificații este posibilă în trei sisteme de referințe: a) ontologic; b) gnoseologic, logic și metodologic; și c) moral. Prin *principiu moral* se subînțelege un temei al sistemului normativ și, totodată, o

modalitate de coordonare a normelor morale, a unui sistem de norme morale sau a unui grup de norme morale. Principiul moral este o modalitate de decodificare, de coordonare și de traducere în fapt a unui sistem normativ ori a unui grup de norme, în conformitate cu un scop sau sens al acțiunii umane, scop sau sens care, în ultimă instanță, se configurează într-un ideal de viață ce se bazează pe o concepție de viață, în general, și despre viața morală, în particular.

2. Principiile morale fundamentale

Se efectuează distincția dintre *principiile generale* și *principiile particulare*. *Principiile generale* au o semnificație/valență extrinsecă, dar și o semnificație intrinsecă, relativ autonomă, specific morală. Deosebim următoarele trei principii morale generale: principiul renunțării/resemnării, principiul autonomiei individuale, principiul cooperării. *Principiul renunțării/resemnării* este propriu mai multor tipuri istorice de morală: morală budistă, morală stoică, morală creștină, mai ales în forma ei primă, originară. Tradus în limbajul verbelor fundamentale, principiul renunțării, mai ales cu referire la morală budistă, se exprimă astfel: „a nu avea” și „a nu face” pentru „a nu fi”; deci, pentru „a fi într-o neînțelegere”. Fără îndoială, orice act moral, real, implică un coeficient de renunțare la nevoile ființei individuale. Ca principiu dominant, renunțarea este o formă de înstrăinare a vieții morale. *Autonomia personală* și *cooperarea* sunt corelate ale renunțării. Principiul autonomiei personale este și el propriu diverselor forme istorice ale moralei: moralelor epicureică, sceptică, moralei contemporane. Conflictul dintre autonomia individuală și cerințele normative ce poate apărea se soluționează prin ajustarea normelor, prin cristalizarea în planul conștiinței colective și apoi la nivelul teoretic al unor principii particulare care tind să legitimizeze încălcarea normelor. Exprimat în limbajul verbelor fundamentale, principiul autonomiei individuale se definește astfel: „a fi” pentru „a face”, și „a face” pentru „a avea”. Secvența se oprește aici și ea se poate relua pentru a conduce tot la „a avea”, ceea

ce echivalează cu dezvoltarea *simțului social al posedării și al posesiunii*. Nici principiul autonomiei individuale nu poate funcționa ca principiu pur, ci ca dominantă care implică renunțarea/resemnarea, cât și cooperarea. Omul este o ființă socială; el trăiește în grupuri și în diverse forme de colectivitate și comunitate umană. Coerența și stabilitatea unei forme de comunitate – fie ca grup social de diverse naturi și mărimi, sau forme de comunitate, ca familia, poporul, națiunea – nu este posibilă fără respectarea de către toți a unui minim de cerințe morale ale vieții în comun, respectiv fără funcționarea opiniei de grup, care asigură integrarea indivizilor în viața colectivă și corecția comportamentelor indezirabile. În acest sens *cooperarea este principiul oricărei morale și moralități*.

3. Coraportul dintre norme și principii morale

Principiile morale sunt norme de maximă generalitate. Ele sunt parte a teoriei etice care clarifică și întemeiază norme și judecăți morale. Aceste teze sunt coordonatele generale ale conduitei etice și temeuri fundamentale ale unui sistem normativ. Totuși, sistemele normative sunt indisociabile de o ordine de valori care diferă de la o societate la alta. Numitorul comun este sensul profund social al moralei. Singurul principiu comun tuturor timpurilor, culturilor, grupurilor ar putea fi credința că fiecare membru al unui grup poartă o anumită responsabilitate pentru binele celorlalți. *Esența principiului moral este realizarea binelui*. Acesta trebuie să fie criteriul de acțiune și joacă rolul unei busole.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Relatați despre accepțiile termenului „principiu”.*
2. *Distingeți principiile morale fundamentale.*
3. *Analizați coraportul dintre norme și principii morale.*
4. *Apreciați importanța principiilor morale pentru menținerea ordinii sociale (în diferite tipuri istorice de morală).*

Bibliografie:

1. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizat*. București: Pro Universitaria, 2017.
2. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
3. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
4. GRIGORAȘ, I. *Datoria etică*. București: Editura Științifică, 1991.
5. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
6. LOSSKI, N. O. *Condițiile binelui absolut: Bazele eticii*. București: Humanitas, 1997.
7. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
8. MACINTYRE A. *Tratat de morală: după virtute*. București: Humanitas, 1998.
9. MÂNDĂCANU, V. *Etica și arta comportamentului moral*. Chișinău: Baștina-Radog, 2004.
10. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
11. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
12. SÂRBU, T. *Etică: valori și virtuți morale*. Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.
13. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
14. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
15. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 5. MANIFESTAREA MORALĂ

Obiective de referință:

- ✓ să identifice componentele structurale ale manifestării morale;
- ✓ să stabilească legătura dintre previzibil și imprevizibil în manifestarea morală;
- ✓ să valorifice prezența altruismului și a egoismului în manifestarea morală.

Unități de conținut:

1. Componentele structurale ale manifestării morale
2. Previzibil și imprevizibil în manifestarea morală
3. Altruism și egoism în manifestarea morală

Cuvinte-cheie: *manifestare morală, atitudine morală, comportament moral, activitate morală, intenție morală, voință bună, voința de a face binele, sistemul normativ – necesitatea, voința morală – libertatea, previzibil și imprevizibil în manifestarea morală, altruism, egoism, iubirea de sine, simpatie, respect.*

Conținutul temei:

Manifestarea morală este procesul și produsul procesului de exteriorizare sau obiectivare a unui subiect conștient în conformitate cu cerințele normelor morale, proces și produs apreciate de opinia publică.

1. Componentele structurale ale manifestării morale

Componentele structurale ale manifestării morale: a) *atitudinea*, înțeleasă ca atitudine exteriorizată, indiferent de forma și calea de exteriorizare; b) *comportamentul*, definit ca o suită coerentă și întregă de atitudini, în care se exteriorizează persoana, personalitatea morală; c) *activitatea* înțeleasă ca suită de atitudini și operații subordonate unui scop și având o finalitate extrasubiectivă și extraindividuală. Manifestarea morală nu este o entitate, ci un mod de relații și corelații, ceea ce înseamnă că își păstrează relativa autonomie, ca moment distinct al moralei și al „faptului moral”. *Manifestarea morală* este pusă în corelație cu *conștiința morală*. *Conștiința morală* este definită prin „voința de a face binele” sau prin „capacitatea și dorința de a face binele”, sau, mai scurt, prin „intenția morală”. „*Intenția morală*” este premisa subiectivă care declanșează și însoțește procesul manifestării morale. Ceea ce înseamnă că o manifestare care nu poate fi declanșată sau însoțită de o „intenție morală” nu poate în principiu să aibă caracter sau valențe morale. Actele cu caracter înconștient sunt în cel mai bun caz amurale. Faptul că subiectul poate să vrea binele și să iasă răul, sau invers, să vrea răul și să iasă binele, sunt posibilități limită – explicabile și ele – care nu anulează axioma: caracterul intențional

moral al conștiinței este premisa subiectivă a moralității manifestării. Manifestarea nu este posibilă în afara unui substrat substanțial sau energetic, dar nu se reduce la el. Deci, manifestarea este și spirituală, și substanțială, dar nu este nici pur substanțială, nici pur spirituală. Intenția poate fi definită ca punte de legătură între un interes determinat și un scop consonant cu acest interes. Pe de altă parte, *intenția considerată în sine se caracterizează ca voință*. În sfera moralei voința este calificată valoric, și este definită ca voință bună, ca voința de a face binele (Kant). Voința ca mobil al acțiunii și ca funcție a conștiinței se formează și se califică valoric-moral în strânsă corelație cu actul de cunoaștere sau de asimilare cognitivă (a normelor morale, a faptelor morale) și cu substratul afectiv-emoțional al conștiinței. *Dacă sistemul normativ la care indivizii se raportează trăind și formându-se în climatul lui – asimilându-l și fiind asimilat de el – reprezintă necesitatea în expresia ei morală, voința morală reprezintă libertatea*. Există diferite grade și modalități de asimilare de către indivizi a sistemului normativ, dintre care unele sunt libere, iar altele sunt nonlibere. La voința bună, în procesul dezvoltării personalității morale, se ajunge numai atunci când sistemul normativ este asimilat, este interiorizat autentic și adecvat, încât norma morală din formă exterioară devine un mobil intern al manifestării. Morale sunt doar manifestările care, pe latura lor spirituală sunt libere, sunt deci expresia posibilității și a voinței de a face binele. Așadar, o acțiune este morală, dacă și numai dacă întrunește următoarele condiții: a) să fie rezultatul unei opțiuni libere și, în sens socratic, conștiente; b) să fie făcută în vederea unui interes transindividual. Dacă nu este liberă și conștientă (adică întemeiată pe adevăr), rămâne în sfera naturală; dacă nu transcende autointeresul, rămâne în sfera utilitară, care este aceea a tuturor acțiunilor. În activitățile și manifestările cu caracter social, omul trebuie să se manifeste liber și să se afirme ca individualitate, și invers, manifestările

spontan individuale trebuie să fie și să rămână umane și cu semnificație valorică socială. Hegel în lucrarea sa *Fenomenologia spiritului* a arătat că orice manifestare îl exprimă pe individ, și ca individualitate, dar și ca esență umană.

2. Previzibil și imprevizibil în manifestarea morală

Orice manifestate este precedată *de și mediată printr-un scop*, care este proiecția ei mintală viitoare. Elaborarea mintală a scopului presupune, pe de o parte, elaborarea strategiei acțiunii, cu toate mijloacele ei, pe de altă parte, evaluarea consecințelor sau a efectelor pe care le antrenează realizarea scopului. Elaborarea strategiei și evaluarea efectelor sunt produse mentale care se bazează pe integrarea unor elemente previzibile într-un context cunoscut și prevăzut. Dar desfășurarea efectivă a acțiunii, a manifestării, în genere, întâmpină o serie de elemente reale imprevizibile, atât la nivelul strategiei concrete desfășurate, cât și la nivelul efectelor pe care le angajează sau le declanșează în continuare scopul realizat. Elementele imprevizibile care pot apărea pe parcursul acțiunii pot fi tratate diferit; ele sunt sau pot fi integrate în strategie. Se deosebesc două tipuri de elemente imprevizibile: unele țin de „hazard” sau întâmplare și altele ce țin de necesitate. Despre elementele de „hazard”, Aristotel spunea că „norocul” este o întâmplare fericită care apare în viață și acțiunea umană, iar nenorocul este tot o întâmplare, dar nefericită, care apare în același context. Elementele imprevizibile ce țin de necesitate prezintă, în ciuda aparențelor, un caracter mai complex și mult mai important decât cele ce țin de întâmplare. Modalități în care necesitatea neprevăzută a fost prezentată sau gândită în istoria reflecției etice spontane sau sistematice: reprezentarea mitică, fiind aceea a destinului implacabil pe care omul nu-l cunoaște și care-i determină din umbră cursul vieții. Cazul cel mai reprezentativ pentru relația dintre acțiunea umană și destin îl înfățișează tragedia lui Edip: el își cunoaște destinul care i s-a prevăzut și deci îl prevede, folosește toate

mijloacele pentru a-l ocoli, și tocmai încercând să scape de destin, el cade în plasa lui. În acest context cultural și spiritual, apare adâncă și subtila *temă a vinovăției fără vină*. Ideea necesității neprevăzute apare în gândirea hegeliană în așa-numita temă a „*vicleniei istoriei*”. Această temă a fost analizată și de către Marx și Engels, vorbind despre „*inconștiența acțiunii conștiente*”. O expresie formulată în acest sens de Marx sună astfel: „Ei o fac dar nu știu”. Explicația: oamenii se comportă ca ființe conștiente și desfășoară conștient activitățile lor particulare, în acest sens, oamenii sunt creatorii propriei lor istorii. Pe de altă parte însă, în activitățile lor, oamenii sunt conduși de legile vieții sociale și de istorie, pe care nu le cunosc și nu le conștientizează ca atare drept legi. „Inconștientul” la care se referă clasicii este deci domeniul obiectiv al legilor pe care oamenii nu le conștientizează ca atare, deși ei acționează în temeiul lor. Pentru că nu sunt cunoscute de către oameni, ele nu sunt stăpânite și controlate, astfel că aceste legi acționează sontan, deci determină prin activitatea umană produse și efecte pe care oamenii nu le prevăd și nu le vor. Dar limitarea „spontaneității” negative la scară socială și edificarea unei societăți armonioase, în care normativitatea capătă caracter social, generalizat în toate relațiile sociale și în toate tipurile de activități, este baza largă și temeinică pentru limitarea, la nivelul vieții indivizilor, a imprevizibilului negativ, a hazardului rău. Dacă însă „spontaneitatea” nu poate fi eliminată complet la nivelul global al vieții sociale, cu atât mai mult ea nu poate fi eliminată complet din viața concretă a indivizilor. Așadar, contradicția „*previzibil – imprevizibil*” se păstrează în desfășurarea oricărei manifestări umane; natura, aria și soluțiile date imprevizibilului fiind diferite după natura societății și după natura concretă a vieții oamenilor. Această dihotomie este extrem de importantă pentru elaborarea categoriei morale a răspunderii: a) subiectul, ca subiect conștient, este responsabil și poate fi tras la răspundere pentru faptele dorite și prevăzute de el, ca și pentru efectele previzibile ale manifestărilor

sale; b) pe de altă parte, există un prag sau un nivel socialmente posibil și necesar al previzibilității, nivel elaborat spontan de colectivități pe baza experienței de viață. Acest nivel trebuie însușit – și, în consecință, asumat – pe baza experienței, prin educație, cât și prin cunoașterea normelor și a legilor, ca moment al procesului de educație al oamenilor.

3. Altruism și egoism în manifestarea morală

Există o gamă largă de opinii filosofice privind obligațiile sau motivațiile omului de a acționa altruist. Susținătorii altruismului etic pretind că indivizii sunt obligați moral să acționeze altruist. Punctul de vedere opus este egoismul etic care susține că agenții morali trebuie să acționeze întotdeauna în propriul lor interes. Atât altruismul etic, cât și egoismul etic contrastează cu utilitarismul, care consideră că bunăstarea fiecărui individ (inclusiv cea personală) este de o importanță morală egală. Un concept înrudit din etica descriptivă este egoismul psihologic, postulând că oamenii întotdeauna acționează în propriul lor interes și că altruismul adevărat este imposibil. Egoismul rațional consideră că raționalitatea constă în acționarea spre propriul interes (fără a specifica modul în care aceasta afectează obligațiile morale ale individului).

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Identificați componentele structurale ale manifestării morale.*
2. *Stabiliți legătura dintre previzibil și imprevizibil în manifestarea morală.*
3. *Valorificați prezența altruismului și a egoismului în manifestarea morală în contextul diverselor doctrine morale.*

Bibliografie:

1. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*. Chișinău: ARC, 2010.
2. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.

3. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații.* București: Paideia, 2007.
4. GÎNJU, T. *Lumea morală.* București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
5. GRIGORAȘ, I. *Datoria etică.* București: Editura Științifică, 1991.
6. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică.* Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.
7. HABERMAS, J. *Conștiință morală și acțiune comunicativă.* București: All Educațional, 2000.
8. JANKÉLEVITCH, V. *Curs de filosofie morală.* Iași: Polirom, 2011.
9. KANT, Im. *Critica rațiunii practice.* București: Editura Științifică, 1972.
10. LIPOVETSKY, G. *Amurgul datoriei: Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice.* București: Babel, 1996.
11. LOVINESCU, M. *Etica neuitării.* București: Humanitas, 2008.
12. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă.* București: Idea, 2003.
13. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală.* București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
14. MÂNDĂCANU, V. *Etica și arta comportamentului moral.* Chișinău: Baștina-Radog, 2004.
15. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate.* București: Punct, 2001.
16. SÂRBU, T. *Etică: valori și virtuți morale.* Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.
17. *Tratat de etică.* Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
18. VIDAM, T. *Filosofia moralei – încotro.* Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
19. VIDAM, T. *Teritoriul moralității.* Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
20. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică.* București: Paideia, 2015.

Tema 6. APRECIEREA MORALĂ

Obiective de referință:

- ✓ să determine valențele judecății de apreciere morală;
- ✓ să deosebească nivelurile aprecierii morale;
- ✓ să compare formele aprecierii morale;
- ✓ să demonstreze semnificația valorică și socială a eticii spiritului critic și a abateriilor de la ea.

Unități de conținut:

1. Judecata de apreciere morală
2. Nivelurile aprecierii morale
3. Formele aprecierii morale
4. Etica spiritului critic

Cuvinte-cheie: *apreciere morală, opinie publică, judecată de valoare morală, judecată de existență, niveluri ale aprecierii morale, formele aprecierii morale, critică și autocritică, etica spiritului critic, abateri de la etica spiritului critic (criticism, critică dogmatică, critică tendențioasă, indiferență, critică oportunistă, critică formalistă).*

Conținutul temei:

1. Judecata de apreciere morală

Aprecierea morală este actul de „măsurare calitativă și de grad – a naturii morale sau imorale a manifestării subiectului, act realizat în conformitate cu cerințele normelor morale, care în acest context devin criterii de referință valorică. Forma tradițională, clasică a judecării de evaluare – opinia publică. Nucleul aprecierii morale este judecata de valoare morală. Tipuri de judecăți de valoare morală: normativă și apreciativă/de evaluare. Judecata de valoare cuprinsă în normă poate fi: imperativă („trebuie” – „nu trebuie”), recomandativă („ar fi bine” – „n-ar fi rău”) și prescriptivă (ține de conveniențe, maniere). Orice judecată normativă implică o dimensiune evaluantă, și invers, orice judecată evaluantă conține o dimensiune normativă, deci sunt unite dialectic, există o corelație și o interferență a lor. Asemănarea între aceste două tipuri de judecăți: în ambele sunt folosite expresii care desemnează aceeași calitate morală. Deosebirea: judecata normativă folosește functorul „trebuie”, pe când judecata apreciativă folosește functorul „este”; judecata normativă este universală, ca normă abstractă, iar în

întrebuițarea concretă capătă o adresă particulară, respectiv individuală, pe când judecata evaluantă nu poate deveni niciodată universală: ea poate fi individuală sau particulară. *Diferența dintre judecata de existență și judecata de evaluare*: judecata de evaluare poate avea mai multe variante calitative: morală, estetică, juridică, politică etc., iar judecata de existență poate fi „factuală” (verificabilă experimental) sau „teoretică” (verificabilă prin controlul logic sau logico-matematic); judecata de existență este una de cunoaștere și de reflectare, pe când judecata de evaluare este una de apreciere; judecata de existență vizează și reflectă o însușire sau o proprietate reală, obiectivă și naturală, inerente unor obiecte și fenomene care sunt date și naturale (atribut existențial), pe când judecata de evaluare vizează însușiri sau proprietăți care nu sunt naturale și nu sunt date (este un atribut valoric, nu existențial); Atributul existențial există ca atare și independent sau indiferent de actul cognitiv, atributul valoric nu există independent de actul de evaluare efectivă.

2. Nivelurile aprecierii morale

Se disting următoarele *niveluri ale aprecierii morale*: *valoric*, *informațional*, *afectiv-emoțional*, *expresiv*. Nivelul *valoric* – aprecierea are o relevanță obiectivă, dar și o relevanță subiectivă, ea indică de fapt un loc sau o poziție pe care o ia și o ocupă subiectul evaluant într-un context practico-spiritual; nivelul *informațional* – evaluarea presupune o conectare a calității morale, devenită însușire imperativă, cu o informație obiectivă despre o faptă sau atitudine; nivelul *afectiv-emoțional* – aprecierea implică o serie de sentimente și stări afective care-i dau tensiune, concretitudine, expresivitate spirituală (deosebim sentimente pozitive: afecțiune, simpatie, iubire, admirație, respect și sentimente negative: antipatie, dispreț, ură); nivelul *expresiv* – forma clasică și cea mai elocventă de exteriorizare a aprecierii este limbajul, cuvântul, ea se modelează după o serie de parametri ai limbajului: intensitatea, tonul, viteza, pauzele, gesturile,

mimica, privirea. „Trădările” nivelului expresiv: ex. cuvintele, tăcerea care ne „trădează”.

3. Formele aprecierii morale

Aprecierea poate fi distinsă după mai multe criterii: a) *semnul valoric: pozitive și negative*; b) *sfera subiectului evaluator: publică și individuală*; c) *temporal: retroactivă* (se referă la o manifestare consumată, funcția ei educativă este scăzută), *concomitentă* (însoțește manifestarea și o stimulează, sau o concretizează din mers) și *anticipativă* (ce se așteaptă că va face sau va fi subiectul moral. Acest tip de apreciere pune în evidență consonanța și corelația dintre normă și apreciere). *Funcțiile fundamentale ale aprecierii*: de stabilizare a sistemului normativ; de optimizare a activităților umane; de solidarizare sau de umanizare a relațiilor umane ca relații morale.

4. Etica spiritului critic

Critica și autocritica – forme ale aprecierii și autoaprecierii, se desfășoară în contextul audienței și dezbaterii publice. În acest sens, menționăm existența subiectului sau a subiecților care desfășoară critica, fapta vizată și autorul sau autorii faptei, normele sau cerințele (fie ele profesionale sau morale) din perspectiva cărora fapta și autorul faptei sunt criticate. Dacă există forme optime ale criticii și autocriticii, înseamnă că există și *o etică a spiritului critic și autocritic*, deci un set de norme potrivit cărora se poate stabili dacă și în ce măsură critica și autocritica sunt optime sau degradante. Unele dintre aceste norme: în apreciere trebuie să se aibă în vedere atât intenția, cât și fapta efectivă (subiectul poate fi uneori vinovat, alteori nevinovat); în apreciere trebuie să se țină cont atât de norme, cât și de împrejurările concrete specifice în care fapta a avut loc; aprecierea trebuie să se desfășoare după aceleași criterii cu referință la toți membrii unei colectivități și la fiecare în parte, indiferent de poziția sau de statutul lor socioprofesional; aprecierea critică trebuie să ofere o soluție realizabilă și eficientă pentru remedierea sau înlăturarea stărilor de lucruri negative, respectiv a lipsurilor și greșelilor din

activitatea membrilor colectivității care sunt supuși criticii. Există o serie de *abateri de la etica spiritului critic: criticismul, critica dogmatică, critica tendențioasă, indiferența, critica oportunistă, critica formalistă*. În cazul *criticismului*, subiectul reține dintr-o faptă, respectiv personalitatea autorului faptei, doar latura sau partea negativă, extrapolând-o asupra întregului faptei. Fapta, situația, alături de nota negativă, are și laturi pozitive. În cazul *criticismului* este văzută numai partea negativă, chiar și când este evident pozitivă, se caută pretexte (zicalele: „a căuta pete în soare”, „a găsi un nod în papură”). O notă diferențială a atitudinii criticiste – nu dă nicun fel de soluție pentru remedierea răului, a lipsurilor. Criticismul trebuie înlăturat printr-o critică constructivă. *Critica dogmatică* se instalează în norme: în normele abstracte sau în cerințele abstracte ale normelor. Dogmaticul nu are deci simțul particularului și al concretului, n-are simțul circumstanțelor agravante. *Critica tendențioasă* – la originea ei stă un interes particular, iar referința la normă este un simplu pretext și mijloc de apărare indirectă a acestui interes. *Indiferența* – pe subiect nu-l interesează problemele cu care se confruntă și care intră în atenția dezbaterii publice. Există subiecți care în contextul dezbaterii publice nu-și afirmă părerea critică, nu pentru că ar fi indiferenți față de problemele puse în discuție, sau pentru că nu ar avea ce să spună, ci pentru că se abțin. Motivele abținerii: teama, ca subiectul vizat în critică să nu se răzbune; convingerea, uneori falsă, alteori justificată, că în cele din urmă critica sa este inutilă, pentru că „totuna nu se vor lua măsuri”. *Critica oportunistă* se manifestă în așa-numitele situații „de campanie”, nu observă sau păstrează tăcerea asupra problemelor existente până în momentul în care ele sunt aduse la „ordinea zilei”, ea se manifestă zgomotos, după ce „compania” a trecut, ea tace ca și înainte de începerea ei. *Critica formalistă* – inițiativa criticii cu orice preț. Matricea expresivă a acestei critici sună: „E bine că s-a făcut așa, dar putea să se facă mai așa, sau și mai așa”.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Identificați valențele judecății de apreciere morală.*
2. *Deosebiți nivelurile aprecierii morale.*
3. *Comparați formele aprecierii morale.*
4. *Demonstrați semnificația valorică și socială a eticii spiritului critic și a abaterilor de la ea.*
5. *Estimați analiza fenomenologică a „privirii” realizată de către J.P. Sartre în lucrarea „Ființă și neant” (aprecierea rolului pe care privirea îl are în relațiile umane și, în special, în cele interindividuale: ca „recunoaștere” a celuilalt și ca modalitate de trădare evaluantă reciprocă).*

Bibliografie:

1. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizată*. București: Pro Universitaria, 2017.
2. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
3. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
4. HABERMAS, J. *Conștiință morală și acțiune comunicativă*. București: All Educațional, 2000.
5. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
6. KANT, Im. *Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
7. LIPOVETSKY, G. *Amurgul datoriei: Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*. București: Babel, 1996.
8. LOVINESCU, M. *Etica neuitării*. București: Humanitas, 2008.
9. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
10. MARINESCU, A. *Codul bunelor maniere astăzi*. București: Humanitas, 2015.
11. MĂNDĂCANU, V. *Etica și arta comportamentului moral*. Chișinău: Baștina-Radog, 2004.
12. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
13. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
14. SARTRE, J.-P. *Ființa și neantul: Eseu de ontologie fenomenologică*. București: Paralela 45, 2004.

15. SÂRBU, T. *Etică: valori și virtuți morale*. Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.
16. ȘERBAN, O. *Moartea „fericirii light”: De la reforma etică spre metafora estetică*. București: Ars Docendi, 2012.
17. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
18. VIDAM, T. *Filosofia moralei – încotro*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
19. VIDAM, T. *Moralitatea ca fenomenologie a tipurilor de morală*. Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2000.
20. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
21. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 7. SUBIECTUL MORAL ȘI CONȘTIINȚA MORALĂ

Obiective de referință:

- ✓ să definească conceptele de „subiect moral” și „conștiință morală”;
- ✓ să stabilească coraportul dintre subiectul individual și cel social;
- ✓ să analizeze modele ale conștiinței morale;
- ✓ să distingă formele conștiinței morale;
- ✓ să estimeze contradicția proprie dintre conștiință și conștiința de sine.

Unități de conținut:

1. Conceptele de „subiect moral” și „conștiință morală”
2. Coraportul dintre subiectul individual și cel social
3. Modele ale conștiinței morale
4. Forme ale conștiinței morale
5. Conștiința și conștiința de sine

Cuvinte-cheie: *modele ale conștiinței morale, convingere morală, simț moral, straturi ale conștiinței morale, conștiința și conștiința de sine, sinele moral.*

Conținutul temei:

Subiectul moral este agentul manifestării cu semnificație morală, deci al manifestării care are un raport concret cu normele morale și este supusă evaluării sau aprecierii potrivit criteriilor bine-rău. *Conștiința morală* este un ansamblu structurat și orientat (normativ și apreciativ) de idei, reprezentări, sentimente, stări de spirit, atitudini interioare, cu referință la ceea ce este *bine* sau *rău* în relațiile dintre oameni, ansamblu obiectivat în manifestarea morală. *Conștiința morală fiind unul dintre parametrii și unul dintre nivelurile constitutive ale subiectului ca subiect moral.*

1. Coraportul dintre subiectul individual și cel colectiv

Se disting două tipuri de subiecți morali: *subiectul individual* și *subiectul colectiv*. Diferența dintre cele două tipuri de subiecți este evidentă; dar uneori se ajunge la ideea opoziției lor: Prima supoziție, *empirică*, este cea potrivit căreia subiectul individual „se vede”, pe când subiectul colectiv „nu se vede”, nu este perceptibil. Această supoziție invocă drept argument celebra temă a „privirii”, dezvoltată de J.P. Sartre în *Ființă și neant*, privirea este, ca atare, o reciprocă privire a privirii, o relație, în care fiecare vede ceva ce, de fapt, nu se vede în mod empiric. Deci, subiectul individual nu poate fi văzut pe cale pur empirică și ca subiect pur empiric, așa cum, atunci când vedem o mulțime de oameni, de fapt nu vedem subiectul colectiv. Din acest punct de vedere, nu există între ei nicio opoziție de principiu, opoziția fiind o simplă și iluzorie reprezentare fetișizantă. A doua supoziție/presupunere – *psihologică* – subiectul individual are un „centru”, pe când subiectul colectiv nu are un astfel de „centru”. De-a lungul istoriei gândirii despre om, „centrul” ființei umane a fost localizat în diverse părți, toate dovedindu-se iluzorii. Ultimul reziduu al acestui efort de localizare – este *eul*. S-ar părea că centrul subiectului individual rezidă în eul său, pe când colectivitatea nu are un „centru”. Este cunoscut deja că „eul” este doar un moment dinamic al conștiinței, care, la rândul ei, este un nivel al subiectului

individual. Sartre afirma că „eu” nu este altceva decât expresia reificată în conștiință. „Eul” nu poate fi localizat; eul nu este „centrul” subiectului individual, tocmai pentru că nu este localizabil; eul este „abstract”, și în acest sens, fiecare poate simți și spune despre sine că este „eu”, fără ca autoaprecierea pură ca eu și afirmația că „eu sunt eu” să difere de la individ la individ, sau să ne spună ceva diferit de la individ la individ. Când individul simte sau știe despre sine și altceva decât că este „eu” sau ne spune și altceva în afară de „eu sunt eu”, intră deja în joc conștiința și conștiința de sine, care sunt baza subiectivă reală a „eului”. Deci, subiectul individual nu are un „centru”, așa cum nici subiectul colectiv nu are un centru, iar dacă totuși am persista în afirmația sau convingerea că „eul” este centrul subiectului individual, va trebui să recunoaștem, prin analogie, prezența unui centru al subiectului colectiv: „liderul” individual sau „liderul organizat ca partid”. Și unul, și altul sunt expresia centrală a conștiinței subiectului colectiv, așa cum „eul” este expresia centrală a conștiinței subiectului individual. Din punctul de vedere al „centrului”, nu există deci o opoziție concludentă între subiectul colectiv și cel individual. Iluzia opoziției este întreținută de faptul că individual are o corporietate finită și perceptibilă; dar este evident că această corporietate este doar suportul substanțial și expresia exteriorizată parțial al subiectului individual și conștiinței lui; și ele sunt departe de a se confrunta cu subiectul și cu conștiința subiectivă. O a treia supoziție – de esență spirituală – este aceea potrivit căreia subiectul individual are conștiința de sine, pe când subiectul colectiv nu are conștiința de sine, pentru că nu este un subiect. Supoziția este tot de esență psihologizantă, fiind marcată de obsesia individualității, în genere, și subtextual a propriei individualități a teoreticianului. Evident, subiectul are conștiința de sine, ea fiind chiar indiciul formal al condiției lui de subiect conștient, dar: conștiința de sine este și ea, la rândul ei, o componentă și o funcție a conștiinței; apoi, latura și bogăția

conștiinței nu se epuizează în ea, după cum – conștiința de sine – nu epuizează bogăția conștiinței; în sfârșit, și conștiința, și conștiința de sine sunt doar un nivel funcțional al subiectului individual. Zonele, nivelurile, funcțiile din structura subiectului individual care nu sunt reflectate conștient în conștiință alcătuiesc „continentul inconștientului” nonspiritual al subiectului individual, iar zona de conștiință care nu este exprimată provizoriu în conștiința de sine constituie zona „subconștientului” spiritual al cunoștinței.

2. Modele ale conștiinței morale

Unele modele ale conștiinței morale constituite istoric: *zeul, oglinda, cutia neagră, tensiunea instanțelor, fisura. Zeul/Daimonionul/vocea interioară* – datorăm acest model marelui înțelept atenian Socrate. Comentând semnificația daimonului socratic, Hegel afirmă că aici suntem pentru prima dată în prezența conștiinței subiective de sine, treaptă și moment necesar în dezvoltarea conștiinței absolute. Socrate prin zeul său, definea și indica, în limbajul cultural generalizat al timpului în care a trait – limbaj mitologic, – un fenomen spiritual real și laic: conștiința morală de sine și sinele moral pe latura sa imperativă și restrictivă, întrucât vocea îi spunea doar ce anume nu trebuie să facă Socrate. Apoi prin paradoxul său, zeul sugerează proveniența colectivă și impersonală a conștiinței de sine și a sinelui, sine care este totodată personal și impersonal. Teologii creștini au văzut în „zeul necunoscut” o prefigurare păgână a lui Dumnezeu; în vocea zeului o prefigurare a întregului păzitor, în Socrate și destinul lui o la fel de păgână prefigurare a lui Iisus Christos. În limbajul nostru, zeul socratic este sinele colectiv, devenit sine moral individual, conștient de sine. *Modelul oglindei* este de origine platoniană, fiind folosit de maestrul teoriei ideilor și pentru a indica natura mimetică a artei. Conștiința este văzută ca o oglindă și o oglindire. Acest model indică una din funcțiile fundamentale ale conștiinței: *funcția de reflectare sau reflectoriu-cognitivă*. Modelul oglinzii este relevant pentru

natura reflectorie a conștiinței, în general, și a celei morale, în particular, după cum zeul este relevant pentru natura normativă și imperativă a conștiinței morale. *Modelul cutiei negre* este inspirat de mașina cibernetică. *Modelul tensiunea instanțelor* este de origine freudeană. Datorăm *modelul fisura* gânditorului frances Jean-Paul Sartre.

3. Forme ale conștiinței morale

Forme ale conștiinței morale: *conștiința morală colectivă* – suportul fiind subiectul colectiv, colectivitatea fiind, totodată, subiect creator și „obiect” vizat de propria creație este, altfel spus, agent și totodată referent. Anume în conștiința morală colectivă sunt localizate normele morale și aprecierea morală; *conștiința morală individuală* – este un ansamblu structurat de idei, reprezentări, sentimente, atitudini interioare cu referință la cea ce este *bine* sau la cea ce este *rău*. Suportul ei este însă subiectul individual, individul sau persoana. Ca și alte forme ale conștiinței sociale, conștiința morală este un fenomen biopsihosocial. Conștiința individuală devine morală în procesul experienței morale, în care etosul-obiect este interiorizat, sau invers, individul amoral se integrează treptat unui etos colectiv, înțeles ca ansamblu de imperative (norme, principii, valori, idealuri) și sisteme de apreciere. Evoluția conștiinței echivalează cu o continuă confruntare a celor trei momente obiective ale faptului moral (norme, manifestare, apreciere), în această experiență individul fiind, pe de o parte, *actor* („conștiința care acționează”) și pe de altă parte, *spectator* („conștiința care judecă”, respectiv, „se judecă”). Dacă între cele trei momente ale moralității există un acord suficient sau optim – un acord total este imposibil, și ar fi și inutil – acest acord poate fi interiorizat, el fiind premisa obiectivă, necesară, dar nu și suficientă a moralității individului. Dacă însă între cele trei mari momente există dezacorduri grave (criză a moralității obiective), această criză se interiorizează, conducând spre devianță, amoralitate, sau spre grave conflicte de

conștiință. Sfera moralității obiective poate fi asimilată (interiorizată) în funcție de factorii de personalitate, vârstă, sex etc, în diverse grade de profunzime și în diverse modalități. Dacă etosul colectiv este interiorizat atunci suntem în prezența unor *convingeri morale* cristalizate. Și în acest sens vorbim de *simțul moral*. Simțul moral poate fi definit ca o capacitate vie, spontană, rapidă, de a distinge binele de rău, deci de a recunoaște și de a da curs binelui în comportament și acțiune. Simțul moral face parte – alături de simțurile estetice și alte simțuri – din sfera simțurilor sociale. Evident, simțul moral nu este înnăscut – deși are premise și prefigurări biologice – ci este format prin educație morală. Simțul moral se manifestă concret, într-o multiplicitate de forme particulare. Există atâtea simțiri morale, câte valori morale esențiale se cristalizează în viața unei colectivități: *simțul datoriei, dreptății, echității, sincerității, omeniei, măsurii*. Între ele, un loc aparte îl ocupă *simțul binelui*. Convingerea morală și simțul moral sunt cele două concepte care definesc unitatea organică dintre norme, principii, manifestare, apreciere, valori.

4. Conștiința și conștiința de sine

Conștiința și conștiința de sine sunt două ipostaze, orizonturi și sensuri de orientare diferite ale aceleași conștiințe. *Conștiința de sine* este tot conștiință, dar una care se raportează reflexiv nu la lumea obiectivă, ci la subiectul individual care posedă conștiință; ea este o raportare la propria conștiință. *Conștiința*, pe care o numim spontan-reflexivă, *se proiectează în obiect, conștiința de sine o numim autoreflexivă*, se repliază asupra ei însăși. Înaintarea conștiinței în obiect (etosul obiectiv) nu are limită de principiu, ci este una concretă care ține de cristalizarea conștiinței într-o anumită configurație, determinată. Replierea conștiinței asupra ei însăși nu are o limită de principiu, dar există alte două limite concrete, determinate și diferite, de la individ la individ: prima limită este formală și se cristalizează în propoziția tautologică „Eu sunt eu”; a doua limită este o limită de

conținut – această limită este sinele moral, la care, pe de o parte, conștiința de sine ajunge (sinele moral fiind nucleul conștiinței) și pe care, pe de altă parte, îl îmbogățește și îl reconfigurează prin actul replierii, care este un act nu numai cognitiv („Cunoaște-te pe tine însuți!”), ci și unul modelator, autoeducațional („Educă-te pe tine însuți!”). În formularea generală: conștiința de sine se formează treptat și se cristalizează în jocul și tensiunea dialectică dintre conștiința spontan-reflexivă a individului și conștiința colectivă în ipostaza ei de opinie publică. Contradicția dintre conștiință și conștiința de sine: ele sunt două ipostaze, orizonturi și sensuri de orientare diferită (opuse) ale aceleiași conștiințe; prin conștiința de sine se poate ajunge autoreflexiv la sinele moral – care este în raport cu ea mereu preconstituit, iar pe de altă parte, conștiința de sine modelează și reconfigurează progresiv sinele moral. Când între sinele moral și conștiința de sine se stabilește un echilibru perfect, aceasta marchează procesul de cristalizare definitivă a conștiinței morale; sinele moral este nucleul conștiinței morale, este cel mai puternic socializant nivel al conștiinței morale.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Definiți conceptele de „subiect moral” și „conștiință morală”.*
2. *Stabiliți coraportul dintre subiectul individual și cel social.*
3. *Distingeți formele conștiinței morale.*
4. *Estimați contradicția proprie dintre conștiință și conștiința de sine.*
5. *Analizați modele ale conștiinței morale: zeul, oglinda, cutia neagră, tensiunea instanțelor, fisura.*

Bibliografie:

1. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*. București: IRI, 1998.
2. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*. Chișinău: ARC, 2010.

3. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
4. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
5. GÎNJU, T. *Discurs despre morală*. Iași: Junimea, 1981.
6. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.
7. HABERMAS, J. *Conștiință morală și acțiune comunicativă*. București: All Educațional, 2000.
8. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
9. KANT, Im. *Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
10. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
11. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
12. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
13. SÂRBU, T. *Etică: valori și virtuți morale*. Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.
14. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
15. VIDAM, T. *Introducere în filosofia moralei*. Cluj-Napoca: Inter-Tonic, 1994.
16. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
17. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 8. VALORILE MORALE

Obiective de referință:

- ✓ să determine specificul valorilor morale;
- ✓ să deosebească teorii despre valori;
- ✓ să valorifice performanțele competenței morale și treptele sale.

Unități de conținut:

1. Specificul valorilor morale
2. Teorii despre valori
3. Competența morală și treptele sale

Cuvinte-cheie: *valori morale, subiectivism, relativism, obiectivism, utilitarism, universalism, competență morală, nivel preconvențional, convențional, postconvențional, autonomia propriei conștiințe, consistența etică.*

Conținutul temei:

Alături de norme, conștiința morală apelează la valori. Valorile morale sunt deplin autentice în măsura în care devin principii călăuzitoare în comportament. Valorile îndreptate spre acțiuni devin virtuți. În contextul actual al globalizării, când obiceiurile și tradițiile popoarelor slăbesc, ar trebui ca valorile morale să exercite tot mai mult un rol coordonator.

1. Specificul valorilor morale

Valoarea morală este produsul unui acord de apreciere, de acceptare sau respingerea unei realități umane sau a unor deziderate legate de conviețuirea umană și de scopurile vieții. Tudor Cățineanu consideră valoarea morală „acea realitate sau aceea componentă a realității – componentă obiectivă, inerentă actelor umane – pe care oamenii o reflectă spontan-reflexiv în ipostaza de calitate și o recomandă ca însușire”. Marietta C. Moraru o consideră „expresia în plan obiectiv și subiectiv a unui nou tip de necesitate, de manifestare a obiectivului, descoperit în praxis și întărit conștient și astfel devenit «reper» în spiritualitate, ca sens profund al umanului”.

Fără a da o definiție valorii morale, T. Vianu, folosind schema proprie a sistemului de valori, stabilește principalele trăsături ale valorilor morale: - sunt valori personale; suportul lor este întotdeauna o persoană (persoana, nu fapta reprezintă o valoare; fapta bună a unui imoral nu este morală); - suportul valorilor morale este întotdeauna de natură spirituală; - sunt valori aderente; ele țin de personalitate și nu pot fi concepute în afara acesteia; - sunt scopuri ale vieții și niciodată mijloace; fapta pretins morală, săvârșită în alte scopuri, devine imorală. Dimpotrivă, sacrificarea altor valori pentru valoarea

morală este legitimă din punct de vedere moral și este încurajată. Singurele recompense pentru realizarea valorii morale sunt recunoașterea opiniei publice și sentimentul de chatarsis; - se consolidează prin simplul fapt că aderă la o persoană și devin mod de a fi al acelei persoane. Încă de la Im. Kant, apoi de la L. Lavelle, avem cristalizată ideea că „valoarea morală nu se poate defini numai prin ceea ce este de iubit, ci și prin ceea ce este demn de a fi iubit, oricare ar fi rolul sentimentului chemat să o aprecieze pentru a o recunoaște ca valoare”. Statutul demnității valorii morale exprimă, de fapt, necesitatea înțelegerii acesteia ca produs al consolidării și cizelării aprecierilor valorice în intersubiectivitate, în interculturalitate. Dispariția valorilor morale înseamnă dispariția unor „scopuri ale vieții”. (T. Vianu)

2. Teorii despre valori

Deosebim următoarele teorii despre valori: *subiectivismul*, *relativismul*, *obiectivismul*, *utilitarismul*, *universalismul*. *Subiectivismul* – valoarea este o preferință individuală, depinde de subiect, iar criteriul preferinței este plăcerea. Are valoare ceea ce produce satisfacție și fiecare individ are valorile sale personale. Rădăcinile acestui curent vin de la sofști, cei ce relativează, individualizează valoarea (Protagoras: „Omul este măsura tuturor lucrurilor”). *Subiectivismul* se sprijină pe doi piloni: individul și preferințele lui în căutarea plăcerii, presupune o deplină echivalență între preferințe diferite ale oamenilor, acceptând că fiecare ins are propriul său sistem de valori. Astfel, preferințele noastre ne deosebesc de ceilalți, pe când valorile ne apropie, prin evaluare, de ceilalți, într-o comunitate spirituală. Valorile sunt vrednice de respect prin faptul că sunt supraindividuale (sunt recunoscute de mai mulți). *Relativismul* – accentuează relativitatea valorilor, a cunoștințelor, negând caracterul obiectiv al acestora. Deosebirea față de subiectivism constă în ceea ce prețuirea ce vine din partea unui grup de oameni, nu din partea unui singur individ. *Obiectivismul etic* este o concepție conform căreia valorile etice sunt adevărate în mod obiectiv, ele nefiind

relative la un subiect sau la o cultură, neavând natură pur subiectivă; susține statutul obiectiv al valorilor morale. Obiectivitatea se poate constitui ca produs al interacțiunii dintre proprietățile obiectului și activitățile de cunoaștere ale subiectului. *Utilitarismul* consideră că valorile sunt apreciate după consecințele practice ale comportamentului cuiva: drept și moral este ceva ce maximizează plăcerea și reduce suferința, deci, implicit, e util. Conceptul central este utilitatea. Utilitaristii consideră că fericirea înseamnă dobândirea plăcerii și evitarea suferinței, pe când nefericirea, asociată cu răul, înseamnă absența plăcerii și intensificarea suferinței. După J. Bentham, valoarea se întemeiază pe utilitate, la rândul ei, utilitatea este dependentă și determinată de nevoi. El afirmă că banii reprezintă singura unitate de măsură a utilității. Distincția dintre valori și valori de întrebunțare: utilitatea unui obiect depinde de valoarea lui de întrebunțare și are pronunțat caracter subiectiv. În schimb, valorile nu sunt atribuite lucrurilor sau persoanelor în mod cu totul arbitrar de către subiect. Există un criteriu independent de dorințele noastre, care depinde de o judecată rațională. *Universalismul* așază valorile într-un cadru general uman, având temeiuri în natura universală a omului.

3. Competența morală și treptele sale

Cu toate că suntem înclinați să atribuim tuturor oamenilor o competență morală egal distribuită, în realitate nu este așa, pentru că indivizii ating trepte diferite ale conștiinței morale. Prin educație, competențele etice se pot dezvolta. Socrate afirmase deja în Antichitate că binele trebuie să fie cunoscut și că poate să fie învățat. Lawrence Kohlberg reprezentant al psihologiei cognitive, consideră că între dezvoltarea psihologică și cea morală există un paralelism, apreciind că sunt *trei stadii în dezvoltarea competenței morale, fiecare cu două etape*: - nivelul *preconvențional* (etapa pedepsei și recompensei; etapa scopului personal și a schimbului, în cadrul căreia binele este de făcut de dragul atingerii propriului interes); - nivelul *convențional* (etapa conformității constă în respectarea

imitativă, mimetică, când se respectă așteptările celorlalți, etapa apărării sistemului social, când indivizii respectă conveniențele sociale și obligațiile instituționale); - nivelul *postconvențional* (etapa drepturilor fundamentale și contractului social, stadiu moral al interiorizării normelor, de manifestare a moralității pe baza unor norme complet interiorizate, etapa autonomiei proprii conștiințe, pe care o ating oamenii călăuziți de valori universale, care își etalează critic judecățile de valoare). Pentru a acționa moral, nu ne rezumăm doar la învățătură, ci trebuie să exersăm, să dobândim deprinderi morale. Consistența etică presupune că între valorile morale și faptele noastre să existe concordanță, și nu contradicție.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Determinați specificul valorilor morale.*
2. *Deosebiți teorii despre valori.*
3. *Valorificați performanțele competenței morale și treptele sale.*

Bibliografie:

1. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizat*. București: Pro Universitaria, 2017.
2. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*. Chișinău: ARC, 2010.
3. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
4. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
5. GRIGORAȘ, I. *Datoria etică*. București: Editura Științifică, 1991.
6. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.
7. HABERMAS, J. *Conștiință morală și acțiune comunicativă*. București: All Educațional, 2000.
8. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
9. LOVINESCU, M. *Etica neuitării*. București: Humanitas, 2008.
10. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
11. MACINTYRE, A. *Tratat de morală: după virtute*. București: Humanitas, 1998.

12. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
13. MÂNDĂCANU, V. *Etica și arta comportamentului moral*. Chișinău: Baștina-Radog, 2004.
14. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
15. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
16. SÂRBU, T. *Etică: valori și virtuți morale*. Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.
17. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
18. VIDAM, T. *Filosofia moralei – încotro*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
19. VIDAM, T. *Moralitate și comunicare*. Cluj-Napoca: Clusium, 1995.
20. VIDAM, T. *Teoria culturii morale*. Cluj-Napoca: Clusium, 1996.
21. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
22. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 9. ETICA APLICATĂ

Obiective de referință:

- ✓ să determine problematica eticii aplicate;
- ✓ să analizeze argumentele pro și contra moralei în politică;
- ✓ să valorifice necesitatea virtuților moralei în politică.

Unități de conținut:

1. Problematika eticii aplicate
2. Argumente pro și contra moralei în politică
3. Necesitatea virtuților moralei în politică

Cuvinte-cheie: *etica aplicată, dileme etice, bioetica, etica în politică, relațiile economice, publice.*

Conținutul temei:

În ultimele decenii etica aplicată a cunoscut o dezvoltare de o amploare deosebită. Etica aplicată a apărut în urma rupturii dintre teoria morală și praxisul moral. Etica aplicată tratează problemele la

nivelul lui „ceea ce este”, pe când nivelul eticii teoretice este cel al lui „ceea ce trebuie”.

1. Etica aplicată

Aplicarea unei perspective etice în problemele specifice și în situații practice reprezintă replica practică la teoriile abstracte de etică normativă. Etica aplicată spre deosebire de mai multe abordări etice tradiționale a atras atenția asupra nevoii de a raporta principiile morale la faptele concrete. Sunt înaintate argumente pentru un „particularism etic” opus „universalismului etic”. Filosofii moralei au fost întotdeauna interesați de utilitatea și aplicabilitatea teoriilor lor. Dar ceea ce s-a numit „etică aplicată” a fost un produs târziu, apărut în Statele Unite ale Americii abia în anii 60 ai secolului XX. Contextul inspirator a fost acela al marilor schimbări axiologice provocate de mișcările pentru drepturile civile ale populației de culoare și de războiul din Vietnam, de marile tulburări studentești și de atitudinea societății civile pentru „eliberarea femeilor”. Din stradă, din parlament, din tribunale și de pe primele pagini ale ziarelor, aceste subiecte fierbinți ale agendei publice americane au ajuns destul de repede și în programele de studiu ale universităților, profesorii de filosofie profitând de ocazie pentru a lansa un curs nou. Problematika eticii aplicate: viața și moartea, eutanasia, avortul, relațiile de afaceri, relațiile politice, etica mediului, etica terapiei genetice, etica biotehnologiilor, etica în relațiile de familie etc.

2. Argumente pro și contra moralei în politică

Politica este pentru unii politicieni o ocupație vremelnică. Pentru alții devine o carieră. Ea însăși poate căpăta caracteristicile unei profesii speciale. Într-un regim democratic asocierea dintre morală și politică este și dezirabilă, și necesară. Câteva argumente pentru aceasta: - democrația presupune soluționarea conflictelor pe cale pașnică, fără violență, dintre grupurile de interese; - pentru instituirea și dezvoltarea unei democrații, este necesar ca relațiile dintre cetățeni și instituții să fie relații de încredere; - societatea democratică este

pluralistă și contractuală. Grupurile de inretese sunt în competiție pașnică. Ele trebuie să negocieze, să concilieze divergențe, prin urmare aceste practici nu sunt posibile fără înțelegere. Teoreticienii tratează problemele de etică politică sub genericul: problema „mâinilor murdare”. Termenul este inspirat din titlul piesei lui J.-P. Sartre *Mâinile murdare* și din lucrarea lui Machiavelli *Principile*. Ideea centrală este aceea că odată intrată în politică, o persoană nu poate să rămână cu „mâinile curate”, ba mai mult, că uneori, din „rațiuni de stat”, poate să aibă mâinile pătate cu sânge. Ruptura dintre morală și politică este justificată astfel: – comportamentul politic este ghidat de maxima: „Scopul scuză mijloace!”, iar scopul major este crearea sau păstrarea statului și binele public. Securitatea statului este socotită, într-o astfel de abordare, binele suprem. Acest comportament nu este justificat însă în statul de drept; – teoria rațiunii de stat solicită realism politic, adică divorțul de morală, fie în raport cu „inamicul intern”, fie în raport cu „inamicul extern”; – există, potrivit unor opinii, o contradicție între etica principiilor și etica consecințelor. Dacă ținem cont doar de principii, putem ajunge la consecințe absurde, dacă ținem seama doar de consecințe, putem sacrifica orice. Între formele frecvente de imoralitate politică se numără: utilizarea cetățenilor ca mijloace, înșelăciunea, încălcarea promisiunilor, cinismul, lipsa de compasiune, compromiterea, demagogia, cruzimea, manipularea, trădarea. Unele dintre cele mai discutate aspecte ale eticii politice îl reprezintă: așa-numita minciună pentru binele public. Acest tip de comportament trece deseori drept altruism politic. Scuzele frecvente pentru minciună în politică sunt: există o criză majoră în societate; minciuna este nevinovată; minciuna este menită să protejeze secrete – problema corupției. Se spune că puterea corupe, iar puterea absolută corupe absolut – compromisul. Ceea ce trece hotarul de la compromisul moral acceptat la compromisul inacceptabil este compromiterea: abandonarea marilor scopuri, a intereselor majore.

3. Necesitatea virtuților moralei în politică

Etica este practică și trebuie să aibă valoare acțională, prin urmare, ea nu poate să rămână la o mulțime de precepte care transcend persoana. Aristotel a fost inițiatorul tradiției eticii virtuților și al discuției teoretice despre „virtuți civice”, cum le numea el. Cea mai semnificativă virtute a conducătorului politic este înțelepciunea practică.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Identificați problematica eticii aplicate.*
2. *Analizați argumentele pro și contra moralei în politică.*
3. *Estimați necesitatea virtuților morale în domeniile de activitate politică în condițiile contemporane.*

Bibliografie:

1. ADEA, P., ANTON, A. *Etică și integritate academică*. Timișoara: Politehnica, 2021.
2. BALAHUR, P. *Etica și deontologia*. București, 2013.
3. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*. Timișoara: Amarcord, 2000.
4. BRIȘCARU, A. *Globalizare etică: Responsabilitatea socială corporativă*. Iași: Institutul European, 2012.
5. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizat*. București: Pro Universitaria, 2017.
6. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*. Chișinău: ARC, 2010.
7. CONSTANTINESCU, M., MUREȘAN, V. *Instituționalizarea eticii: Mecanisme și instrumente*. București: Editura Universității din București, 2013.
8. COZMA, C. *Elemente de etică și deontologie*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1997.
9. CRĂCIUN, D. *Etica în afaceri: o scurtă introducere*. București: ASE, 2005.
10. CUZNEȚOV, L. *Etica educației familiale*. Chișinău: DEP ASEM, 2000.
11. LIPOVETSKY, G. *Amurgul datoriei: Etica nedureoasă a noilor timpuri democratice*. București: Babel, 1996.
12. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
13. MIROIU, A. *Etica aplicată*. București: Alternative, 1995.

14. MIROIU, M., BLEBEA, N. *Introducere în etica profesională*. București: Trei, 2001.
15. MUREȘAN, V. *Managementul eticii în organizații*. București: Editura Universității din București, 2009.
16. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
17. ȘERBAN, O. *Moartea „fericirii light”: De la reforma etică spre metafora estetică*. București: Ars Docendi, 2012.
18. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
19. VIDAM, T. *Filosofia moralei – încotro*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
20. VIDAM, T. *Teoria culturii morale*. Cluj-Napoca: Clusium, 1996.

Tema 10. ESTETICA – DISCIPLINĂ FILOSOFICĂ

Obiective de referință:

- ✓ să determine obiectul și prolematica esteticii;
- ✓ să analizeze metodologia esteticii;
- ✓ să estimeze raporturile de interferență a esteticii cu alte științe.

Unități de conținut:

1. Obiectul și domeniul de cercetare a esteticii
2. Metodologia esteticii
3. Estetica și alte științe

Cuvinte-cheie: *estetică, metodologie, structură, definiție, concepte, funcții, domenii, estetici particulare.*

Conținutul temei:

Ideile și meditațiile cu caracter estetic au o vechime de milenii. Încă de la origini, termenul „estetica” reunește teoria sensibilității și teoria artei.

1. Obiectul și domeniul de cercetare a esteticii

Etimologia termenului estetică: de la grecescul *aisthetikos* – „ceea ce poate fi perceput prin simțuri”. Sens curent: a) studiu al senzației, al sentimentului; b) teorie a artei și a condițiilor

frumosului; c) teorie care tratează sentimentul frumosului și judecata de gust; d) studiu al diferitelor forme de artă. *Estetica desemnează teoria sensibilității la frumos și mai ales la frumosul artistic, și prin extensie, reflecția asupra artei. Estetica este o disciplină teoretică autonomă relativ nouă. Actul său de naștere este unanim considerat 1750, când se folosește prima oară denumirea de „Aesthetica” pentru a marca prezența distinctă a unui domeniu de preocupări teoretice ce își revendică existență autonomă. Baumgarten (filosof german) l-a inaugurat în lucrarea sa *Aesthetica*, care se ocupă de formarea gustului și de aprecierea operei de artă. Kant preia acest termen, mai întâi în *Critica rațiunii pure*. În *Critica puterii de judecare*, termenul este aplicat judecății de apreciere a frumosului. În lucrarea sa *Estetica*, Hegel menționează că ea (estetica) trebuie să tindă către o știință a frumosului întemeată pe studiul operelor de artă. Tentativele de a defini domeniul esteticii s-au înmulțit considerabil, invocându-se diverse principii și critici. Unele definiții demne de a fi enunțate: Benetto Croce (filosof italian) – estetica este știința cunoașterii intuitive și expresive; Hippolyte Taine (filosof francez) – estetica reprezintă o filosofie a artelor; George Santayana (filosof spaniol) – estetica se ocupă de perceperea valorilor. Din multitudinea încercărilor de descriere a obiectului esteticii, se desprind orientările și domeniile principale ale acestei discipline în funcție de care i s-au conferit fie accepția de: știință a originilor și mutațiilor frumosului; de filosofie a frumosului; de știință generală a artei; de filosofie a artei. Centrarea cercetării estetice asupra frumosului (a frumosului artistic sau artelor frumoase), cum preconizau teoreticienii de prestigiu, ca: Hegel (obiectul esteticii este întinsa împărăție a frumosului, mai exact, domeniul ei este arta, și anume, artele frumoase), N. Hartmann (frumosul este obiectul universal al esteticii), T. Vianu (estetica este știința frumosului artistic) este de natură să îngusteze aria preocupărilor estetice. Această perspectivă poate duce la excluderea unor largi sectoare artistice asimilate prin*

intermediul altor categorii (sublim, tragic, comic etc.), precum și la elucidarea resorturilor de frumusețe ale naturii, aspectelor estetice prezente chiar în zonele urâtului. Precizarea obiectului esteticii se poate face numai prin cuprinderea notelor comune, specifice fenomenelor estetice din toate domeniile de activitate umană. Astfel estetica își conține obiectul de investigație ca având o arie de cuprindere vastă și variată, în care sunt incluse atât valorile artistice oferite de originala lume a creației, cât și manifestările de proveniență estetică existente în procesul și rezultatele muncii omenești, al percepției frumosului din natură și din viața socială. Conținutul problematicii esteticii: cercetarea genezei obiectului și subiectului estetic; a simțului pentru frumos; analiza statutului artei și artistului în condițiile mecanismelor sociale; cunoașterea principalelor categorii estetice, a unor importante concepte, elucidate pe fondul înnoitor al viziunii umaniste asupra artei.

2. Metodologia esteticii

Receptivă la înnoirile artistice, *metodologia esteticii* se prezintă ca un concept dinamic, perfectabil, predispus la modificări și transformări continue. Platon, ulterior Descartes, acordă importanță *metodei deductive*; Aristotel, apoi Bacon – *cercetării inductive*. Gândirea modernă demonstrează că *inducția și deducția* sunt legate între ele, că *sinteza și analiza* de asemenea fac unitate organică – sunt calea oricărui proces de cunoaștere omenească. Elucidarea raportului dintre subiect, definit ca ființă creatoare conștientă, și obiect, înțeles ca existență independent de eul care gândește, a înlesnit corelarea dialecticii subiective cu dialectica realității și, pe această bază, apropierea succesivă a *subiectului de esența obiectului*. Metodologia esteticii utilizează diverse mijloace și principii în scopul obținerii unor aprecieri corecte asupra operei de artă, al cunoașterii adevărului artistic. Între acestea, un rol însemnat îl ocupă: *principiul istorismului*, potrivit căruia faptele și realizările estetice, ca orice fenomene ale realității, sunt privite în perspectiva apariției și

devenirii lor; *caracterul sistematic* al domeniului estetic, de cuprindere *sincronică și diacronică*; *metoda fenomenologică* (Husserl ș.a.) – sublinierea specificului artei, al valorilor și trăirilor estetice, deși râvna acesteia este de a studia esența ideală a operei, sensurile ei intenționale. Acestea din urmă contrapun și izolează arta de contextul sociocultural care a generat-o; *metoda existențialistă* (Heidegger, Sartre, Camus ș.a.) a permis descifrarea raporturilor dintre libertate și angajare în artă, a pătrunderii către fondul ideatic al creației; *metoda psihanalizei*, în explicarea mecanismului psihologic specific de instruire a emoțiilor estetice, în promovarea studiului biografic și a rolului factorilor subiectivi în cercetarea actului de creație. Conclucrarea esteticii cu științele exacte a prilejuit un intens „împrumut” de metode experimentale, cantitative, cum sunt: *semantica artei* – cercetează limbajul artistic și semnificația estetică (Frege, Carnap, Tarski ș.a.); *analiza semiotică* – studiază formele artei ca fapte de comunicare, compuse din ansamblul de coduri ce pot fi încadrate într-un sistem formalizat (Barthis, Eco, Morris); teoria informației, respectiv *estetica informațională*, care, folosind conceptele de informație și mesaj, a izbutit să aducă anumite precizări referitoare la natura mesajului artistic, la mecanismul de comunicare și receptare estetică; *metodele de esență structuralistă* (F. de Saussure, Cl. Levy-Strauss, P. Francastel ș.a.) analizează stările „pure”, proprii operei de artă, în schimb neglijează raporturile ei cu realitatea socială și culturală. Există un șir de metode calitative și prin combinarea acestora putem ajunge spre esența fenomenului estetic. Caracterul normativ al esteticii – este rezultatul capacității de a teoretiza și generaliza trăsăturile specifice, proprii acestui grup de fenomene reale, oferind concluzii cu raza de valabilitate pentru întreaga activitate de ordin estetic. Estetica oferă o concepție unitară asupra frumosului și a artei, o explicație științifică asupra determinărilor și trăirilor estetice. Ea este chemată să contribuie la promovarea și orientarea valorilor autentice, la apropierea creației de

realitate, la formarea gusturilor și idealurilor înaintate, la educarea oamenilor în sprijinul dragostei de artă și frumos, la cultivarea unor sentimente care să le înfrumusețeze viața de fiecare zi.

3. Estetica și alte științe

Deosebit de ample și adânci sunt relațiile esteticii cu filosofia, datorate atât faptului că vreme îndelungată ideile estetice au apărut în cadrul diferitelor sisteme de gândire filosofică, evoluând odată cu ele, cât și faptului că orice considerație estetică generalizantă implică raportarea la o concepție despre lume, raporturile de conlucrare a esteticii cu diferite discipline (ex., estetica și literatura – critica literar-artistică; estetica și istoria – istoria artelor ș.a.) au un caracter de complementaritate, de reciprocă susținere în efortul de pătrundere și explicare a esenței artei. Pentru elaborarea concluziilor cu valoare de principiu evitând eșuările în abstract, generalizarea estetică folosește rezultatele dobândite de aceste științe. O colaborare strânsă ființează între *estetică* și: a) *sociologia artei*, chemată a studia condiționările apariției și dezvoltării artei, influențele pe care ea le exercită asupra societății; b) *filosofia culturii* ce contribuie la operația de definire și încadrare a esteticului în contextul sociocultural general; c) *cu psihologia*, pe linia descifrării mecanismelor conștiinței, cu psihologia artei, în vederea cunoașterii reacțiilor psihice provocate de crearea și receptarea operei de artă; d) *cu fiziologia*, în cercetarea emoțiilor și sentimentelor estetice; e) *lingvistica*, examinarea limbajului artistic; f) *etica și pedagogia*, pentru conjugarea eforturilor în vederea educării conștiințelor în spiritul unor înalte idealuri umanistice. Esteticile particulare: estetica literară, muzicală, teatrală, cinematografică, a artelor plastice, estetica industrială, estetica vieții cotidiene ș.a. Estetica (situată în categoria științelor generale) este preocupată să descopere și să stabilească relațiile necesare între fenomenele analizate, urmărind să descrie și să explice teoretic determinațiile și categoriile ce definesc atitudinea și raporturile estetice, diferite forme ale conștiinței estetice, particularitățile specifice ale dezvoltării artei ca

expresie specializată a însușirii sensibile a realității, conținutul și metodele de educare estetică.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Determinați specificul obiectului și prolematicii esteticii.*
2. *Analizați metodologia esteticii.*
3. *Estimați raporturile de interferență a esteticii cu alte științe.*

Bibliografie:

1. ADORNO, T. W. *Teoria estetică*. Pitești: Paralela 45, 2005.
2. ASLAM, C. *Paradigme în istoria esteticii filosofice. Din Antichitate până în Renaștere*. Iași: Institutul European, 2013.
3. BEJAN, P. *Estetica în cotidian. Itinerariu frivol*. Iași: Editura Fundației Academice AXIS, 2014.
4. BOREV, I. B. *Estetica*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1979.
5. CHIRIȚĂ, R. *Estetica*. Brașov, 2010.
6. GILBERT, K.E., KUHN, H. *Istoria esteticii*. București: Meridiane, 1972.
7. MALIȚA, L. *Paradoxuri ale esteticii*. București: Accent, 2009.
8. NICOLAU, F. *Estetica inumană: De la postmodernism la Facebook*. București: Tracus Arte, 2013.
9. PRESADĂ, D. *Baudelaire și estetica modernității*. Ploiești: Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2014.
10. RALEA, M. *Prelegeri de estetică*. București: Editura Științifică, 1972.
11. RAȚIU, D.-E. *Estetica. Suport de curs*. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 2004.
12. TATARKIEWIECZ, W. *Istoria esteticii*. București: Meridiane, 1978.
13. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică*. București: ALL, 2000
14. VIANU, T. *Estetica*. București: Orizonturi, 1995.

Tema 11. CATEGORIILE ESTETICE

Obiective de referință:

- ✓ să evidențieze specificul categoriilor estetice;
- ✓ să distingă categoriile estetice fundamentale: frumosul, sublimul, tragicul, comicul;

- ✓ să argumenteze necesitatea cunoașterii categoriilor estetice secundare: grotescul, grațiosul, agreabilul, pateticul.

Unități de conținut:

1. Specificul categoriilor estetice
2. Categoriile estetice fundamentale: frumosul, sublimul, tragicul, comicul
3. Categoriile estetice secundare: grotescul, grațiosul, agreabilul, pateticul

Cuvinte-cheie: *categorie estetică, frumosul, sublimul, tragicul, comicul, grotescul, grațiosul, agreabilul, pateticul.*

Conținutul temei:

Etimologia termenului: de la grecescul *kategoroin*, ceea ce în traducere înseamnă „a afirma”. În filosofie acest termen este adesea sinonim cu termenul concept în sensul de „noțiune clasificatoare”, având drept funcție să trieze, să reunească și să încadreze ființele, lucrurile sau ideile.

1. Specificul categoriilor estetice

Categoriile sunt concepte de cea mai largă generalitate, care exprimă trăsăturile, laturile și relațiile esențiale ale obiectelor și fenomenelor, legitățile și determinările fundamentale ale existenței; ele definesc momentele principale ale procesului de cunoaștere, constituind instrumente de maximă importanță pentru investigarea științifică a realității. Aritotel le definește ca genuri și determinații ultime, predicative ale existenței. Platon, și peste veacuri, Kant le interpretează ca tipare *apriorice*, imuabile ale spiritului, menite a solidifica și articula impresiile, conferind ordine și coerență logică datelor obținute pe calea experienței senzoriale. Hegel le definește ca moduri de „esențialitate a ființării, apte de perfecționări continue și de transformări reciproce. Recunoașterea și elaborarea metodocă a categoriilor a început mai bine de un secol, deși o parte importantă

dintre ele (fumosul, tragicul, sublimul) au fost utilizate în studiile teoretice asupra artei încă din perioada Antichității. Prin analogie cu înțelesul filosofic, *categoria estetică* s-a definit ca: „impresie subiectivă datorată unor cauze obiective”(Victor Basch), întrunind o „anumită atitudine a subiectului și o anumită structură a obiectului (Mikel Dufrenne), iar sub raport artistic a fost considerată ca „impresie afectivă, ethos specializat, pe care o operă de artă ne face să ne simțim imediat, prin felul în care acționează ca un sistem de forțe structurate, care permit emiterea de judecăți de valoare estetică, cu posibilități comune pentru toate artele” (Anne Sourian), constituind deci „anumite impresii tipice pe care le putem primi de la artă” (T. Vianu).

2. Categoriile estetice fundamentale

Categoriile estetice fundamentale: frumosul, sublimul, tragicul, comicul. *Frumosul* din perspectivă social-istorică: analiza genezei și evoluției lui în timp; cercetarea formării și amplificării conceptului de frumos. *Platon* aprecia frumosul ca pe un lucru folositor, potrivit scopului său, făcut cu meștesug și care produce o plăcere recepționată cu ajutorul văzului și auzului. Pentru *Platon*, nu toate plăcerile sunt estetice, ci numai acelea care țin de simțurile superioare, singurele apte să asigure o stare agreabilă, de desfătare spirituală. Deși de natură ideală, abstractă, frumosul, afirma *Platon*, are strânse contacte cu binele, „identificând-se pretutindeni cu măsura și proporția”. *Aristotel* evidențiază latura reală, concretă a frumosului, văzut ca unitate în diversitate, unde domnesc „ordinea, simetria, limitarea” sau măsura, elemente ce stau atât la baza frumosului din natură, cât și a celui moral și artistic, putând fi apreciate printr-o amplă reacție afectiv-intelectuală. *Evul mediu* – ideea de unitate a frumuseții este asociată cu divinitatea (Sf. Augustin). *Renașterea* – frumosul este armonia lăuntrică cu lumea exterioară, ca sinteză a formei cu conținutul de viață pe care-l exprimă. *Epoca modernă* – frumosul a fost confundat cu adevărul

(Boileau: „nimic nu este mai plăcut decât adevărul”); Diderot – frumosul poate fi extras din perceperea raporturilor („Numesc frumos tot ce conține în sine ceva în stare să-mi trezească în minte ideea de raporturi”). *Estetica germană* – pentru Baumgarten trăsătura principală a frumosului o constituie „ordinea părților”, iar pentru Goethe – „semnificativul”. Kant – frumosul „ceea ce place fără nici un interes”, „forma finalității unui obiect întrucât e pricepută fără reprezentarea unui scop”; el recunoaște însemnătatea etică a frumosului, considerându-l „un simbol al moralității. Hegel – frumosul este ideea ca unitate nemijlocită a conceptului și a realității acesteia, fiind „conceput ca ideea într-o formă determinată, ca ideal”. Conceptul de frumos la *etapa actuală*: Herbart suprasolicită aspectele formale ale frumosului; Croce îl reduce la virtuțile expresiei; structuraliștii la ansambluri contextuale; pozitiviștii și pragmatii la util; J. Dewey ca „expresie a gândirii care își are propria calitate estetică”. *Modurile de existență a frumosului*: frumosul natural (frumusețea naturii), frumosul uman (frumusețea corpului omenesc, frumusețea sufletească), frumusețea etică (a vastelor relații dintre oameni), frumusețea ambientă (a locului și rezultatelor muncii omenești), frumosul artistic (capacitatea demiurgică a omului de artă care pornind de la lumea reală făurește o realitate nouă, o a „doua natură”). *Trăsături de ființare a frumosului*: a) calități ce țin de aspectul obiectiv al lucrurilor și fenomenelor – armonia, simetria, unitatea, echilibrul, măsura, ritmul, linia, culoarea, sunetul, spațiul; b) însușiri ce privesc aspectele vieții spirituale, raporturile umane: perfecțiunea morală, delicatețea sentimentelor, strălucirea ideilor, splendoarea virtuților și actelor omenești, fantezia, inspirația, intuitivitatea, inventivitatea etc., care asigură frumusețea originală a operelor de artă. Frumosul nu are o existență în sine, în afara vieții sociale, a colectivității umane care-l apreciază, ci se prezintă ca o relație dialectică esențială în care se reflectă, deopotrivă, calitățile estetice ale obiectului și atitudinea subiectului

față de ele. *Sublimul*. Sentimentul sublimului creează o stare afectivă de o intensitate deosebită, cu caracter excepțional. Sublimul se regăsește în natură, societate și în creația artistică. În câmpul existenței sublimul este identificat cu extraordinarul, surprinzătorul și minunatul. Kant consideră că sentimentul sublimului este declanșat de experiența subiectivă în fața unor fenomene care uimesc prin dimensiunile lor uriașe sau printr-o forță incomensurabilă. *Eroicul și monumentalul* (pictură, sculptură etc.) sunt variații ale sublimului. În sfera artei, întruchipările sublimului apar ca sentimente, aspirații și virtuți ideale. Sublime pot fi apreciate numeroase realizări ale muzicii, literaturii și artelor plastice. *Tragicul* desemnează irosirea sau dispariția unor valori umane fundamentale; esența lui rezidă în contradicția dintre posibilitate și realitate, dintre întâmplare și necesitate, el (tragicul) confirmă principiul unității și luptei contrariilor. Factorii ce generează tragicul: marile conflicte pe care le-a cunoscut omenirea, inegalitatea socială, oprimarea națională, antagonismul persoană-comunitate (izolarea individului de societate), neputința în fața stihiiilor dezlănțuite ale naturii.

3. Categoriile estetice secundare

Categoriile estetice secundare: grotescul, grațiosul, agreabilul, pateticul. *Grotescul* apare din exagerarea până la limita fantasticului a trăsăturilor negative proprii individualității umane sau societății, din reprezentarea înfricoșătoare și monstruoasă a urâtului fizic și moral. Denumirea acestei categorii estetice își găsește originea în combinarea unor elemente de decor capricioase și fantastice împrumutate din arta imperială romană (mășți, centauri, grifoni), găsite în ruinele acoperite de pământ și cunoscute ca „groteschi”, prin asociație cu termenul „grotă”. Acest sistem decorativ, întâlnit în pictură și arhitectură, este caracteristic manierismului istoric al secolului al XVI-lea și semnifică negarea formelor echilibrate ale Renașterii. Elementele grotescului ajung la apogeu prin contribuția *expresionismului* și a *suprarealismului*,

care desacralizează realitatea, dezvăluie ipostazele ei bizare, crude sau disproporționate și relevă tragismul existențial. Categorie estetică exprimând starea de depășire a dificultăților în cadrul raporturilor dintre subiect și obiect, *grațiosul*, care se impune prin farmec și ișurință, se manifestă în structura personalității umane, în relațiile sociale și în artă. Unele exemple ce denotă manifestarea grațiosului în creațiile artistice: ordonarea expresivă a dansului; coerența ornamentelor arhitecturale; vraja, misterul rococoului; în cazul personalității – fundamentul etic pozitiv și profund, descifrându-se în conduita exterioară, în gestică și în vorbirea lipsite de tensiune și efort. Grațiosul se naște din jocul formelor, culorilor și sunetelor, adresându-se în primul rând afectivității și sensibilității omenești. *Agreabilul* desemnează ceea ce are rezonanță afirmativă și place la nivelul senzorialității. Emoția care însoțește trăirea agreabilului este irepetabilă, are un caracter subiectiv, spontan și imediat. *Pateticul* definește capacitatea ființei umane și a artei de a impresiona, de a declanșa emoții deosebit de puternice prin sinceritatea tulburătoare și prin entuziasmul nemijlocit al comunicării. *Patosul* se afirmă ca o trăsătură importantă mai ales în genul dramatic și în muzică, fiind condiționat de expresivitatea maximă a înlănțuirii sonore, a gestului, a mimicii și a intonației.

Educația valorică înnobilează spiritual ființa umană. Dezideratul societății democratice – acceptarea oricăror valori în interacțiune armonioasă. Persoanele, grupurile sociale, popoarele sunt în drept să acorde priorități acelor valori pe care le consideră mai importante, fără însă a dăuna, prin opțiunea făcută, altor persoane, grupuri sociale, popoare. Finalitățile educației în lumea contemporană se constituie plenar pe valorile general-umane, atât ca valori preexistente educației, cât și ca valori create în procesul educației.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Evidențiați specificul categoriilor estetice.*
2. *Distingeți categoriile estetice fundamentale: frumosul, sublimul, tragicul, comicul.*
3. *Argumentați necesitatea cunoașterii categoriilor estetice secundare: grotescul, grațiosul, agreabilul, pateticul.*

Bibliografie:

1. ADORNO, T. W. *Teoria estetică*. Pitești: Paralela 45, 2005.
2. ASLAM, C. *Curs de estetică. Paradigme ale artei și frumosului, o perspectivă istorică și sistematică*. București: Universitatea Națională de Arte, 2006.
3. BEJAN, P. *Estetica în cotidian. Itinerariu frivol*. Iași: Editura Fundației Academice AXIS, 2014.
4. BOREV, I. B. *Sistemul categoriilor estetice*. București: Editura Științifică, 1963.
5. BURKE, E. *Despre sublim și frumos*. București: Meridiane, 1981.
6. ECO, U. *Arta și frumosul în estetica medievală*. București: Meridiane, 1999.
7. ECO, U. *Istoria frumuseții*. București: Enciclopedia RAO, 2005.
8. ECO, U. *Istoria urâtului*. București: Enciclopedia RAO, 2014.
9. KANT, Im. *Observații asupra sentimentului de frumos și sublim*. București: ALL, 2008.
10. LIICEANU, G. *Tragicul. O Fenomenologie a tragicului*. București: Humanitas, 2005.
11. MALIȚA, L. *Paradoxuri ale esteticii*. București: Accent, 2009.
12. NICOLAU, F. *Estetica inumană: De la postmodernism la Facebook*. București: Tracus Arte, 2013.
13. PRESADĂ, D. *Baudelaire și estetica modernității*. Ploiești: Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2014.
14. RALEA, M. *Prelegeri de estetică*. București: Editura Științifică, 1972.
15. RAȚIU, D.-E. *Estetica. Suport de curs*. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 2004.
16. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică*. București: ALL, 2000.
17. VIANU, T. *Estetica*. București: Orizonturi, 1995.

Tema 12. ANTROPOLOGIA ARTEI

Obiective de referință:

- ✓ să identifice specificul și funcțiile artei;
- ✓ să compare teorii asupra originii artei;
- ✓ să analizeze condițiile apariției artei;
- ✓ să demonstreze prin ce se manifestă evoluția și progresul, universalul și nationalul în artă.

Unități de conținut:

1. Specificul și funcțiile artei
2. Teorii asupra originii artei
3. Condițiile apariției artei
4. Evoluție și progres, universal și national în artă

Cuvinte-cheie: *artă, „mimesis”, „poesis”, „catharsis”, funcțiile artei, evoluție, progres, tradiție, inovație, universal, național,*

Conținutul temei:

1. Specificul și funcțiile artei

Cuvântul „artă” provine de la latinescul *ars*, care semnala rezultatul materializării unui ideal de frumusețe în creații realizate cu măiestrie, desemnând procesul conferirii de calitate artistice produselor activității omului. Conceptul de artă desemnează, de asemenea, totalitatea operelor aparținând unei țări sau epoci, indică ramurile creației bazate pe imagine în raport cu cele literare întemeiate pe cuvânt, ori se întâlnește în combinații, ca: artă poetică, artă dramatică, arte literare sau arte frumoase. Sensurile conceptului de artă și accepțiunile cele mai importante ce i-au fost conferite de-a lungul timpului: vechii greci considerau arta un produs al muncii omului, făcut cu îndemânare, pricepere și iscusință, prin care se obțin obiecte noi, necesare speciei umane. Arta a fost considerată *mimesis*,

imitație. La Platon mimesisul reprezintă o imitație minoră, de gradul trei, fiind o copie a copiilor, o umbră a umbrelor, deoarece arta reproduce imaginea lucrurilor care, la rândul lor, sunt imitații imperfecte ale „ideilor”. Aristotel – imitația constituie o formă de cunoaștere a lumii, „mai filosofică și mai aleasă decât istoria”, oglindirea firească a aspectelor esențiale ale realității. Artă ca o activitate creatoare, de făurire și plăsmuire a unor produse inexistente în realitate (*poesis*). Dacă în aprecierea artei ca *mimesis* accentul se deplasa pe aspectele ce urmau a fi reflectate în planul creației, deci de determinări de ordin obiectiv, în înțelegerea artei ca *poesis* o pondere deosebită capătă latura subiectivă, elementele ce țin de personalitatea creatoare. Altă concepție – ține de efectele, înrâuririle pe care o exercită arta asupra destinătorilor săi: *catharsis* – arta mijloc de purificare și eliberare de pasiuni, o formă de alienare a suferințelor. Acest concept elaborat de Aristotel și-a găsit un puternic ecou în posteritate. Deci, arta a fost privită ca tehne (meșteșug), mimesis, poesis, catharsis, ca spectacol, experiență ori perfecțiune, elogiu al forțelor divine sau al forțelor umane, ca posibilitate de comunicare cu oamenii ori cu divinitatea, ca intenție sau concentrat de viață, ca plăcere dezinteresată sau posibilitate de educație, viziune și reflectare a realității, gândire în imagini, modalitate de semnalizare, întruchipare a eului artistic, tendință de a crea forme estetice. Funcțiile artei: estetică, cognitivă, educativ-modelatoare, comunicativă (de transmitere a unor mesaje, informații, sentimente și adevăruri cu valoare modelatoare). Artă reprezintă o activitate umană făuritoare de valori ce satisfac setea de frumos a omului producând emoții, plăceri și trăiri de ordin estetic.

2. Teorii asupra originii artei

Artă – ca formă a culturii și activitate umană caracterizată prin finalitate primordial estetică, s-a născut într-un îndelungat proces istoric de desăvârșire a virtuților creatoare care situează omul deasupra condițiilor sale imediate. Pe parcursul istoriei s-au emis

diferite teorii și ipoteze referitor la geneza artei. Dintre acestea cele mai importante sunt teoriile care afirmă că la originea artei se află magia, impulsurile biologice, jocul sau tendința de a crea forme, munca umană. *Arta și magia*. Unii cercetători (antropologul S. Reinach) susțin că apariția artei se datorează magiei homeopatice, potrivit căreia lucrurile asemănătoare se cheamă între ele. Cercetările lui L. Levy-Bruhl au scos la iveală un impresionant număr de documente, materiale privind virtutea magică atribuită picturii, dansului, muzicii și poeziei primitive. *Arta ca manifestare a impulsurilor biologice*. Darwinismul dezvoltă teza rolului dinamic pe care sentimentul erotic îl are în apariția frumosului și a artei. Teoria psihanalitică a artei (Freud, Jung s.a.) – conform căreia „forțele motoare” ale imaginației, visului și relevanței artistice trebuie căutate în dorințele neîmplinite și sublimite în subconștient, reia și aprofundează ideile lui Ch. Darwin în limitele esteticii vitaliste, considera că cerințele biologice ale omului devin estetice, arta fiind în esență, rezultatul revărsării unui exces de vitalitate. *Arta ca joc*. Între artă și joc, ca activități umane desfășurate în afara cadrului organizat și obișnuit al vieții sociale, există unele asemănări și anumite fundamente psihologice comune, așa cum sunt: situarea în afara sferei necesității imediate și a utilului, transferul din real în ideal și imaginar. Schiller – sfera de manifestare a esteticului este „sfera jocului”, sfera libertății totale și a dezinteresului care încununează orice act moral. Spenser – atât jocul, cât și primele manifestări artistice, care imită cele mai importante momente și acțiuni din viața omului primitiv își află originea comună în consumarea unui surplus de energie acumulat în organism. K. Gross apreciază că jocul permite manifestarea unor instincte utile și necesare vieții și că prefigurează o activitate viitoare. Din modelarea prin joc a unor materiale plastice a apărut sculptura, iar manevrarea unor obiecte sonore, muzica și instrumentele muzicale. *Arta ca expresie a unei tendințe de a crea forme*. În această accepție, arta

apare ca urmare a instinctului constructiv cu care se naște omul, a puterii sale psihice, prin intermediul căreia se opune naturii. H. Read – artistul depinde de societate, își ia tonul, cadența și tăria de la societatea din care face parte. Caracterul individual al muncii artistului depinde și de o hotărâtă voință de a da formă, care constituie o reflectare a personalității artistului. Factorul social care contribuie la delimitarea artei este minca. În procesul muncii omul produce unealta pe care o adaptează nevoilor sale, și îi dă formă adecvată scopului ei util și o decorează.

3. Condițiile apariției artei

Dezvoltarea capacității de reflectare a conștiinței umane, de sesizarea adevărului că alături de realitatea obiectivă se află și o imagine adecvată ei; arta ca realizare superioară a intelectului uman, este în același timp și formă de cunoaștere în care se află acumulată experiența de viață și munca individuală sau colectivă. Din nevoia de transmitere a experienței și de depozitare în memoria grupului, omul a creat în procesul muncii un sistem adecvat de mijloace de expresie și de comunicare. Cuvântul, sunetul, gestul își pierd identitatea inițială cu obiectul, fenomenul sau ființa reprezentată, se abstractizează și se transformă în limbaj spiritual, devine imagine și semn; gradul superior de dezvoltare economică. Valoarea estetică se diferențiază de cea economică pe măsura diviziunii sociale a muncii și a instaurării nevoii de frumos. Statutul autonom al artei și condiția artistului s-au conturat evoluând concomitent cu istoria omenirii. Deci, arta apare în procesul muncii, ca produs cu funcții specializate al unor condiții sociale noi și evoluează odată cu personalitatea creatoare, conștientă de talentul și forța ei de a domina spiritual-estetic.

4. Evoluție și progres, universal și național în artă

Conceptul de evoluție a artei semnifică schimbarea viziunii și a limbajului artistic, care devine apt să exprime valorile unui nou câmp social, ideatic și afectiv, o nouă fundamentare estetică și deci un nou

studiu de raportare a omului la univers. Definirea ideii de progres în artă, ca expresie a superiorității axiologice a epocilor una față de alta apare în disputa dintre antici și moderni la sfârșitul secolului XVIII. Tradiția și inovația sunt doi termeni importanți ai progresului: tradiția se constituie din valori intrate în patrimoniul cultural național și universal, acreditate de evoluția istorică a artei și literaturii. Inovația afectează ordinea și ierarhia valorilor tradiționale, determină o nouă atitudine estetică, schimbări esențiale ale fundamentelor artei, provoacă mutații calitative în funcționalitatea limbajului artistic. Raportul dintre tradiție și inovație are un caracter deosebit de la o epocă la alta și în sistemul diferitelor arte. Condițiile esențiale ale originalității operei de artă sunt dimensiuni, ce-i facilitează drumul spre universalitate. Universalitatea este împrejurarea prin care opera zămislită, în timpul și spațiul pe care le exprimă, iese din limitele epocii sale și ale țării unde a luat ființă și devine inteligibilă întregii umanități (Călinescu). Universalitatea înseamnă a ridica o problematică particulară, națională la gradul de interes general. Conceptul de specific național al artei a fost elaborat de reprezentanții esteticii romantice (Herder s.a.). Elementele ce intră în componenta specificului național vizează ansamblul condițiilor economice, geografice, istorice, psihologice, culturale, respective, toți factorii care, într-un fel sau altul, influențează arta. Printre trăsăturile cu o pondere deosebită în determinarea specificului național putem evidenția: limba, legătura permanentă dintre creația cultă și creația populară, modul în care poporul și cultura se raportează la mediul înconjurător. Specificul național este condiția de bază a originalității și universalității artei, factorul care-i asigură intrarea cu profil propriu în circuitul de valori mondiale. Artă națională și artă universală se presupun și se influențează reciproc. Valorile autentice dobândesc privilegiul de a fi în același timp naționale și universale.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Identificați specificul și funcțiile artei.*
2. *Comparați teoriile asupra originii artei.*
3. *Analizați condițiile apariției artei.*
4. *Demonstrați prin ce se manifestă evoluția și progresul, universalul și nationalul în artă.*
5. *Explicați relația dintre national și universal pe planul creației artistice.*
6. *Prezentați implicațiile raportului dintre tradiție și inovație în evoluția artei.*

Bibliografie:

1. ADORNO, T. W. *Teoria estetică*. Pitești: Paralela 45, 2005.
2. ASLAM, C. *Curs de estetică. Paradigme ale artei și frumosului, o perspectivă istorică și sistematică*. București: Universitatea Națională de Arte, 2006.
3. ASLAM, C., MORARU, C.- F. *Curs de filosofia artei. Mari orientări tradiționale și programe contemporane de analiză*. Vol. 1: *Filosofia artei în premodernitate*. București: Universitatea Națională de Arte, 2016.
4. BEGEL, F. *Filosofia artei*. Iași: Institutul European, 2002.
5. BERNARD, D. *Arta modernă*. București: Meridiane, 2000.
6. CIOCA, V. *Jocul de-a arta*. Cluj-Napoca: Limes, 2007.
7. GOMBRICH, E. H. *Istoria Artei*. București: Pro Editură și Tipografie, 2007.
8. HOLLINGSWORTH, M. *Arta în istoria umanității*. București: Enciclopedia RAO, 2004.
9. LITTLE, S. *...isme. Să înțelegem arta*. București: Enciclopedia RAO, 2005.
10. NAE, C. *Perspective în definirea opei de artă. Note de curs*. Iași: Artes, 2013.
11. SHUSTERMAN, R. *Estetica pragmatistă. Arta în stare vie*. Iași: Institutul European, 2004.
12. TĂNASE, A. *Introducere în filosofia artei*. București: Editura Științifică, 1968.
13. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică*. București: ALL, 2000
14. VIANU, T. *Tezele unei filosofii a operei*. București: Univers, 1999.

Tema 13. OPERA DE ARTĂ

Obiective de referință:

- ✓ să explice specificul imaginii artistice;
- ✓ să distingă unitatea dialectică dintre conținut și formă în artă;
- ✓ să demonstreze valabilitatea metodologică a clasificării artelor, curentelor, genurilor și speciilor artistice.

Unități de conținut:

1. Imaginea artistică
2. Conținut și formă în artă
3. Sinteze teoretice în artă

Cuvinte-cheie: *imagine artistică, formă, conținut, curent artistic, gen artistic, stil artistic.*

Conținutul temei:

Arta se exprimă prin imagini, așa cum gândirea teoretică se exprimă cu ajutorul conceptului și al raționamentului. Modalitatea specifică de oglindire și exprimare artistică, de întruchipare practică a rezultatelor travaliului creator se realizează *în și prin imaginea artistică*. Imaginea formează condiția esențială, determinantă a plasmuirii artistice, premisa constituentă a oricărui tip de limbaj estetic. Forța și valoarea artei depind nemijlocit de capacitatea artistului de a reflecta existența socială în imagini semnificative, de a sintetiza, în individualitatea lor originală, esența revelatoare a realității.

1. Imaginea artistică

Multiplele înțelesuri ale conceptului *de imagine artistică*: în sens larg, filosofic, ea se identifică cu orice act de răsfrângere în mintea omului a realității înconjurătoare; într-o accepție mai îngustă, semnificația termenului de imagine se rezumă la reproducerea și înfățișarea perceptuală a unui obiect sau fenomen, a unei scene din viață sau a unui crâmpiei din natură. Imaginea artistică, proces și

rezultat al cunoașterii practic-sensibile, reprezintă o individualitate originală, unitară, coerentă, cu semnificații generale, având un caracter polivalent, realizată cu ajutorul ficțiunii spontane pe baza unei reflectări îndelung elaborate, fiind un tablou concret-emoțional învestit cu o mare putere de cuprindere și abstractizare, un ansamblu organic de raporturi opozabile derulate pe coordonate ce dau naștere la aliaje și dozări diferite. *Raportul dintre concret și abstract inerent oricărei imagini artistice. Concretul* constituie nu numai punctul de plecare ca în orice proces de reflectare, ci și rezultatul la care se ajunge ca valoare de sinteză încărcată, cu toată bogăția generalului, a abstractizării exprimate printr-un fapt individual – personaj, situație, acțiune, conflicte, motiv muzical sau plastic. Deși operează cu imagini concrete, arta admite, presupune, implică abstracția. *Abstracționismul* – tendință a artei contemporane ce pretinde a fi judecată în sine, fără raportare la realitate, în care gestul de a picta este mai presus decât pictura însăși. Complexitatea imaginii artistice este reliefată și de unitatea dialectică a laturii intelectuale și celei emoționale, de faptul că opera de artă transmite o cantitate de informații, idei și adevăruri însoțite de un ansamblu de stări emoționale, afective: *ideea artistică* se prezintă ca o sinteză între sensibil, afectiv și inteligibil. *Structura imaginii artistice*: raportul dintre elementele intelectuale și cele senzoriale, acestea comportă întruchipări artistice cu accente diferite (anumite genuri, specii, ramuri ale artei, îndeosebi cele care folosesc cuvântul ca formă de exprimare, au mai evidentă coordonata intelectuală, rațională, abstractă, după cum în domeniul muzicii, artelor plastice, aspectul emoțional devine predominant). *Imaginea artistică este expresia fuziunii dintre individual și general*, reprezentând o individualitate cu semnificații generalizatoare. Elementele specifice creației artistice: exagerarea conștientă, sublinierile voite, hiperbola, metafora, alegoria. *Caracterul polisemic al simbolului artistic*. Utilizarea abuzivă a simbolului în unele curente contemporane: *simbolism*,

expresionism, abstracționism, suprarealism. Deosebirea dintre convenție și convenționalism (convenție – modalitate specifică de existență a fenomenului artistic și convenționalism – practică ce utilizează formule devenite clișeu, împrumuturile până la pierderea totală a originalității). Elementul simbolic și cel convențional ca dimensiuni esențiale la constituirea limbajului artistic, care reprezintă modalitatea estetică specifică de comunicare, percepție și cunoaștere umană. Limbajul artistic este diversificat după fiecare tip de artă și personalitate creatoare. Procedeele, tehnicile, mijloacele de creație sunt factorii în concretizarea limbajului artistic, în sublinierea expresivității sale, a puterii lui de înrâurire și aderență la public. În acest sens, se poate aprecia că civilizația tehnică actuală contribuie nu numai la difuzarea, ci și la crearea imaginii artistice.

2. Conținut și formă în artă

Conținutul cuprinde totalitatea proceselor și trăsăturilor care condiționează existența lucrurilor și fenomenelor. *Forma*, determinată de conținut, dar cu rol activ asupra lui, definește modul de existență și de structurare a părților conținutului, organizarea lui interioară și exterioară. Pe planul teoretizărilor estetice conținutul și forma și-au dobândit înțelesuri aparte, adecvate specificului artei. Deși recunoșteau „materia” și „forma” ca premise esențiale în realizarea operei de artă, Platon și Aristotel considerau *forma* ca fiind principiul activ suprem capabil să confere materiei individualitate artistică și forță expresivă. În alte concepții, balanța se înclină în favoarea conținutului. Conținutul artei desemnează ansamblul aspectelor obiective și subiective ale lumii reale, filtrate și metamorfozate prin prisma personalității creatoare. Conținutul cuprinde deopotrivă rezultatul reflectării și atitudinea creatorului față de ea, poziția și concepția lui despre lume, îmbinând organic obiectivitatea zugrăvirii cu subiectivitatea aprecierii și interpretării ei. În cadrul conținutului se disting două componente principale: *tema* și *ideea*. *Tema* definește aspectele de viață înfățișate în opera de

artă, grupul de fenomene selectate și prezentate de artist în creația sa. *Conținutul tematic* reprezintă o premisă și o condiție a reușitei artistice. Marele creații, intrate definitiv în patrimoniul culturii universale, și-au găsit totdeauna izvorul de inspirație în sferile tematice majore, de importanță capitală pentru om și destinul său. Alegerea unei teme este un act de responsabilă opțiune a artistului, exercitare a libertății sale de creație, având un rol primordial în realizarea operei de artă. Spre deosebire de temă, care constituie punctul de pornire în făurirea operei de artă, *ideea* formează axul director în jurul căruia se structurează opera. Ideea artistică este puternic marcată de personalitatea omului de artă, reflectând împreună cu adevărul vieții, concepțiile, sentimentele și convingerile lui, poziția față de realitățile alese, opțiunile sale filosofice și morale, atitudinea lui conștient angajată, responsabilă. *Elementele intermediare ale conținutului: subiectul, motivul, lămotivul.* Forma artistică oferă cuprinsului transparență și îl constituie ca entitate expresivă. Orice formă se edifică printr-un act de compoziție. Compoziția reprezintă o modalitate stilistică de alcătuire a unui tot unitar, prin combinarea diferitelor elemente componente ale acestuia. Metodele de compunere a operei depind de specificul fiecărui domeniu artistic. Pentru crearea unei forme reușite, este necesar să se respecte principiile generale de construcție: simetria, armonia, simplitatea, echilibrul etc. Unitatea conținut – formă din perspectivă axiologică vizează gradul de realizare artistică a operei. *Absolutizarea importanței laturii formale asupra conținutului a generat în decursul istoriei artei interpretări denaturate, recognoscibile în teorii și practici formaliste, ca: autonomismul, academismul, epigonismul, estetismul* etc. Opera de artă trăiește datorită cuprinsului și place grație formei sale.

3. Sinteze teoretice în artă

Domeniul artistic este alcătuit din totalitatea operelor de artă care, în decursul practicii social-istorice, s-au diferențiat în ramuri,

genuri și specii distincte. Sistemele de clasificare ne propun delimitări folosind criterii determinate de concepția filosofică a teoreticienilor ce și-au dedicat cercetările acestui demers, de realitatea materială și spirituală a epocilor care s-au succedat în istoria esteticii, de particularitățile privind geneza și receptarea operelor de artă. În *clasificarea sa*, Aristotel introduce un principiu ierarhizator, afirmând că muzica, pictura și sculptura au un grad de cuprindere a realității inferior tragediei care însumează modalități de expresie mai multe și mai variate decât oricare altă formă artistică. În *clasificările medievale* este stabilită existența a șapte „*arte liberale*” (gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, muzica, geometria, astronomia) al căror factor comun este îndepărtarea de realitatea materială. Pictura, sculptura, arhitectura sunt incluse în „*artele mecanice*” care presupun prelucrarea materialelor oferite de natură, îndeletnicire prin care se creează obiecte accesibile simțurilor, îndepărtate de esența ideală a frumosului. *Renașterea* reabilitează natura intelectuală a artei și ridică pictura și poezia din rândul meșteșugurilor mecanice în categoria artelor libere. În *perioada iluminismului* Lessing propune *prima clasificare sistematică și de esență a artelor*: în funcție de planul fizic al desfășurării acțiunii (timpul sau spațiul), *artele pot fi fluente sau succesive* (muzica, poezia) și *stabile sau simultane* (arhitectura, pictura, sculptura). Kant identifică drept criteriu de clasificare – *elementul expresiv și deosebește artele cuvântului* (poezia), *artele gestului* (arhitectura, pictura, sculptura) și cele *ale tonalității* (muzica, pictura ca artă a culorii). Ed. Von Hartmann deosebește *artele imaginației* (poezia epică, lirică sau dramatică) și *artele percepției* (sculptura, pictura, muzica, pantomima). *Stilul artistic* se descifrează în totalitatea caracteristică a elementelor concret-senzoriale care alcătuiesc opera de artă (tehnică, material, convenție artistică), în unitatea formei artistice și a conținutului. Stilul capătă caracteristici individuale, naționale, istorice (stilul unei epoci). Între *stilul individual, stilul*

național și stilul unei epoci se stabilesc fluxuri de influență reciprocă. În unitatea organică a operei de artă, geniul individual, creator de stil, se manifestă în acord cu originalitatea estetică a epocii, națiunii, societății careia îi aparține. *Maniera* se referă la ansamblul mijloacelor de expresie și procedeele folosite de un artist. *Curentul artistic* se constituie prin aderarea unui grup de artiști la un program ideologic-estetic și practic comun. Numele curentului reprezintă în mod obișnuit un punct esențial din programul artistic (cubism, futurism, expresionism, suprarealism), dar poate fi și o denumire dată de un critic. Tipul artistic, genurile și speciile artistice, unitatea și diversitatea artei.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Explicați specificul imaginii artistice.*
2. *Distingeți unitatea dialectică dintre conținut și formă în artă.*
3. *Justificați valoarea operei de artă ce rezidă din unitatea dialectică a conținutului și formei.*
4. *Demonstrați valabilitatea metodologică a clasificării artelor, curentelor, genurilor și stilurilor artistice.*

Bibliografie:

1. ADORNO, T. W. *Teoria estetică*. Pitești: Paralela 45, 2005.
2. ASLAM, C., MORARU, C.- F. *Curs de filosofia artei. Mari orientări tradiționale și programe contemporane de analiză*. Vol. 1: *Filosofia artei în premodernitate*. București: Universitatea Națională de Arte, 2016.
3. BEGEL, F. *Filosofia artei*. Iași: Institutul European, 2002.
4. BERNARD, D. *Arta modernă*. București: Meridiane, 2000.
5. CIOCA, V. *Jocul de-a arta*. Cluj-Napoca: Limes, 2007.
6. CROCE, B. *Estetica privită ca știința expresiei și lingvistică generală*. București: Univers, 1970.
7. GOMBRICH, E. H. *Istoria Artei*. București: Pro Editură și Tipografie, 2007.
8. GUYAN, J.-M. *Arta din punct de vedere sociologic*. București: Meridiane, 1991.

9. HOLLINGSWORTH, M. *Arta în istoria umanității*. București: Enciclopedia RAO, 2004.
10. LITTLE, S. *...isme. Să înțelegem arta*. București: Enciclopedia RAO, 2005.
11. NAE, C. *Perspective în definirea operei de artă. Note de curs*. Iași: Artes, 2013.
12. NICOLAU, F. *Estetica inumană: De la postmodernism la Facebook*. București: Tracus Arte, 2013.
13. POUIVET, R. *Ce este o operă de artă?* Iași: Editura Fundației Academice AXIS, 2009.
14. SHUSTERMAN, R. *Estetica pragmatistă. Arta în stare vie*. Iași: Institutul European, 2004.
15. TÂNASE, A. *Introducere în filosofia artei*. București: Editura Științifică, 1968.
16. VIANU, T. *Tezele unei filosofii a operei*. București: Univers, 1999.

Tema 14. ESTETICA RECEPTĂRII

Obiective de referință:

- ✓ să relateze despre fazele procesului de receptare a operei de artă;
- ✓ să analizeze traseul comunicării artistice: artist-creație-contemplator;
- ✓ să demonstreze importanța judecăților artistice și a criteriilor de apreciere a operei de artă;
- ✓ să justifice necesitatea componentei estetice în ansamblul procesului educational.

Unități de conținut:

1. Receptarea operei de artă
2. Traseul comunicării artistice: artist-creație-contemplator
3. Aprecierea operei de artă
4. Cultura și educația estetică

Cuvinte-cheie: *judecata de gust/de valoare, atitudinea estetică, comunicare artistică, artist-creație-contemplator, act de valorizare, educația estetică.*

Conținutul temei:

1. Receptarea operei de artă

Prima impresie în contactul cu opera de artă este cea mai puternică: în acest sens se spune despre starea de fascinație pe care o exercită creația asupra receptorului, stare adeseori comparată cu hipnoza. Testele psihologice efectuate de diferiți cercetători au demonstrat că *receptorul este impresionat la început de aspectul sensibil al operei*: proporțiile, timbrul, intensitatea, tempoul unei piese muzicale, ritmul și rima unei poezii. Într-o primă instanță, descoperirea operei are un caracter predominant intuitiv, neexplicit și global. Treptat, prin aprofundarea lucrării, prin reluări și reveniri se va realiza o cuprindere atât a detaliului, cât și a întregului ce va solicita o participare emotivă și una intelectuală care pretinde o mai îndelungată desfășurare în timp, o acomodare cu stilul și atmosfera operei. Pluritatea informațiilor cumulate de mesajul artistic face aproape imposibilă conturarea unei opinii de la primul contact cu opera. Chiar pentru specialist, plasarea lucrării într-o anumită constelație valorică cere o cunoaștere temeinică, un studiu intens. Pentru cel mai puțin inițiat, acest efort de apreciere și ierarhizare devine de nerealizat, câtă vreme se dorește asimilarea și judecarea critică a operei dintr-o dată și integral (U. Eco – percepția unui întreg nu este imediată; ea este un fapt de organizare care se învață și se învață într-un context social-cultural). O reacție promptă la contactul cu arta presupune *spontaneitatea, materializată într-o judecată de gust sau de valoare*. Spontaneitatea receptorului este incitată de interesul pentru creație, de sentimentul de uimire, noutate și satisfacție pe care îl resimte. Una și aceeași lucrare suscită reacții și comentarii diferite, deoarece *spontaneitatea se asociază în procesul receptării cu libertatea*. Fiecare cititor, spectator, meloman manifestă o anumită atitudine față de operă. Libertatea actului receptării duce la cerința eliberării de sine a contemplatorului, în sensul de a evita ideile preconceptuate despre operă sau autorul ei, în general de a

abandona prejudecățile de orice natură. A fi liber mai înseamnă a rămâne credincios propriilor gusturi și idealuri, dincolo de capriciile modei sau influențele unor direcții exagerat sofisticate ale artei. Deci, detașarea față de excese, păstrarea lucidității și obiectivității reprezintă calități indispensabile pentru un receptor competent. Lucrarea poate fi reușită sau nereușită, dar pentru a o plasa într-un context axiologic receptorul va trebui să utilizeze în demersul său o motivație adecvată, apelând la criterii de prețuire diferențiate, în raport cu specificul genului de artă respectiv. De aceea se impune ca *judecățile să se bazeze pe o cultură temeinică, de la înălțimea căreia să derive și libertatea de apreciere*. Libertatea de apreciere este condiționată de însăși opera de artă, de coeficientul de deschidere a lucrării. Fiecare lucrare este o necunoscută ce trebuie descifrată, cercetată cu atenție și pasiune, întrucât ascunde comori spirituale care nu se dezvăluie decât printr-un efort susținut de cuprindere a trimiterilor, de sondare a profunzimilor. Reiese că orice operă autentică declanșează stări și gânduri inedite, formează o nouă experiență estetică, solicitând *interesul receptorului* tocmai prin caracterul ei neconfundabil și distinct. La baza oricărui proces de receptare se află nu numai plăcerea estetică, ci și o nevoie stringentă de a afla și acumula adevăruri estetice, adică de a cunoaște. Cel mai adesea, interesul este provocat de așteptările mereu reînnoite, de surprizele pe care le oferă opera de artă. *Atitudinea estetică echilibrată* acționează drept catalizator în toate fazele și ocaziile fenomenului de receptare, fiind cea mai sigură călăuză în înțelegerea mesajului artistic. Atitudinea artistică se declanșează în urma unor stimuli ce poartă germele frumosului, trezind în conștiință o reacție de răspuns sensibilă și rațională. Un receptor sensibil și avizat se formează de-a lungul anilor și aceasta pentru că este necesar să înmagazineze date și informații de istorie și teorie a artei, concepte filosofice, sociologice și estetice; va trebui să parcurgă valorile

consacrate ale artei, să se familiarizeze cu limbajele și tehnicile diferitelor discipline artistice.

2. Traseul comunicării artistice: creator-creație-public

Scopul oricărui proces de receptare este descifrarea cât mai fidelă și mai coplețită a mesajului artistic, transmis prin intermediul operei de artă. Astfel se stabilește între artist și contemplator o relație de comunicare. La început, orice operă se dezvăluie unui grup limitat de receptori. Comunicarea artistică reprezintă o etapă în cadrul *procesului artistic*, proces care cuprinde: *creația, comunicarea, receptarea și aprecierea publicului.* Este cunoscut faptul că *creatorul* investește opera cu un complex de sensuri și semnificații al căror destinatar este *receptorul*. *Receptarea mesajului este posibilă, atunci când se realizează un cod comun de simboluri între artist și consumatorul de artă.* De regulă, repertoriul estetic al emițătorului, compus din reprezentări, semnificații, imagini, stări etc. este superior celui al receptorului. Implicit, cantitatea de informație transmisă depășește capacitatea contemplatorului de a o recepționa integral. Dificultatea de a descifra un mesaj este un rezultat al gradului de noutate pe care îl conține. Traseul comunicării artistice presupune că mesajul organizat de repertoriul emițătorului și transmis prin intermediul unui mijloc de comunicare este preluat și decodat de receptor, conform repertoriului său estetic format prin cultură estetică. Pentru a realiza comunicarea, creatorul trebuie să se supună unor reguli de construcție, unor modalități de expresie care să permită accesul publicului la opera sa, respectând un anumit grad de inteligibilitate și convenție. Sursele ce permit propagarea operelor de artă, înlesnind publicului receptarea, sunt mijloacele de comunicare. Natura canalelor de difuzare depinde de limbajul specific al fiecărei ramuri artistice.

3. Aprecierea operei de artă

Orice proces de receptare presupune un act de valorizare. Operația de valorizare vizează un ansamblu de direcții, de la

prețuirea calităților unei opere și compararea acesteia cu alte lucrări, până la includerea într-un sistem de ierarhizare vast, cumulând opere și autori din epoci și școli diferite. *Capacitatea de evaluare este condiționată de gradul de accesibilitate a lucrării*, el fiind dependent, în egală măsură, atât de repertoriul estetic al publicului, cât și de incifrarea specifică fiecărei opere, de unde și concluzia că pentru a atinge dezideratul accesibilității, e necesar *efortul concentrat al ambilor factori ai comunicării: emițător și receptor*. Odată însușit, limbajul artistic devine accesibil, receptorul dobândind experiența artistică necesară înțelegerii și valorizării mesajului artistic, accesibilitatea fiind o chestiune de cultură și educație. Relativ la *capacitatea publicului de a desluși trimiterile unei opere trebuie menționată și acțiunea factorului timp*, știut că lucrări considerate la vremea lor excesiv de complicate au devenit azi accesibile. *Admițând că opera artistică este accesibilă receptorului, acesta va trece la aprecierea creației, utilizând o sumă de judecăți artistice*. Kant clasifică judecățile: *de gust și de valoare*. Primele se caracterizează prin suportul lor profund subiectiv, *derivând din gustul individual*. Deși spontană, *judecata de gust nu exclude o acțiune de valorizare*. Ea reprezintă doar prima treaptă în efectuarea actului de apreciere, constituind o formă incipientă și sumară a judecății estetice. *Judecata de valoare* reclamă o sporită rigoare logică și un plus de obiectivitate. Fiind un tip de evaluare superioară, formulată la nivelul conștiinței estetice, aceasta se bazează atât pe gustul, cât și pe idealul estetic. În aceste condiții, *judecata de valoare ne apare ca un instrument de analiză și comentare a operei artistice*, indispensabil pentru orice încercare de valorizare, specific unei receptări evolute. *Judecata de valoare pentru contemplator sau critic constituie cel mai eficient și mai subtil mijloc de investigație și apreciere a operei de artă*. *Judecarea unei opere presupune existența unor principii care să stea la temelie oricărui act de apreciere artistică*. În ceea ce privește conținutul

ideatic al unei opere, evidențiem următoarele criterii: idealitatea, adâncimea filosofică, apartenența la anumite tipuri fundamentale de idei etc. Valorizarea la nivel formal vizează: caracterul de structură obținut printr-un act de compoziție, acuratețea tehnică, armonia întregului, noutatea în planul construcției artistice, puritatea artistică, expresivitatea etc. *Principiile de bază: unitatea organică a ansamblului, fuziunea dintre conținut și formă, originalitatea, comunicativitatea, reprezentativitatea, umanismul, caracterul popular și național, universalitatea.*

4. Cultura și educația estetică

În urma procesului de receptare estetică, valorile se socializează, se transformă în fapte de civilizație. *Atitudinea estetică adecvată nu apare spontan (plăcerea, gustul, idealul estetic), se poate cultiva, orienta și desăvârși.* Opera de artă pretinde din partea contemplatorului o adeziune totală, iar procesul de creație poate fi considerat încheiat doar prin actul valorizării, al integrării mesajului într-un sistem de referințe și de valori propriu fiecărui individ în parte. Momentul în care nu numai scriitorul scrie, ci și cititorul citește (înțelege), receptează mesajul – putem spune despre receptarea întregului. *Subiectul receptor apare solicitat în procesul educației estetice din perspectiva unor planuri diverse de incidență: planul formativ și cel informativ.* În plan formativ, educația estetică debutează cu specializarea simțurilor umane, cu mobilizarea și desăvârșirea percepției, a disponibilităților și trăirilor estetice. Calitatea contactului pe cale perceptivă cu realitatea estetică are o importanță deosebită, fiind considerată ca etapă declanșatoare a unui amplu proces asociativ în care imaginația are un rol esențial. La acest nivel educația estetică își propune formarea unei atitudini perceptivă creatoare. Judecata estetică, obiectiv esențial și ultim al procesului de valorizare, implică și o activitate educativă în planul informației. *Formarea atitudinii perceptivă creatoare trebuie deci să fie urmată și consolidată de învățarea lecturii competente a limbajului artistic,*

a semnificațiilor estetice, precum și de alcătuirea unei ierarhii valorice. Acumulările de experiență estetică se realizează în timp, în cadrul instruirii sistematice în istoria și teoria artei. Educația estetică informativă cuprinde inițierea în specificitatea limbajelor artistice, în tainele mijloacelor de expresie, familiarizarea cu noile criterii și convenții integrate prin selectarea valorilor autentice, precum și lărgirea repertoriului de semne al receptorului. În mod real, cele două planuri ale educației estetice se interferează, informația având în mod implicit și o funcție formativă. Educația estetică apare ca o necesitate obiectivă atât în formarea subiectului receptor, cât și în aceea a creatorilor, care astfel își amplifică experiența estetică, descoperă ceea ce este general-uman și specific în valorile tradiționale pentru a-și afirma, conștient și responsabil, potențialul creator. Modalitățile de educație estetică: contactul direct cu opera de artă. Receptarea directă a capodoperelor aparținând unor epoci anterioare sau a creațiilor în muzee, săli de concert, necesită un efort individual de lectură, de dialog cu opera, generator de stări de spirit unitare și expresive; mijloacele de comunicare în masă. Fluxul specific al comunicării de tip mass-media, care are un caracter complex, îndeplinind concomitent un rol formativ, informativ și stimulat, este orientat către o selecție prestabilită a valorilor și deci a mesajelor; densitatea estetică a ambianței cotidiene: locul de muncă, locul de trai, frumusețea produselor industriale ș.a. contribuie la perfecționarea simțurilor, modifică gustul unei colectivități; școala și instituțiile artistice, cărora le revine îndatorirea de a organiza un proces educațional cu caracter continuu, proces în care contactul direct cu valorile artistice este orientat metodic. Educația estetică, înțeleasă ca un complex cu planuri multiple și modalități diverse de concretizare, are drept obiectiv major formarea gustului și a idealului estetic. Gustul estetic se perfecționează datorită intervenției unui număr mare de factori educaționali, unii dintre ei fiind discuția și confruntarea liberă a părerilor, prin forța educației, valorile estetice

și artistice se transformă în deprinderi, modele de conduită, în fapte, educația estetică și cultural-artistică reprezentând o componentă esențială a educației. Creația artistică contemporană își îndeplinește funcția educativă, în măsura în care creatorii, înțelegând comandamentele superioare ale societății, tendințele ei de dezvoltare, îi orientează conținutul către exprimarea stărilor sufletești și a condiției specifice omului de azi, a virtuților sale realizate sau potențiale, a universului inedit de gândire, muncă și viață.

Sarcini de evaluare/autoevaluare:

1. *Relatați despre fazele procesului de receptare a operei de artă.*
2. *Subliniați necesitatea implicării esteticului în realitatea cotidiană.*
3. *Analizați traseul comunicării artistice: artist-creație-contemplator.*
4. *Demonstrați importanța judecăților artistice și a criteriilor de apreciere a operei de artă.*
5. *Propuneți argumente pro și contra judecății critice (obiectivitatea și subiectivitatea criticului) în aprecierea operei de artă.*
6. *Justificați necesitatea componentei estetice în ansamblul procesului educațional.*
7. *Valorificați importanța mijloacelor de comunicare contemporane în formarea cultural-artistică a publicului.*

Bibliografie:

1. ADORNO, T. W. *Teoria estetică*. Pitești: Paralela 45, 2005.
2. ASLAM, C. *Curs de estetică. Paradigme ale artei și frumosului, o perspectivă istorică și sistematică*. București: Universitatea Națională de Arte, 2006.
3. ASLAM, C., MORARU, C.- F. *Curs de filosofia artei. Mari orientări tradiționale și programe contemporane de analiză*. Vol. 1: *Filosofia artei în premodernitate*. București: Universitatea Națională de Arte, 2016.

4. BEJAN, P. *Estetica în cotidian. Itinerariu frivol*. Iași: Editura Fundației Academice AXIS, 2014.
5. BERNARD, D. *Arta modernă*. București: Meridiane, 2000.
6. CIOCA, V. *Jocul de-a arta*. Cluj-Napoca: Limes, 2007.
7. CROCE, B. *Estetica privită ca știința expresiei și lingvistică generală*. București: Univers, 1970.
8. GHIȚESCU, Gh. *Leonardo da Vinci și civilizația imaginii*. București: Albatros, 1986.
9. MERLEAU-PONTY, M. *Fenomenologia percepției*. Oradea: Aion, 1999.
10. NAE, C. *Moduri de a percepe. O introducere în teoria artei moderne și contemporane*. Iași: Artes, 2013.
11. NAE, C. *Perspective în definirea operei de artă. Note de curs*. Iași: Artes, 2013.
12. POUIVET, R. *Ce este o operă de artă?* Iași: Editura Fundației Academice AXIS, 2009.
13. SHUSTERMAN, R. *Estetica pragmatistă. Arta în stare vie*. Iași: Institutul European, 2004.
14. SPERANȚIA, E. *Contemplație și creație estetică*. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane, 1997.
15. TARAȘI, M. *Sens și expresie în arta contemporană*. Iași: Artes, 2006.
16. VIANU, T. *Tezele unei filosofii a operei*. București: Univers, 1999.

VI. CONȚINUTUL ORELOR DE SEMINAR

Tema 1. DELIMITĂRI DISCIPLINARE ȘI PERSPECTIVE INTEGRATOARE ALE ETICII

Unități de conținut:

1. Obiectul și problematica eticii
2. Procesul istoric de constituire a eticii
3. Tipuri de etici
4. Morala în postmodernitate
5. Importanța eticii în sistemul științelor filosofice

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Identificați obiectul și problematica eticii.*
2. *Relatați despre procesul istoric de constituire a eticii.*
3. *Deosebiți tipuri de etici.*
4. *Argumentați importanța eticii în sistemul științelor filosofice.*

Sarcini de lucru individual:

Relatați despre „drumul bunului simț” în baza exemplului japonez de educație morală. (Japonia: Din clasa 1 până în a 6-a se predă o materie „Drumul despre bunul simț” în care elevii învață comportamentul civilizată și manierele de bun simț).

Bibliografie:

1. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*. București: IRI, 1998.
2. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*. Timișoara: Amarcord, 2000.
3. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*. Chișinău: ARC, 2010.
4. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
5. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
6. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.

7. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
8. KANT, Im. *Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
9. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
10. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
11. STERE, E. *Din istoria doctrinelor morale*. Iași: Polirom, 1998.
12. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
13. VIDAM, T. *Incursiuni și prefigurări în filosofia moralei*. Cluj-Napoca: Transilvania Press, 1997.
14. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
15. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 2. MOMENTE DIN ISTORIA CONCEPȚIILOR ETICE

Unități de conținut:

1. Concepții etice în Antichitate
2. Specificul moralei în Evul Mediu
3. Interpretări etice în epocile renașcentistă și modernă
4. Orientări și tentințe în etica contemporană

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Evidențiați aspectele esențiale ale concepțiilor etice în Antichitate.*
2. *Distingeți specificul moralei în Evul Mediu.*
3. *Comparați interpretări etice în epocile renașcentistă și modernă.*
4. *Estimați importanța orientărilor și tentințelor în etica contemporană.*

Sarcini de lucru individual:

Elaborarea referatelor în baza temelor: Revoluția socială și moralitatea în postmodernitate. Particularitățile funcționării moralei în societate. (Cazul Republicii Moldova)

Bibliografie:

1. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*. București: IRI, 1998.

2. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*. Timișoara: Amarcord, 2000.
3. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
4. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
5. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
6. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
7. STERE, E. *Din istoria doctrinelor morale*. Iași: Polirom, 1998.
8. VIDAM, T. *Incursiuni și prefigurări în filosofia moralei*. Cluj-Napoca: Transilvania Press, 1997.
9. VIDAM, T. *Moralitatea ca fenomenologie a tipurilor de morală*. Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2000.
10. VIDAM, T. *Orientări și mize ale gândirii etice contemporane*. Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2009.
11. VIDAM, T. *Repere esențiale ale gândirii etice contemporane*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2012.
12. VIDAM, T. *Revirimentul eticii în gândirea filosofică românească*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2016.
13. VIDAM, T. *Tematizări ale gândirii etice actuale*. Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2001.
14. WILLIAMS, B. *Introducere în etică: moralitatea*. București: Alternative, 1993.

Tema 3. CONCEPTE FUNDAMENTALE ALE ETICII

Unități de conținut:

1. Specificul conceptelor „bine” și „rău” și structurarea lor istorică
2. Modalități de abordare a conceptelor etice fundamentale
3. Impactul crizei sistemului de valori asupra conceptelor etice în contemporaneitate
4. Prezența conflictului de valori în societatea contemporană

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Relatați despre specificul conceptelor „bine” și „rău” și structurarea lor istorică.*
2. *Deosebiți modalități de abordare a conceptelor etice fundamentale.*
3. *Estimați impactul crizei sistemului de valori asupra conceptelor etice în contemporaneitate.*

4. *Demonstrați prezența conflictului de valori în societatea contemporană.*

Sarcini de lucru individual:

Aplicați metoda izolării prin imaginație altor valori, precum creativitatea, optimismul, libertatea și construiți o argumentare în favoarea susținerii lor. Analizați distincția dintre plăceri de diferite calități (superioritatea plăcerilor spiritului asupra celor ale corpului) realizată de J.St. Mill în lucrarea sa „Utilitarismul”.

Bibliografie:

1. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*. București: IRI, 1998.
2. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*. Timișoara: Amarcord, 2000.
3. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizată*. București: Pro Universitaria, 2017.
4. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
5. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
6. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.
7. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
8. KANT, Im. *Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
9. LOSSKI, N. O. *Condițiile binelui absolut: Bazele eticii*. București: Humanitas, 1997.
10. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
11. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
12. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
13. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
14. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
15. VIDAM, T. *Repere esențiale ale gândirii etice contemporane*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2012.
16. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 4. ATITUDINEA INDIVIZILOR FAȚĂ DE NORMELE MORALE

Unități de conținut:

1. Prezența diferitelor poziții/atitudini ale indivizilor față de normele morale
2. Atitudinea refractară și conformistă
3. Atitudinea oportunistă și conflictuală
4. Atitudinea amorală, imorală și morală

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Relatați despre prezența diferitelor poziții/atitudini ale indivizilor față de normele morale.*
2. *Descrieți trăsăturile caracteristice ale atitudinii refractare și conformiste.*
3. *Analizați atitudinea oportunistă și conflictuală față de normele morale.*
4. *Argumentați semnificația atitudinilor: amorală, imorală și morală.*
5. *Justificați prezența diferitelor poziții/atitudini ale indivizilor față de normele morale.*

Sarcini de lucru individual:

Elaborarea referatelor în baza temelor: Mass-media și criza moralității. Conflicte, comunicare și moralitate. Subiectul moral și valabilitatea valorilor morale. Judecățile de valoare morală ca enunțuri ideologice.

Bibliografie:

1. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*. Timișoara: Amarcord, 2000.
2. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizat*. București: Pro Universitaria, 2017.
3. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*. Chișinău: ARC, 2010.
4. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.

5. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații.* București: Paideia, 2007.
6. GÎNJU, T. *Discurs despre morală.* Iași: Junimea, 1981.
7. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică.* Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.
8. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală.* Iași: Polirom, 2011.
9. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă.* București: Idea, 2003.
10. MACINTYRE, A. *Tratat de morală: după virtute.* București: Humanitas, 1998.
11. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate.* București: Punct, 2001.
12. RACHELS, J. *Introducere în etică.* București: Punct, 2000.
13. SÂRBU T. *Etică: valori și virtuți morale.* Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.
14. VIDAM, T. *Moralitatea ca fenomenologie a tipurilor de morală.* Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2000.
15. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică.* București: Paideia, 2015.

Tema 5. CONȚINUTUL ȘI SEMNIFICAȚIA PRINCIPIILOR ȘI IDEALULUI MORAL

Unități de conținut:

1. Principiile morale ca temei al sistemului normativ
2. Principiile morale fundamentale și particulare
3. Rolul idealului moral în viața individului și a comunităților

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Evidențiați specificul principiilor morale.*
2. *Comparați principiile morale fundamentale și cele particulare.*
3. *Apreciați valențele idealului moral în viața individului și a comunităților.*

Sarcini de lucru individual:

Elaborarea referatelor în baza temelor: Moralitatea – dimensiune a existenței umane. Valoarea principiilor morale. Dimensiunile

axiologice ale conștiinței morale de ordin personal. Libertate și responsabilitate morală.

Bibliografie:

1. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*. București: IRI, 1998.
2. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*. Timișoara: Amarcord, 2000.
3. BRIȘCARU, A. *Globalizare etică: Responsabilitatea socială corporativă*. Iași: Institutul European, 2012.
4. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizat*. București: Pro Universitaria, 2017.
5. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
6. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
7. KANT, Im. *Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
8. LIPOVETSKY, G. *Amurgul datoriei: Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*. București: Babel, 1996.
9. LOSSKI, N. O. *Condițiile binelui absolut: Bazele eticii*. București: Humanitas, 1997.
10. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
11. MACINTYRE, A. *Tratat de morală: după virtute*. București: Humanitas, 1998.
12. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
13. MARINESCU, A. *Codul bunelor maniere astăzi*. București: Humanitas, 2015.
14. MÂNDĂCANU, V. *Etica și arta comportamentului moral*. Chișinău: Baștina-Radog, 2004.
15. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
16. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
17. SÂRBU, T. *Etică: valori și virtuți morale*. Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.
18. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
19. VIDAM, T. *Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media*. Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2007.
20. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
21. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 6. ETICA DATORIEI

Unități de conținut:

1. Autenticitatea unei etici a datoriei
2. Conținutul și semnificația datoriei morale
3. Esența datoriei morale în perioada postmodernă

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Relatați despre autenticitatea unei etici a datoriei.*
2. *Distingeți conținutul și semnificația datoriei morale.*
3. *Apreciați esența datoriei morale în perioada postmodernă.*

Sarcini de lucru individual:

Elaborarea referatelor în baza temelor: Managementul și etica responsabilității. Dimensiunea responsabilității morale a științei și tehnicii.

Bibliografie:

1. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*. București: IRI, 1998.
2. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*. Timișoara: Amarcord, 2000.
3. BRIȘCARU, A. *Globalizare etică: Responsabilitatea socială corporativă*. Iași: Institutul European, 2012.
4. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizat*. București: Pro Universitaria, 2017.
5. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*. Chișinău: ARC, 2010.
6. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
7. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
8. GÎNJU, T. *Discurs despre morală*. Iași: Junimea, 1981.
9. GÎNJU, T. *Lumea morală*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
10. GRIGORAȘ, I. *Datoria etică*. București: Editura Științifică, 1991.
11. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.
12. HABERMAS, J. *Conștiință morală și acțiune comunicativă*. București: All Educațional, 2000.
13. JANKÉLEVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.

14. KANT, Im. *Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
15. LIPOVETSKY, G. *Amurgul datoriei: Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*. București: Babel, 1996.
16. LOSSKI, N.O. *Condițiile binelui absolut: Bazele eticii*. București: Humanitas, 1997.
17. LOVINESCU, M. *Etica neuitării*. București: Humanitas, 2008.
18. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
19. MACINTYRE, A. *Tratat de morală: după virtute*. București: Humanitas, 1998.
20. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
21. MARINESCU, A. *Codul bunelor maniere astăzi*. București: Humanitas, 2015.
22. MÂNDĂCANU, V. *Etica și arta comportamentului moral*. Chișinău: Baștina-Radog, 2004.
23. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
24. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
25. SÂRBU, T. *Etică: valori și virtuți morale*. Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.
26. ȘERBAN, O. *Moartea „fericirii light”: De la reforma etică spre metafora estetică*. București: Ars Docendi, 2012.
27. VIDAM, T. *Filosofia moralei – încotro*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
28. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
29. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 7. ETICA VIRTUȚII

Unități de conținut:

1. Virtutea morală în orizontul de preocupări ale filosofiei morale
2. Demnitatea și onoarea – fundamente ale virtuții morale
3. Avantajele eticii virtuții

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Identificați conotațiile virtuții morale în orizontul de preocupări ale filosofiei morale.*

2. *Stabiliți legătura dintre demnitate și onoare ca fundamente ale virtuții morale.*
3. *Analizați cuplurile valorice particulare: „sinceritatea și minciuna” și „curajul și lașitatea”.*
4. *Demonstrați avantajele eticii virtuții în condițiile contemporane.*

Sarcini de lucru individual:

Elaborarea referatelor în baza temelor: Etica virtuții: tradiție și contemporaneitate. Sensul vieții – tinerețea. Fericirea – o problemă mereu deschisă. Temeiul filosofic al dreptății. Libertatea – dimensiune a personalității. Fericirea – activitate conformă cu virtutea.

Elaborarea unui eseu în baza uneia din următoarele afirmații: „Oamenii se împart în două categorii: cei care caută sensul vieții fără să-l găsească și cei care l-au găsit fără să-l caute”(Emil Cioran); „Dacă avem nevoie de o regulă de viață, aceasta ar fi: păstrați spiritul tinereții. Fiindcă acesta este sensul vieții” (Moritz Schlick).

Bibliografie:

1. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
2. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
3. GRIGORAȘ, I. *Datoria etică*. București: Editura Științifică, 1991.
4. HABERMAS, J. *Conștiință morală și acțiune comunicativă*. București: All Educațional, 2000.
5. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
6. LOVINESCU, M. *Etica neuitării*. București: Humanitas, 2008.
7. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
8. MACINTYRE, A. *Tratat de morală: după virtute*. București: Humanitas, 1998.
9. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
10. MÂNDĂCANU, V. *Etica și arta comportamentului moral*. Chișinău: Baștina-Radog, 2004.
11. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
12. SÂRBU, T. *Etică: valori și virtuți morale*. Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.

13. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
14. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.

Tema 8. ETICA APLICATĂ ȘI PROBLEMELE EI

Unități de conținut:

1. Problematika eticii aplicate
2. Dilemele etice ale problemei violenței și strategiile nonviolente
3. Etica în afaceri
4. Etica profesională și particularitățile ei în domeniile de activitate filosofică și antropologică

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Evidențiați problematica eticii aplicate.*
2. *Distingeți dilemele etice ale problemei violenței și strategiile nonviolente.*
3. *Formulați un punct de vedere personal care să susțină actualitatea „luării de poziție” în procesul de evaluare, de valorizare a eticii în afaceri.*
4. *Valorificați necesitatea studierii eticii profesionale.*

Sarcini de lucru individual:

Elaborarea referatelor în baza temelor: Problema violenței; dileme etice; Etica vieții de familie; Eutanasia; Avortul; Etica în relațiile publice; Etica mediului; Etica terapiei genetice; Etica biotehnologiilor; Etica în relațiile de familie.

Bibliografie:

1. ADEA, P., ANTON, A. *Etică și integritate academică*. Timișoara: Politehnica, 2021.
2. BALAHUR, P. *Etica și deontologia*. București, 2013.
3. BRIȘCARU, A. *Globalizare etică: Responsabilitatea socială corporativă*. Iași: Institutul European, 2012.

4. CONSTANTINESCU, M., MUREȘAN, V. *Instituționalizarea eticii: Mecanisme și instrumente*. București: Editura Universității din București, 2013.
5. COZMA, C. *Elemente de etică și deontologie*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1997.
6. CRĂCIUN, D. *Etica în afaceri: o scurtă introducere*. București: ASE, 2005.
7. CUZNEȚOV, L. *Etica educației familiale*. Chișinău: DEP ASEM, 2000.
8. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.
9. MIROIU, A. *Etica aplicată*. București: Alternative, 1995.
10. MIROIU, M., BLEBEA, N. *Introducere în etica profesională*. București: Trei, 2001.
11. MUREȘAN, V. *Managementul eticii în organizații*. București: Editura Universității din București, 2009.
12. ȘERBAN O. *Moartea „fericirii light”: De la reforma etică spre metafora estetică*. București: Ars Docendi, 2012.
13. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
14. VIDAM, T. *Filosofia moralei – încotro*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
15. VIDAM, T. *Teoria culturii morale*. Cluj-Napoca: Clusium, 1996.

Tema 9. STATUTUL ESTETICII

Unități de conținut:

1. Estetica – filosofie (știință, teorie globală) a frumosului și a artei
2. Domenii ale esteticii generale
3. Metodele estetice
4. Problemele actuale ale esteticii

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Evidențiați specificul esteticii ca filosofie (știință, teorie globală) a frumosului și a artei.*
2. *Deosebiți domeniile ale esteticii generale.*
3. *Comparați metodele estetice.*
4. *Evaluați problemele actuale ale esteticii.*
5. *Deduceți necesitatea colaborării arhitecților, constructorilor cu esteticienii în direcția încorporării de valențe estetice în produsele industriale și tehnice.*

Sarcini de lucru individual:

Elaborarea unui referat în baza temelor: Estetica industrială. Estetica informațională. Estetica cotidiană. Revoluția socială și moralitatea în postmodernitate. Modernitatea estetică și criza artei.

Bibliografie:

1. ADORNO, T. W. *Teoria estetică*. Pitești: Paralela 45, 2005.
2. ASLAM, C. *Paradigme în istoria esteticii filosofice. Din Antichitate până în Renaștere*. Iași: Institutul European, 2013.
3. BEJAN, P. *Estetica în cotidian. Itinerariu frivol*. Iași: Editura Fundației Academice AXIS, 2014.
4. CHIRIȚĂ, R. *Estetica*. Brașov, 2010.
5. MALIȚA, L. *Paradoxuri ale esteticii*. București: Accent, 2009.
6. NICOLAU, F. *Estetica inumană: De la postmodernism la Facebook*. București: Tracus Arte, 2013.
7. PRESADĂ, D. *Baudelaire și estetica modernității*. Ploiești: Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2014.
8. RAȚIU, D.-E. *Estetica. Suport de curs*. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 2004.
9. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică*. București: ALL, 2000
10. VIANU T. *Estetica*. București: Orizonturi, 1995.

Tema 10. SISTEMUL CATEGORIILOR ESTETICE

Unități de conținut:

1. Relevanța categoriilor estetice
2. Esteticul – categoria de bază a esteticii
3. Categoriile principale ale esteticii
4. Categoriile estetice secundare

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Identificați relevanța categoriilor estetice.*
2. *Analizați esteticul ca o categorie de bază a esteticii.*
3. *Stabiliți legătura dintre categoriile principale ale esteticii.*
4. *Justificați importanța categoriilor estetice secundare.*

5. *Oferiți exemple concrete ale modurilor de existență a frumosului, sublimului, tragicului și comucului.*
6. *Apreciați însemnătatea morală și caracterul original al grațiosului.*

Sarcini de lucru individual:

Pregătirea pentru lucrarea de control nr. 2.

Bibliografie:

1. ASLAM, C. *Curs de estetică. Paradigme ale artei și frumosului, o perspectivă istorică și sistematică.* București: Universitatea Națională de Arte, 2006.
2. BEJAN, P. *Estetica în cotidian. Itinerariu frivol.* Iași: Editura Fundației Academice AXIS, 2014.
3. BOREV, I. B. *Sistemul categoriilor estetice.* București: Editura Științifică, 1963.
4. BURKE, E. *Despre sublim și frumos.* București: Meridiane, 1981.
5. ECO, U. *Arta și frumosul în estetica medievală.* București: Meridiane, 1999.
6. ECO, U. *Istoria frumuseții.* București: Enciclopedia RAO, 2005.
7. ECO, U. *Istoria urâtului.* București: Enciclopedia RAO, 2014.
8. KANT, Im. *Observații asupra sentimentului de frumos și sublim.* București: ALL, 2008.
9. LIICEANU, G. *Tragicul. O Fenomenologie a tragicului.* București: Humanitas, 2005.
10. RAȚIU D.-E. *Estetica. Suport de curs.* Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 2004.
11. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică.* București: ALL, 2000.

Tema 11. DOMENIUL ARTEI

Unități de conținut:

1. Diversitatea curenților, genurilor și stilurilor artistice
2. Diferitele principii de clasificare a artelor
3. Unitatea și diversitatea artei

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Definiți conceptele: curent artistic, gen artistic și stil artistic.*
2. *Deosebiți principiile de clasificare a artelor.*
3. *Valorificați limbajul tipului de artă preferat.*
4. *Justificați legătura dintre unitatea și diversitatea artei.*

Sarcini de lucru individual:

Elaborarea referatelor în baza temelor: Mișcări artistice avangardiste. Interpretarea semiotică a artei.

Bibliografie:

1. ADORNO, T. W. *Teoria estetică*. Pitești: Paralela 45, 2005.
2. ASLAM, C., MORARU, C.- F. *Curs de filosofia artei. Mari orientări tradiționale și programe contemporane de analiză*. Vol. 1: *Filosofia artei în premodernitate*. București: Universitatea Națională de Arte, 2016.
3. BEGEL, F. *Filosofia artei*. Iași: Institutul European, 2002.
4. BERNARD, D. *Arta modernă*. București: Meridiane, 2000.
5. CIOCA, V. *Jocul de-a arta*. Cluj-Napoca: Limes, 2007.
6. GOMBRICH, E. H. *Istoria Artei*. București: Pro Editură și Tipografie, 2007.
7. HOLLINGSWORTH, M. *Arta în istoria umanității*. București: Enciclopedia RAO, 2004.
8. LITTLE, S. *...isme. Să înțelegem arta*. București: Enciclopedia RAO, 2005.
9. SHUSTERMAN, R. *Estetica pragmatistă. Arta în stare vie*. Iași: Institutul European, 2004.
10. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică*. București: ALL, 2000.
11. VIANU, T. *Estetica*. București: Orizonturi, 1995.

Tema 12. OPERA DE ARTĂ ȘI MOMENTELE EI CONSECUTIVE

Unități de conținut:

1. Creația artistică
2. Intuiția estetică

3. Contemplația artistică
4. Receptarea operei de artă
5. Nivele de analiză a operelor de artă

Sarcini de evaluare/autoevaluare curentă:

1. *Relatați despre procesul creației artistice.*
2. *Stabiliți legătura dintre intuiție, creație și contemplarea artistică.*
3. *Tipurile de valori: existență, dreptate și echitate.*
4. *Valorificați procesul de receptare a operei de artă.*
5. *Argumentați specificul nivelelor de analiză a operelor de artă.*

Sarcini de lucru individual:

Analiza unei opere de pictură în baza următorului plan: denumirea cărei epoci cultural-istorice aparține; informații despre autorul lucrării; istoria creării operei; sensul denumirii; caracteristicile intrigii; căru gen, stil aparține; compoziția (ce este reprezentat, cum sunt situate elementele imaginii, dinamica, ritmul etc.); principalele mijloace de exprimare artistică (culoare, linie, textură, mod de scriere etc.); impresiile personale.

Bibliografie:

1. ASLAM, C., MORARU, C.- F. *Curs de filosofia artei. Mari orientări tradiționale și programe contemporane de analiză*. Vol. 1: *Filosofia artei în premodernitate*. București: Universitatea Națională de Arte, 2016.
2. BEGEL, F. *Filosofia artei*. Iași: Institutul European, 2002.
3. BERNARD, D. *Arta modernă*. București: Meridiane, 2000.
4. CIOCA, V. *Jocul de-a arta*. Cluj-Napoca: Limes, 2007.
5. GOMBRICH, E. H. *Istoria Artei*. București: Pro Editură și Tipografie, 2007.
6. HOLLINGSWORTH, M. *Arta în istoria umanității*. București: Enciclopedia RAO, 2004.
7. LITTLE, S. *...isme. Să înțelegem arta*. București: Enciclopedia RAO, 2005.
8. NAE, C. *Perspective în definirea operei de artă. Note de curs*. Iași: Artes, 2013.

9. NICOLAU, F. *Estetica inumană: De la postmodernism la Facebook*. București: Tracus Arte, 2013.
10. POUIVET, R. *Ce este o operă de artă?* Iași: Editura Fundației Academice AXIS, 2009.
11. SHUSTERMAN, R. *Estetica pragmatistă. Artă în stare vie*. Iași: Institutul European, 2004.
12. VIANU, T. *Tezele unei filosofii a operei*. București: Univers, 1999.

VII. BIBLIOGRAFIE

1. ADEA, P., ANTON, A. *etică și integritate academică*. Timișoara: Politehnica, 2021.
2. ADORNO, T. W. *Teoria estetică*. Pitești: Paralela 45, 2005.
3. ARISTOTEL. *Etica nicomahică*. București: IRI, 1998.
4. ARISTOTEL. *Poetica*. București: IRI, 1998.
5. ASLAM, C. *Curs de estetică. Paradigme ale artei și frumosului, o perspectivă istorică și sistematică*. București: Universitatea Națională de Arte, 2006.
6. ASLAM, C. *Paradigme în istoria esteticii filosofice. Din Antichitate până în Renaștere*. Iași: Institutul European, 2013.
7. ASLAM, C., MORARU, C.-F. *Curs de filosofia artei. Mari orientări tradiționale și programe contemporane de analiză*. Vol. 1: *Filosofia artei în premodernitate*. București: Universitatea Națională de Arte, 2016.
8. BALAHUR, P. *Etica și deontologia*. București, 2013.
9. BAUMAN, Z. *Etica postmodernă*. Timișoara: Amarcord, 2000.
10. BEGEL, F. *Filosofia artei*. Iași: Institutul European, 2002.
11. BEJAN, P. *Estetica în cotidian. Itinerariu frivol*. Iași: Editura Fundației Academice AXIS, 2014.
12. BERNARD, D. *Arta modernă*. București: Meridiane, 2000.
13. BOREV, I. B. *Estetica*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1979.
14. BOREV, I. B. *Sistemul categoriilor estetice*. București: Editura Științifică, 1963.
15. BRIȘCARU, A. *Globalizare etică: Responsabilitatea socială corporativă*. Iași: Institutul European, 2012.
16. BURKE, E. *Despre sublim și frumos*. București: Meridiane, 1981.
17. CAPCELEA, V. *Etica și comportamentul civilizată*. București: Pro Universitaria, 2017.
18. CAPCELEA, V. *Etica și conduita umană: Manual pentru instituțiile de învățământ superior*. Chișinău: ARC, 2010.

19. CĂLINESCU, G. *Principii de estetică*. Iași: Junimea, 1996.
20. CĂLINESCU, M. *Cinci fețe ale modernității. Modernism, Avangardă, Decadență, Kitsch, Postmodernism*. București: Univers, 1995.
21. CĂTINEANU, T. *Elemente de etică*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Dacia, 1982.
22. CHIRIȚĂ, R. *Estetica*. Brașov, 2010.
23. CIOCA, V. *Jocul de-a arta*. Cluj-Napoca: Limes, 2007.
24. CONSTANTINESCU, M., MUREȘAN, V. *Instituționalizarea eticii: Mecanisme și instrumente*. București: Editura Universității din București, 2013.
25. COZMA, C. *Elemente de etică și deontologie*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1997.
26. CRĂCIUN, D. *Etica în afaceri: o scurtă introducere*. București: ASE, 2005.
27. CROCE, B. *Estetica privită ca știința expresiei și lingvistică generală*. București: Univers, 1970.
28. CULIANU, I. P. *Eros și magie în Renaștere: 1484*. Iași: Polirom, 2003.
29. CUZNEȚOV, L. *Etica educației familiale*. Chișinău: DEP ASEM, 2000.
30. ECO, U. *Arta și frumosul în estetica medievală*. București: Meridiane, 1999.
31. ECO, U. *Istoria frumuseții*. București: Enciclopedia RAO, 2005.
32. ECO, U. *Istoria urâtului*. București: Enciclopedia RAO, 2014.
33. *Filosofia morală a lui Richard M. Hare. Teorie și aplicații*. București: Paideia, 2007.
34. GHIȚESCU, Gh. *Leonardo da Vinci și civilizația imaginii*. București: Albatros, 1986.
35. GILBERT, K.E., KUHN, H. *Istoria esteticii*. București: Meridiane, 1972.
36. GÎNJU, T. *Discurs despre morală*. Iași: Junimea, 1981.
37. GÎNJU, T. *Lumea morală*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

38. GOMBRICH, E.H. *Istoria Artei*. București: Pro Editură și Tipografie, 2007.
39. GRIGORAȘ, I. *Datoria etică*. București: Editura Științifică, 1991.
40. GRIGORAȘ, I. *Probleme de etică*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.
41. GUYAN, J.-M. *Arta din punct de vedere sociologic*. București: Meridiane, 1991.
42. HABERMAS, J. *Conștiință morală și acțiune comunicativă*. București: All Educațional, 2000.
43. HARTMANN, N. *Estetica*. București: Univers, 1974.
44. HEIDEGGER, M. *Originea operei de artă*. București: Humanitas, 2011.
45. HOLLINGSWORTH, M. *Arta în istoria umanității*. București: Enciclopedia RAO, 2004.
46. HUSAR, Al. *Studii de estetică, istoria și teoria artei*. Iași: Princeps Edit, 2008.
47. JANKÉLÉVITCH, V. *Curs de filosofie morală*. Iași: Polirom, 2011.
48. KANT, Im. *Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
49. KANT, Im. *Observații asupra sentimentului de frumos și sublim*. București: ALL, 2008.
50. LIICEANU, G. *Om și simbol: Interpretări ale simbolului în teoria artei și filosofia culturii*. București: Humanitas, 2005.
51. LIICEANU, G. *Tragicul. O Fenomenologie a tragicului*. București: Humanitas, 2005.
52. LIPOVETSKY, G. *Amurgul datoriei: Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*. București: Babel, 1996.
53. LITTLE, S. *...isme. Să înțelegem arta*. București: Enciclopedia RAO, 2005.
54. LOSSKI, N.O. *Condițiile binelui absolut: Bazele eticii*. București: Humanitas, 1997.
55. LOVINESCU, M. *Etica neuitării*. București: Humanitas, 2008.
56. LYOTARD, J.-Fr. *Condiția postmodernă*. București: Idea, 2003.

57. MACINTYRE, A. *Tratat de morală: după virtute*. București: Humanitas, 1998.
58. MALBRANCHE, N. *Tratat de morală*. București: Univers Enciclopedic Gold, 2011.
59. MALIȚA, L. *Paradoxuri ale esteticii*. București: Accent, 2009.
60. MARINESCU, A. *Codul bunelor maniere astăzi*. București: Humanitas, 2015.
61. MÂNDÂCANU, V. *Etica și arta comportamentului moral*. Chișinău: Baștina-Radog, 2004.
62. MERLEAU-PONTY, M. *Fenomenologia percepției*. Oradea: Aion, 1999.
63. MIROIU, A. *Etica aplicată*. București: Alternative, 1995.
64. MIROIU, M., BLEBEA, N. *Introducere în etica profesională*. București: Trei, 2001.
65. MIROIU, M. *Etica profesională*. București: Editura Universității, 2000.
66. MIȚARIU, C.A. *Etica în afaceri*. Timișoara: Eurostampa, 2012.
67. MONTEFIORE, A. *Introducere modernă în filosofia moralei*. București: Editura Științifică, 1972.
68. MORAR, V. *Etica în afaceri și politică: Morală elementară și responsabilitate socială*. București: Editura Universității din București, 2006.
69. MOVILEANU, P. *Etica și cultura profesională*. Chișinău, 2020.
70. MUREȘAN, V. *Axiologie și moralitate*. București: Punct, 2001.
71. MUREȘAN, V. *Managementul eticii în organizații*. București: Editura Universității din București, 2009.
72. NAE, C. *Moduri de a percepe. O introducere în teoria artei moderne și contemporane*. Iași: Artes, 2013.
73. NAE, C. *Perspective în definirea operei de artă. Note de curs*. Iași: Artes, 2013.
74. NICOLAU, F. *Estetica inumană: De la postmodernism la Facebook*. București: Tracus Arte, 2013.

75. POUIVET, R. *Ce este o operă de artă?* Iași: Editura Fundației Academice AXIS, 2009.
76. PRESADĂ, D. *Baudelaire și estetica modernității*. Ploiești: Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2014.
77. PULBERE, R. *Artistul și opera de artă*. Cluj-Napoca: Limes, 2006.
78. RACHELS, J. *Introducere în etică*. București: Punct, 2000.
79. RALEA, M. *Prelegeri de estetică*. București: Editura Științifică, 1972.
80. RALEA, M. *Explicarea omului*. București: Minerva, 1996.
81. RAȚIU, D.-E. *Estetica. Suport de curs*. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 2004.
82. SARTRE, J.-P. *Ființa și neantul: Eseu de ontologie fenomenologică*. București: Paralela 45, 2004.
83. SÂRBU, T. *Etică: valori și virtuți morale*. Iași: Editura Societății Academice „M. T. Botez”, 2005.
84. SHUSTERMAN, R. *Estetica pragmatistă. Artă în stare vie*. Iași: Institutul European, 2004.
85. SPERANȚIA, E. *Contemplație și creație estetică*. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane, 1997.
86. STERE, E. *Din istoria doctrinelor morale*. Iași: Polirom, 1998.
87. ȘERBAN, O. *Moartea „fericirii light”: De la reforma etică spre metafora estetică*. București: Ars Docendi, 2012.
88. TARAȘI, M. *Sens și expresie în arta contemporană*. Iași: Artes, 2006.
89. TATARKIEWIECZ, W. *Istoria esteticii*. București: Meridiane, 1978.
90. TĂNASE, A. *Introducere în filosofia artei*. București: Editura Științifică, 1968.
91. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică*. București: ALL, 2000.
92. *Tratat de etică*. Editor P. SINGER. Iași: Polirom, 2006.
93. *Valorile și adevărul moral*. București: Alternative, 1995.
94. VIANU, T. *Tezele unei filosofii a operei*. București: Univers, 1999.
95. VIANU, T. *Estetica*. București: Orizonturi, 1995.

96. VIDAM, T. *Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media*. Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2007.
97. VIDAM, T. *Eseuri critice*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2018.
98. VIDAM, T. *Filosofia moralei – încotro*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
99. VIDAM, T. *Incursiuni și prefigurări în filosofia moralei*. Cluj-Napoca: Transilvania Press, 1997.
100. VIDAM, T. *Introducere în filosofia moralei*. Cluj-Napoca: Inter-Tonic, 1994.
101. VIDAM, T. *Moralitate și comunicare*. Cluj-Napoca: Clusium, 1995.
102. VIDAM, T. *Moralitatea ca fenomenologie a tipurilor de morală*. Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2000.
103. VIDAM, T. *Orientări și mize ale gândirii etice contemporane*. Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2009.
104. VIDAM, T. *Repere esențiale ale gândirii etice contemporane*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2012.
105. VIDAM, T. *Revirimentul eticii în gândirea filosofică românească*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2016.
106. VIDAM, T. *Tematizări ale gândirii etice actuale*. Târgu-Mureș: Editura Ardealului, 2001.
107. VIDAM, T. *Teoria culturii morale*. Cluj-Napoca: Clusium, 1996.
108. VIDAM, T. *Teritoriul moralității*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2014.
109. WEBER, M. *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. București: Humanitas, 1993.
110. WILLIAMS, B. *Moralitatea. O introducere în etică*. București: Paideia, 2015.
111. WILLIAMS, B. *Introducere în etică: moralitatea*. București: Alternative, 1993.

VIII. CERINȚE PENTRU ACTIVITĂȚILE INDIVIDUALE ALE STUDENȚILOR

În cadrul disciplinelor *Etica* și *Estetica*, procesul de instruire include, pe lângă orele de contact direct, realizate nemijlocit pe parcursul orelor de curs/seminar, și ore de lucru individual. Lucrul individual este activitatea euristică de cercetare îndeplinită de student în cadrul și în afara orelor de contact direct, sub îndrumarea profesorului în baza sarcinilor anunțate, și are drept scop să completeze procesul de predare-învățare din cadrul orelor de contact direct și să-i formeze viitorului specialist într-un anumit domeniu diferite competențe de analiză, cercetare independentă, reflecții critice, documentare, generalizare, sinteză etc. Lucrul individual al studentului va fi raportat la conținutul orelor de seminar. Ghidarea și evaluarea lucrului individual se vor face atât în cadrul orelor de seminar, cât și pe parcursul consultațiilor, orelor de serviciu al profesorului, dar și al altor activități didactico-metodice. Totodată, în procesul de evaluare se va ține cont și de activitatea extracurriculară a studentului în domeniul studiat (conferințe științifice studențești).

Sugestii pentru activitatea individuală a studenților:

Produsul preconizat. Studenții elaborează în mod individual două *Referate* la temele propuse anual de titularul cursului. Referatul reprezintă o lucrare autentică de cercetare, care permite studentului să-și dezvolte capacitățile sale intelectuale și aptitudinile creatoare în baza unor subiecte științifice de maximă importanță. Prin elaborarea referatelor profesorul dorește să atragă atenția studenților asupra unor probleme prioritare ale obiectului de studiu al disciplinelor *Etica și Estetica*. Ghidați de profesor, în cadrul temei selectate, elaborează un plan al referatului, întocmesc o listă bibliografică, lecturează, analizează sursele selectate și elaborează referatul propriu-zis.

Structura referatului: foia de titlu, cuprins, introducere, textul de bază, încheiere (concluzii, recomandări), bibliografie.

Strategii de realizare:

- selectarea și lecturarea surselor bibliografice;
- sistematizarea ideilor în corespundere cu tema;
- stabilirea ordinii logice a ideilor;
- recursul la exemple (din viață), la citate;
- identificarea posibilităților de aplicare a rezultatelor;
- să conțină o listă bibliografică din minimum 3 surse;
- să conțină maximum 7 pagini (A4, caracter – 12, spațiu – 1,5).

Criterii de evaluare:

- ✓ formularea corectă a temei, scopului și obiectivelor;
- ✓ originalitatea, profunzimea;
- ✓ gradul de argumentare;
- ✓ argumentarea ideilor personale;
- ✓ justificarea actualității ideilor;
- ✓ relevanța reflexiei personale;
- ✓ calitatea concluziilor;
- ✓ modalitatea formei de expunere a ideilor.

Termen de realizare: Referatul este prezentat cadrului didactic de fiecare student în varianta scrisă, iar oral (forma de prezentare *Power Point*) va fi susținut în cadrul activităților didactice curente în conformitate cu tema seminarului sau la data fixată de profesor.

**IX. LISTA TEMELOR PENTRU TEZE DE
AN/LICENȚĂ; PROIECTE DE
CERCETARE/REFERATE/ESEURI/COMUNICĂRI
ETC. SAU ALTE ACTIVITĂȚI INDIVIDUALE**

1. Moralitatea – dimensiune a existenței umane
2. Managementul și etica responsabilității
3. Strategia nonviolenței: dileme etice
4. Mass-media și criza moralității
5. Dimensiunile axiologice ale conștiinței morale de ordin personal
6. Conflicte, comunicare și moralitate
7. Etică și politică
8. Libertate și responsabilitate morală
9. Particularitățile funcționării moralei în societate. (Cazul Republicii Moldova)
10. Dimensiunea responsabilității morale a științei și tehnicii
11. Etica profesională și particularitățile ei în domeniile de activitate filosofică și antropologică
12. Revoluția socială și moralitatea în postmodernitate
13. Problema violenței: dileme etice
14. Etica vieții de familie
15. Interpretarea estetică a unei opere de artă
16. Modernitatea estetică și criza artei
17. Mișcări artistice avangardiste
18. Estetica industrială
19. Estetica informațională
20. Estetica cotidiană
21. Interpretarea semiotică a artei

Anghelina SUCEVEANU

ETICA ȘI ESTETICA

Ghid metodic

Pentru studenții Ciclului I, Licență
specialitățile *Filosofie, Antropologie*

Redactare: *Antonina Dembiți*
Machetare computerizată: *Tatiana Capliuc*

Bun de tipar 20.05.2022. Formatul $60 \times 84 \frac{1}{16}$
Coli de tipar 7,75. Coli editoriale 5,3.
Comanda 105. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009
e-mail: cep1usm@mail.ru; usmcep@mail.ru